

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

PAUL NAUDON

TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE

MASONLUK

Çeviren:

SAMİH TIRYAKIOĞLU

VARLIK YAYINEVİ

Ankara Caddesi, İstanbul

FAYDALI KİTAPLAR : 82

Bu eserin Türkiye'de yayın hakkı "Presses
Universitaires de France"ın Türkiye temsilcisi
ONK Copyright ajansından satın alınmıştır.
Her hakkı saklıdır.

Varlık Yayınları, sayı : 1387
İstanbul'da Ekin Basımevi'nde basılmıştır.
Nisan, 1968

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Masonluk nedir ve ne değildir?

Bir başlık için çok uzun olmasa, bu kitabın adı böyle olmak gerekirdi.

Eserin yazarı olan Paul Naudon hukuk doktorudur. Bu konuda beş kitap daha yazmıştır. Kitaplarından altıncısı ve sonuncusu da şimdi elinizde bulunmaktadır ve masonluğun köküyle kaynaklarını; dününü, bugünü ve yarınını en ciddi, en güvenilir inceleme ve araştırmalara dayanarak, taraf tutmaksızın, objektif bilim zihniyetiyle anlatmaktadır.

Bu eseri okuyunca bizde konuyu ele alanlardan çoğunun, masonluğu anlayış ve anlatış bakımından, Batı'ya göre en az yüz yıl geride olduklarını göreceğiz.

Çoğu yazarlarımız masonluğun yapıp ettiklerini ve yapmak istediklerini objektif olarak anlatacakları yerde onu küçültmek; ya da mensuplarını kamunun gözünde alçaltmak gayesini güden sübjektif eserler yayınlamaktadırlar.

Bunun içindir ki, üzerinde çağlar boyunca 60.000 cilt eser yazılmış; gizliliği değil de "örtü-

lülüğü” dolayısıyla büyük halk yığınlarının merakını daima gıcıklamış olan masonluğun ne olduğunu biz, herkesin kolaylıkla okuyabileceği bu kitabı dilimize çevirerek açıklamaya çalıştık.

Daha önce VARLIK Yayınlarının “Faydalı Kitaplar” dizisinde çıkmış bulunan ve büyük ilgi gören “Dinler Tarihi”nin de, şimdi elinizde bulunan bu eserin yayıncısı “Presses Universitaires de France” tarafından çıkarılmış olduğunu söylersek, çevirimizin ciddiliği ve değeri hakkında okurlarımıza bir fikir vermiş oluruz.

S. T.

G İ R İ Ş

Büyük Ansiklopedi şöyle diyor: “Masonluk, toplumsal bir yaşayış ülküsünü gerçekleştirmeye çalışan bir hayır kurumudur... Kökünü Ortaçağın eski, mistik işçi derneklerinden alan, fakat XVIII. yüzyılda daha geniş bir zihniyetle örgütlenmiş olan bir dernek ya da bir tarikatıdır... Gizli değil, sadece kapalı bir cemiyettir... Temel kuralları, yasaları, tarihi, üyelerinin adları gizli değildir.”

Eğer masonluk, hem de bu kadar uzun süredir bundan, yalnız bundan ibaretse herkes tarafından tanınması ve epey eskimiş olduğu için de artık merak uyandırmaması lâzımdır! Ama gizli yanlarını örten esrar perdesi, sık sık kaldırılmakla beraber, yine de gönüllerde heyecan, zihinlerde merak uyandırmaktadır.

Aradan geçen bunca zamana ve hakkında yazılmış 60.000 kadar esere rağmen masonluk, özellikle Lâtin ülkelerde pek az tanınmaktadır. Bununla beraber çok kimseler, bilgisizliklerine rağmen, sırf kulak dolgunluğuyla, onun hakkında önyargılara dayanan, yerli-köklü bir fikir edinmektedirler. Roger Peyrefitte adlı bir

roman yazarı, “Işığın Çocukları” adlı romanına tema olarak masonluğu almıştır. Bu kitabı eleştiren gazeteci Mathieu Galey, geçenlerde şunları yazıyordu:

“Konunun yabancıları olanlar, yani —romanın yazarı M. Peyrefitte Fransa’daki masonların sayısını 30.000 kadar tahmin ettiğine göre— hemen hemen herkes sağcı veya solcu, Tanrı’ya inanır ya da inanmaz, ilerici ya da gerici, bu işe meraklı ya da meraksız olduklarına göre, masonluk hakkında kendilerince bir fikir edinmektedirler. Kendi hesabıma bu gizli cemiyet bana az-çok çağımıza uymaz bir hareket gibi görünürdü; acaip, ya da esrarlı rütbelerinin, derecelerinin adları da, yine bunlar kadar acaip olan Pataphysicien’lerin rütbeleri, dereceleri gibiydi sanki.”

Bununla beraber, özellikle masonların çok sayıda ve nüfuzlu oldukları Anglo-Sakson ülkelerinde masonluğu objektif ve bilimsel olarak incelemek faydalı görüle gelmiştir. Bu bakımdan A. G. Mackey’in; R. F. Gould’un; Knoop, Jones ve Hamer’in; Bernard E. Jones’un eserleriyle tarihsel araştırmalarda uzman olan “*Quatour Coronati*” locasının çalışmalarını anmak yeter.

Bu akım lâtin dünyada ve özellikle Fransa’da yayılmıştır ve geçen yüzyılın sonunda, hele

iki dünya savaşı arasında görülen, sırf politik ve dinsel tartışmalarla sövgülerin beslediği, romanlaştırılmış yergilerle hicivleri bugün çok geride bırakmış bulunmaktayız.

Tarihsel alanda çok belirli olan bu gelişme, doktrin alanında daha çekingen, daha belirsizdir. Olayların gerçek durumu A. Mackey'in 1869 da, "Masonluğun Sembolizmi (The Symbolism of Freemasonry)" adlı eserinde biraz vakitinden önce ileri sürdüğü şu düşünceye pek uygun düşmemektedir:

"Çok uzun zamandan beri yapıldığı gibi, basit bir toplumsal kurum değil de bir bilim telâkki edilen masonluk, artık kurgusal bilimler arasında itiraz götürmez ve apayrı bir yer işgal etmektedir."

Bunun nedenleri çeşitlidir. Masonluk doktrininde ancak akılcılığın bir ifadesini, dolayısıyla dinlerin nas'larına, dogmalarına karşı koyan bir hareketi görmek isteyen —mason olsun veya olmasın— bazı kimselerin üstünkörü düşünceleri üzerinde durmıyalım. Bu, daha kanıtları görmeden pek kesin olmıyan bir sonuca varmak ve bu kanıtları özel belirtiler ya da dış görünüşler üzerine kurmak olur. Oysa bilim ancak genel nesnelere dayanmaktadır.

Fakat bütün güçlük de işte buradadır. Gözlenen olaylar ve bunları kendi aralarında bir-

leştiren mantıklı bağlar, insan bilgilerinin akılcı bir açıdan incelenişiyle edinilen deneysel düşüncenin kapsamı dışında kalır görünmektedir. Bir yandan çeşitli mason kuruluşları, kurallarına ve tüzüklerine göre, aynı amaçları güder görünmemektedirler. Öbür yandan da, *doktrin*'i meydana getiren bu amaçlar her zaman kullanılan kavramlardan yapılma, alışılmış bir dille ifade edilmemektedir. Masonlar, öğrettiklerinin bir *usul ve âdap* sayesinde anlaşılır hale gelen *semboller*'le açıklandığını söylüyorlar. Fakat adına Fransızcada "rite" denen bu usul ve âdap da değişiktir. Bunun sonucu olarak da birçok usul ve âdap "rites" ortaya konmuştur.

Çoğunlukla gizli bilimlere yakın olan bu ifade tarzı, yalnız doktrinin anlaşılmasına uzun zaman engel olmakla kalmamış, ona gösterilebilecek ilgiyi de kösteklemiştir. Çağdaş fikir hareketi bu verileri altüst etmiş bulunmaktadır. Edebiyat, güzel sanatlar, hattâ bilim, modası geçmiş görünen kuramları yeniden ön plâna getirmekte ve hattâ tersine, bunlar birer "kehanet", birer "önceden seziş" kılığına bürünmektedir. Kamu oyu da bunlara karşı daha dikkatli, daha anlayışlı davranmaktadır. Sempatikle karışık bir merak masonluğun dışında olarak, onun temelindeki düşünceye —büyük Fransız masonu Oswald Wirth'in *masonizm* diye adlan-

dırdığı nesneye— doğru gittikçe daha fazla yönelmektedir.

İşte biz, konu hakkında genel, fakat tam bir bilgi sahibi olmak isteyen büyük halk yığınlarına adadığımız bu küçük eserde bütün bu soruları cevaplamağa çalıştık. Bizim için uzun-derin bir eser meydana getirmek sözkonusu değildi şüphesiz: İncelemelerimizi daha ziyade masonluk tarikatının kuruluş tarihi üzerine olduğu kadar “doktrin”i ve onun sonucu olan hareket ve faaliyetler üzerine yönelterek özellikle canlı bir bilânço ortaya koymak istedik. Fakat enikonu ciddi, temel eserlerde birçok yanlışların yapıldığını ve tekrarlandığını görmekten de geri kalmadık. Kaynaklara kadar çıkarak ve bunları karşılaştırarak yanlışların bazılarını düzeltebildikse ne mutlu bize. Şimdiye kadar hiçbir sentez kaygısına kapılmadan, sadece özet veya tez halinde, dar bir açıdan kabataslak incelenmiş olan felsefi yöne gelince, bunun konuya yeni bir katkı olduğu düşüncesindeyiz. Bu eserin, bir bilgi edinme ve düşünme aracı olarak, şimdi her yerde görülmekte olan öğrenme isteğine karınca kaderince yardım etmesi ve Bilgi’nin zirvelerine doğru hep beraber atılmış bir adım olması, başlıca dileğimizdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MASONLUĞUN KURULUŞ TARİHİ

I

E F S A N E L E R

Bilmekte olduğumuz masonluk 1717 de, İngiltere Büyük Locası ile doğmuştur. 1723 de bu loca eski yasalarını derleyip bir araya getirdi ve bunlar *Anderson Yasaları* adını aldı. O zaman masonluk kendiliğinden doğmuş bir kuruluş olarak değil de, kökü geçmişin karanlıkları içinde kaybolan bir kurumun yenilenişi gibi ortaya konuldu. Anderson onu tâ Âdem Baba'ya kadar götürmüyor muydu? Fakat şu da var ki, duvarcılara ilk muaflikların, bağışıklıkların Anglo-Sakson kralı Athelstan (895-940) tarafından verildiğini de ekliyordu.

O zamandan beri her biri öbüründen daha uydurma, daha masalvari başka izahlar da ortaya konuldu. Spekülâtif denen, yani duvarcılık zanaatıyla değil de onun düşünce ve sembol yönleriyle ilgili modern masonluğun doğrudan doğruya eski duvarcılık zanaatından, yani operatif masonluktan gelme olduğunda herkes anlaşılmış bulunmakta ise de, ilk kaynaklar bir esrar perdesine bürünmüş bulunmaktadır. Bu da

masonluğun ana vasfının, buna gizli bir törenle, birtakım sırlar öğrenilerek girilen bir dernek oluşundandır. Bu bakımdan onun, canlı birer anı, fakat pek az yazılı iz bırakmış olan benzeri derneklerle bir tutulması tabiidir.

Birtakım sırları öğrenerek gizli törenle derneğe kabul edilme usulü, geleneğe dayanmaktadır ve bu gelenek de, Moreau adlı masonun 1837 de yazdığı bir eserinde belirttiği gibi, “Tanrı’nın kendisine kadar ulaşmakta, tâ kaos döneminden başlamaktadır: Tanrı ışığı yaratmıştır, demek ki ilk mason, Tanrı’nın kendisidir.” Dahası var: Bir İngiliz olan Dr. Olivier de masonluğun kökleriyle ilgili olarak 1823 te yazdığı bir eserde şöyle diyor: “Masonlukla ilgili çok eski rivayetlere göre —ki ben de bunlara tamamen katılıyorum— derneğimiz, bu arz küresinin yaradılışından çok önce, çeşitli güneş sistemleri içinde mevcut bulunmaktaydı.”

Bu efsaneler yalnız dudaklarda bir gülümseyiş uyandırmakla kalmamalıdır: Bazen bunların içinde gizli birer anlam da vardır. Bunlar böylece “gizli törenle, sır öğreterek derneğe kabul” usulüne ve onun tamamen sembolik olan ifade tarzına parmak basmaktadır. Bir Fransız masonu olan Oswald Wirth de, masonluğun ilk derecesi olan “çırak” rütbesinde olanlar için yazdığı kitapta, bu konuda şöyle diyor:

“Bu safça rivayetler, efsanelere dayanmaktadır ve çoğu zaman bunlarda allegorik bir anlam gizlidir... Bu efsanelerden birine göre Âdem bütün usûl ve âdaba uygun şekilde Tanrı tarafından Cennet Meşriğine mason olarak kabul edilmiştir. Bu, masonluğun *eylem* olarak değilse de bir *oluş kudreti* olarak daima varolduğunu söylemenin bir tarzıdır: Çünkü masonluk, insan ruhunun ilk ve eski bir ihtiyacına cevap vermektedir.”

I — Zanaatın efsaneleri

Yasalar Kitabı ve bunda derlenmiş olan eski belgeler, efsanelerden yana çok zengindir. İçlerinden bazıları spekülâtif masonlukta büyük bir önem taşıyagelmışlerdir. Örneğin, masonlukla ilgili olarak bilinen en eski metin ve XIV. yüzyıl başında yazılmış bir şiir olan *Regius Elyazması*, zanaatın koruyucuları olan *Tach Dört Şehit*'i övmektedir (J. O. Halliwell bunu 1840 ta Londra'da çıkardığı “*Early History of Freemasonry*” adlı eserinde yayınlamıştır).

Buna göre, Roma İmparatoru Diocletianus devrinde beş duvarcı yahut taş yontucu, bir payen tanrının heykelini yapmak istemedikleri için öldürülmüşlerdi. Tıp tanrısı Asklepios'un sunağında günlük ve buhur yakmak istemiyen

dört asker de ölüm cezasına hüküm giymişlerdi. Aynı günde idam edilen dokuz şehit de aynı mezara gömüldü. 310 yılında Papa Miltiades bu dört askere *Tach Dörtler* adını verdi. Sonradan bunlar birlikte idam edilen arkadaşları taş yontucularla eş tutuldular ve yapı zanaatının koruyucuları haline geldiler.

Zanaatla ilgili efsanelerin çoğu kökünü Kutsal Kitap'tan almaktadır. XV. yüzyıldan kalma *Cooke Elyazması* Yabal, Yubal, Tubalkain gibi, Eski Ahit'te sözü geçen kişileri de işe karıştırmaktadır. Şimdi kendisine derin bir sembolik anlam verilen en önemli masal, *Hiram efsanesi*'dir.

Buna Birinci Kırallar Kitabı'nda ve Tarihler Kitabı'nda atıf yapıldığı görülmektedir: "Hz. Süleyman, tunç işçiliği yapmakta olan Hiram'ı Sur'dan getirtti. Hiram sağduyulu, zeki ve bilgili bir insandı. Hz. Süleyman'ın yanına geldi ve onun bütün işlerini yaptı (Kırallar Kitabı I, 13-14)".

XV. yüzyıldan kalma *Cooke* ve XVII. yüzyıldan kalma *Old Charges*'in *Tew* Elyazmaları gibi eski metinler, tapmağın yapılışından ve Sur'lu kiral Hiram'ın "oğlu" olan Hiram'dan söz etmektedirler: Kendisi geometride çok ustadır ve yapı işinin büyük yetkilerle yönetilmesi ona verilmiştir.

Zamanımızdaki törenlerde uygulanan usuller, Kutsal Kitap'ın ve duvarcılık, yapıcılık zanaatının bu efsanesini, Hiram'ın acıklı ölümü hikâyesini yaratarak, genişletmişlerdir ve bu hikâyenin yorumu, ustalık (üstadlık) derecesine yükseliş sırasında yapılan törenin özünü teşkil eder. J. A. Joly'nin "Masonlara oyun etmek ve sırlarını ortaya dökmek" için 1742 de Avignon'da yazdığı kitaba bakılırsa efsane, en eski anlatış şekillerinden birine göre, şöyledir:

"Hz. Süleyman'ın, tapınağın yapı işlerini yönetmek görevini kendisine vermiş olduğu *Adoniram*, *Ağoram* ya da *Hiram* o kadar büyük sayıda işçiye para ödemekteydi ki bunların hepsini tanıyamıyordu; bunun üzerine, ayırdedebilmek için, bunların herbiriyle başka başka Parolalar, İşaretler, Eldeğdirmeler tesbit edip kararlaştırdı...

Üç Kalfa, hakları olmadığı halde Usta gündeliği almak istiyorlardı. Bu parola (Tanrı anlamına gelen) Yehova idi ama onlar bilmiyorlardı. Adoniram'ı yalnızken görünce ondan bu parolayı istemeğe, alamazlarsa onu öldürmeğe karar verdiler. Bu amaçla biri Güneyde, öbürü Kuzeyde, üçüncüsü de Doğuda (Meşriktä) olmak üzere, tapmağın içinde saklandılar. Adoniram her zamanki gibi Batı kapısından içeriye

girmişti. Güney kapısından çıkmak isteyince üç kalfadan biri ona Usta parolasının ne olduğunu sordu. Beri yandan da elinde tuttuğu bir sopayı ya da çekici ona doğru kaldırmıştı. Adoniram: "Ben Usta parolasını böyle öğrenmemiştim," dedi. Bunun üzerine kalfa elindeki sopayı, ya da çekici onun kafasına indirdi. Fakat kuvvetli vurmamıştı, Adoniram da Kuzey kapısına doğru kaçtı, orada ikinci kalfayla karşılaştı, o da ona aynı şeyi yaptı. Fakat bu ikinci vuruşla da ölmemiş olduğundan, Doğu kapısından çıkmak için o yana kaçtı, orada sonuncu kalfayla karşılaştı. O da Adoniram'a aynı şeyi sorduktan sonra onu öldürdü. Ondan sonra üç kalfa onu gömmek için bir araya geldiler. Fakat henüz karanlık bastırmamış olduğu için cesedi hemen götürmeğe cesaret edemediler; onu bir taş yığını altında gizlemekle yetindiler. Gece olunca cesedi alıp bir dağa götürdüler, oraya gömdüler. Yeri sonra yine bulabilmek için de bir Akasya dalı kesip mezarın üstüne diktiler.

Hız. Süleyman dokuz gün Adoniram'ı ortalıkta görmeyince, dokuz Ustaya: "Gidip onu arayın," diye emir verdi. Bu dokuz Usta Hız. Süleyman'ın buyruğunu harfi harfine yerine getirdiler. Uzun araştırmalar yaptıktan sonra içlerinden üçü, onun gömülü olduğu yerin yakının-

da dinlenmeğe gittiler. İçlerinden biri daha rahat oturabilmek için akasya dahnı tuttu ama dal elinde kaldı. Bunun üzerine üçü de orada toprağın yeni kazılmış olduğunu farkettiler. Nedenini öğrenmek isteyip toprağı kazdılar ve Adoniram'ın cesedini buldular. Bunun üzerine arkadaşlarına, yanlarına gelmeleri için işaret ettiler.

Bunlardan biri cesedi parmağından tuttu ama parmağın derisi soyuldu, elinde kaldı. İkinciisi hemen bir başka parmağı tuttu ama bu parmağın derisi de onun elinde kaldı. Üçüncüsü ölünün bileğinden tuttu ama deri yine ayrıldı. Bunun üzerine: "Maşnak" diye bağırdı ki bu, masonlara göre: "*Et kemikten ayrılıyor, beden çürümüş,*" anlamındadır. Bunun üzerine: "Bundan sonra Usta parolası Maşnak olsun," diye hemen anlaştılar. Derhal giderek olup bitenleri Hz. Süleyman'a anlattılar, o da çok üzüldü. Adoniram'a beslediğı saygıyı göstermek için bütün Ustalara emretti:

— "Gidin, onu gömülü olduğı yerden çıkarın, tapınağı getirin," dedi.

Sonra onu büyük bir törenle oraya gömdürdü. Tören sırasında bütün Ustalar, içlerinden hiçbirinin eli şeflerinin kanına bulaşmadığını göstermek için beyaz deriden önlükler takıp beyaz deriden eldivenler giymişlerdi."

Hiram efsanesi bugünkü masonluğun sembolik taşlarından biridir ve bu taş, tapmağın yapısına, bugünkü masonların anladıkları şekilde girer.

İngiliz masonlarından A. Mackey bunu şöyle anlatıyor:

“Operatif zanaat (yani duvarcılar - masonlar - tarafından madde halindeki yapıların inşası) bizim için artık son bulduğundan, biz spekülâtif masonlar, manevi bir tapmağın inşası için yapılan çalışmaları gönüllerimizde sembolleştiriyoruz: Arı ve lekesiz bir tapınak ki, her arılığın yaratıcısı olan O'na lâayık bir yuvadır... “Mâbed-i Süleymân'ın böylece manevileştirilmesi, masonluğun bütün öğrettiklerinin başta geleni ve hepsinin en önemlisi, en derinidir.”

II — Efsane ve tarih

Ucu tarihe dayanan ve masonluğun bazı tören usul ve âdabında, bu arada İskoç masonluğu âdabında hiç değilse manevi bakımdan büyük önem kazanmış bir efsane vardır ki bu, masonluğun köklerini *Templier'ler Tarikatı*'ne mâleden efsanedir. (*Templier'ler Tarikatı* — *Tamplye* okunur— 1119 da kurulmuş askerî ve dinî bir tarikattir. Mensupları özellikle Filistin'de başarılar göstermişlerdi. Çok geçmeden büyük

servetler kazanmışlar, Papa ile birçok hükümdarların bankerliğini yapmışlardı. Bunların büyük servetlerini ele geçirip nüfuzlarını yok etmek isteyen, böylece savaşlar v.b. nedenlerle boşalan hazinesini doldurmak isteyen Fransa kralı IV. Philippe, tarikatin başı olan Jacques de Molay ile Fransa'daki tarikat mensubu bütün şövalyeleri hapse attırmış; uydurma ve haksız bir dâvadan sonra 1314 de hepsini diri diri yakıtılarak idam ettirmişti.) Bu efsanenin birkaç şekli vardır ama, Baron de Hund tarafından anlatılanı şöyledir:

“Tarikatin dağılışından ve başı olan Jacques de Molay'nin öldürülüşünden sonra Auvergne bölgesinin başı olan Pierre d'Aumont, iki komandör ve beş şövalye ile birlikte kaçtı. Bunlar tamnmamak için duvarcı kılığına girdiler, adlarını değiştirip Mabeignac adını aldılar (ki Ustalık derecesinin parolası olan *Mac-Benac* (*Mak-Benak*) sözü buradan gelmedir). İskoçya'daki Mull adasında karaya çıktılar. Orada büyük komandör Hamptoncourt'la, George Harris'le ve daha birçok başka “kardeşle” buluştular, tarikati orada yeniden kurmağa karar verdiler. 1312 yılının (Oysa J. de Molay 1314 de yakılmıştı!) Saint-Jean yortusu günü toplandılar. Aumont tarikatin başına getirildi. Zulümden, baskıdan kurtulmak için duvarcılar (yani

masonlar) gibi birtakım işaretleri ve sözleri benimsediler. *Hürlüğe* kavuştuklarını ve başka birtakım âdetleri, gelenekleri *kabul* ettiklerini anlatmak için kendilerini *hür ve makbul masonlar* diye adlandırdılar. 1361 de Tarikatin merkezi İskoçya'daki Aberdeen şehrine nakleldi ve bu suretledir ki Tarikat korundu ve yayıldı."

Aslında ise, ileride göreceğimiz gibi, Tempier tarikatiyle Masonluk arasındaki bağlar daha ince, daha çapraşık birtakım tarihsel temellere dayanmaktadır.

II

OPERATİF MASONLUK

Masonluk, Ortaçağdaki ve Rönesans'taki zanaat teşkilâtının değişik bir biçimde devamı olarak ortaya çıkmaktadır: Bu teşkilâtın yeni biçiminde *spekülâtif* unsur *operatif* unsurun yerini almış; yani beden çalışmasıyla ve elle yapılan duvarcılık zanaatının yerine kafayla, fikirle yapılan, çeşitli yönleri remizler ve sembollerle ifade edilen duvarcılık (masonluk) geçmiştir. Onun için, teşkilâtın bu peşpeşe gelen iki biçimini karşılaştırmak âdet hükmüne gelmiştir.

Oysa iş bu kadar basit değildir. Bir yandan eski duvarcılık, geçmişin bütün mesleki dernekleri gibi, günümüzdeki sendikaların öncüsü olan, tam anlamda bir lonca teşkilâtı sayılmaz. Amaçları daha o zamandan geniş ölçüde spekülâtifti ve benliğinde, bugünkü tarikatin bütün vasıflarını taşıyordu. Yani duvarcılar daha o zamandan, beden ve el çalışmasının yanı sıra, kafa ve fikir çalışmaları da yapıyorlardı. Öbür yandan, duvarcılığın tarihini incelediği-

miz zaman, devamlı bir zincirlenış halinde en eski çağlara dek gitmek zorunda kalırız ki bu da bazı efsanelerin doğru olabilecekleri kanısını uyandırmaktadır.

I — Roma “collegia”ları

Mısırlılarda, Yunanlılarda (gizli politik topluluklar olan *heteireia*’lar, *dyonysien*’ler gibi), Romalılarda birtakım zanaat mensuplarının ve özellikle yapı işleriyle uğraşanların kurdukları toplulukların izlerine rastlanmaktadır. Hele Roma’da zanaat erbabının meydana getirdikleri *collegia*’lar ve bunlar arasında *tignari*’lerin, yani dülgerlerin, ev yapanların toplulukları (Martin Saint-Léon’un “Zanaat Loncaları Tarihi” adlı eserine göre) Kral Numa tarafından M.Ö. 715 yılına doğru kurulmuştur. Fakat bunlar alelâde meslek teşekkülleri değillerdi. Eski Romalılarla Yunanlılarda gündelik yaşamının bütün eylemleri dinle haşır-neş’r haldeydi. Özellikle çalışma, kutsal bir nitelik edinmiş bulunmaktaydı. Çalışma, herkes için, Tanrının insanları ve nesneleri yaratışının bir remzi halindeydi. Onun için *collegia*’nın başlıca amacı, bir tapınışın kurallarını yerine getirmektir.

Her *collegia*’nın bir ortak evi vardı. Zanaat erbabı belirli günlerde burada toplanıyorlar; dinsel bir dayanışma duygusu içinde bir araya

geliyorlardı. Burada bir *magister cocnac*'nin başkanlığında şölenler veriliyordu ki bunların dinsel bir anlamı olduğu söz götürmemektedir. Her ailenin nasıl kendi koruyucu tanrıları varsa, *collegia*'nın da kendi koruyucu tanrıları vardı. Dolayısıyla de din usul ve âdabıyla ilgili ve kutsal birer kapsamı bulunan birtakım hareketler, işaretler, dokunuşlar kullanılıyordu ki bunlar aynı zamanda zanaatın sırlarını yabancılarından koruyan birer tanışma işareti niteliğindeydiler. *Tignari*'lerin hangi tanrıyı seçtikleri bilinmemektedir. Zaten daha ilerlemiş yabancı halkların, yani Yunanlıların —ki onlar da Perslerin, Mısırlıların, Suriyelilerin, Yahudilerin etkileri altında kalmışlardı— etkisiyle tapınışın da, tıpkı yapı zanaatı gibi, bazı tesirler altında kaldığı düşünülebilir.

Sonra Roma İmparatorluğunun 235-476 yılları arasındaki döneminde bu usul ve âdabın, Hristiyanlığın ağır baskısına rağmen, devam etmiş olması da ihtimal dışı değildir. Bunlar güçlerini âdetlerden ve tanışma işareti olarak muhafaza edilmelerindeki faydadan alıyorlardı. Sonra bilindiği gibi, ilkel Hristiyanlık da pagan'lerin remizlerini, hattâ efsanevî azizler haline soktuğu tanrıları da benimsemekten çekinmiyordu. Ayrıca Hristiyanlığın getirdiği düşünceler *collegia* mensupları arasındaki kardeşlik

bağlarını da güçlendirdi. Bu arada, Hristiyanlıktan önce kurulmuş olan Velabre *collegia*'sının bir yazıtı dikkate değer: Bunda *collegia* mensupları "kardeş" diye nitelendirilmekteydi.

Roma'nın bütün kuruluşları gibi *collegia*'lar da fetihlerle birlikte İmparatorluğa yerleştiler. Lejyonların peşisıra *tignari*'ler de gidiyorlardı. Lejyonlar ise asker kıtaları oldukları kadar, yapı işçilerinden meydana gelmiş ordular-
dı. Nitekim Güney şehirlerinde ve Lyon'da, Tri-
er'de, Büyük Britanya'da —özellikle bu bölge-
nin Roma sitesi derecesine çıkarılmış ilk şehir-
lerinden biri olan York'ta—, birçok *collegia*'lar-
ın var oldukları görülmektedir.

Batı İmparatorluğu istilâlar yüzünden yıkılınca *collegia*'lar ne oldu? Galya'nın güneyin-
de, Frank krallıklarında Roma kuruluşlarıyla
birlikte bunlar da çabucak kayboluverdiler. Bü-
yük Britanya'da da Pikt'lerin, Angıl'larla Sak-
son'ların baskıları altında durum böyle oldu.
Buna karşılık *collegia*'lar Doğu İmparatorlu-
ğunda ve İtalya'nın özgür kalmış ve Bizans'a
bağlanmış (Ravenna, Venedik, Roma gibi) böl-
gelerinde varolmağa devam ettiler. Ortaçağın
ilk zamanlarında, bu bölgelerde *collegia* olan ad-
larını okul (*scholae*) olarak değiştirdiler ama
iç ve dış rejimleri hiçbir esaslı değişikliğe uğ-
ramadı.

İtalya'nın Lombardiyalılar tarafından işgal edilen bölgelerinde bunlar, Roma kuruluşlarını kaldırdılar. Fakat meslek gruplarını *ministeria* adı altında yaşattıkları anlaşıyor. Bu arada önemli bir yapı işçileri derneğini *magistri comacini* yani *Como ustaları* adlı olanını belirtmek yerinde olur ki bu, birtakım imtiyazlara da sahip bulunuyordu. Roma kuruluşları —bu arada *collegia*'lar— Galya'nın Loire nehrinin güneyinde, Burgond'ların ve Vizigot'ların egemenlikleri altında olan bölgelerinde, özellikle Auvergne'de varolmağa devam ettiler: Bu il Roma geleneklerini iyice benimsemiş olarak kalmıştı.

V. ve VI. yüzyıllarda buralarda inşa edilmiş yapılar da bunu göstermektedir. *Collegia* mensuplarının ünleri o kadar büyüktü ki, Vizigot bölgelerinin dışında da onlara başvuruluyordu (Rouen'da 530 yılma doğru Saints-Apôtres kilisesinin inşasında olduğu gibi). VII. yüzyılın sonunda bile Anglo-Sakson'lar Roma usulünce çalışan duvarcılar bulmak için Roma'ya, Fransa'ya gidiyorlardı. *Collegia*'ların izleri belki bu en son döneme dek ayakta kaldı. Sonra da bunlar ortadan kaybolmadılarsa bile, derebeylik toplumunun çıkmasına yol açan toplumsal ve politik evrimle birlikte, hiç değilse değişmek zorunda kaldılar. O zamanlar herhangi bir

kimseyi ya da topluluğu, derebeylik toplumunu nitelendiren uyrukluk ya da vasallık bağları hesaba katılmaksızın tasavvur etmek mümkün değildir. Bağımsız meslek dernekleri kurulmasına artık hiçbir hukukî imkân bulunmamaktaydı. Bir zanaatkârın çalışmasını ferd hürriyeti bile teminat altına alamıyordu. Böyle bir zanaatkâr ancak *serf* olabilirdi. İşte o zaman *collegia*'ların kalıntıları, Hristiyan dünyasında çoğalmağa başlayan manastırlarla birleşmeğe başladı. Yaşamak için tek hukukî imkânı onlara manastır veriyordu. Manastır aynı zamanda güzel sanatlarla bilimlerin meşalesinin yanmağa devam ettiği yerdı. O karışık zamanlarda onun kalın duvarları bir dereceye kadar güvenlik sağlıyordu. Son olarak da kilise yasaları yapı işçilerine kölelikten ve bir "timar"a bağlı olmaktan kurtularak serbestçe gezip dolaşmak, yapı zanaatına çok gerekli olan "geçiş hürlüğü"nü muhafaza etmek imkânını sağlıyordu.

II — Manastır dernekleri, dernek "confrérie"leri ve lonca birlikleri "Gilde'ler"

Böylece VI. ve VII. yüzyıllara doğru yapı işçileri topluluklarının yeni bir biçimine, kiliseler ve manastırlar inşa eden *manastır dernekleri*'ne gelmiş oluyoruz. O sıralarda hatırdı tutulmağa değer mimarlar, *collegia*'ların gelenek-

lerine ve sırlarına sahip olan kilise mensuplarıdır: Tours piskoposları Léon ve Grégoire; Limoges piskoposu Ferréol; Rodez piskoposu Rodez; Châlons-sur-Saône piskoposu Agricola; İspanya'da Fructuoso ve özellikle Saint-Eloi gibi.

Bu ustalar, yapı zanaatının bozulmadan kalmış olduğu eski Got ve Burgond kırallıklarında yetişmişlerdir. *Gotik* teriminin kökünü belki de başka yerde aramamak gerektir. Aslında bu, şimdi nitelemekte olduğu sanattan çok daha eski bir çağa kadar çıkmaktadır. Bunu daha 950 yılında eser vermiş olan tarihçi Friedegode'nin kaleminden de öğreniyoruz. Sonradan *gotik* terimi, bizim *roman* sanatı diye adlandırdığımız nesneyi nitelemek için kullanılmağa devam edildi. Sivri kemerli yeni tarzdan ayırdedilmek için buna daha sonra *yeni gotik* ve *eski gotik* denildi. Ayrıca bu, öncekinin ilerlemiş biçiminden başka şey değildir ve ona, bir yapının tonozunun ağırlığından doğan problemin çözümünü de getirmiştir. Ayrıca gotik sanatçılarla roman sanatçılar arasında bir çatışma da yoktur. Roman sanat özellikle Benediktin rahipleri sayesinde yayılmıştır. Bunlar aynı zamanda, sanattaki geçişin (istihalenin) de gösterdiği gibi, gotik tarzın kökünü teşkil etmişlerdir (Morienvall, Paris'teki Saint-Martin-

des-Champs, Saint-Denis Benediktin kiliseleri gibi).

Gotik sanatla roman sanatın çatışma halinde olduğunu andıran şey, XI. ve XII. yüzyıllarda manastırlar dışında kurulan yeni tür derneklerin aynı anda ortaya çıkması olmuştur. Bunlar, zanaat topluluklarının taslakları olan lâik, yani dinsel nitelikte olmıyan dernekler (*confréries*) di. Fakat bu, baştanbaşa değişmiş olan toplumsal düzeni karşılayacak bir hukuk düzeninin yaratılmasından ibaretti. Bu değişikliğin nedenleri arasında zanaat erbabının müstahkem yerlere göç edişlerini; mal-mülkün daha çok güvenlik altında oluşunu; kilise ilkelerinin de etkisiyle artan huzur ve sükûnu; Normandiyalılarla Haçlıların düzenledikleri seferlerden doğan ticaret kozmopolitizmini; ibadet yerleri oldukları kadar "halk evleri" de olan katedrallerle gözetleme kulelerinin inşası sayesinde nihayet kısmen gerçekleşen komün muafıklarının elde edilmesini saymak gerektir.

Dernek, yeni ihtiyaçlara uydurulan manastır birliğinin devamından başka şey değildir. Gerçi dinle ilgisi olmıyan kimselerden meydana gelmiştir ama, temeli daima kutsaldır; din, bütün meslek hayatının içine işlemiştir. Papaz sınıfı hep onun içindedir. Din adamları olmıyan (Jean d'Orbais, Villard de Honnecourt,

Pierre de Corbie gibi) ustalar, papaz hocaların çömezlerinden başka şey değillerdir ve gelenegin sırlarını onlardan almışlardır. Fakat bilgi, halk arasında yayılmaktadır; dinle ilgisi olmıyan ustalar çoğalmış ve çok geçmeden bunların sayısı, papaz sanatçılarının sayısını aşmıştır. Kısacası manastır güvenlik, çalışma ve bilgi merkezi olmaktan çıkıp bu rol siteye geçtiği anda, manastır çerçevesinde kurulan zanaat birliği, dernek haline gelmiştir.

O sırada el emekçilerine bağımsız gruplar kurma imkânını veren bir başka hukukî birleşme biçimi de Cermen ve Anglo-Sakson ülkelerine öz lonca birlikleri (*Gilde*'ler) olmuştur. Görünüşe göre bu kuruluşun, *convivium* adlı en eski Cermen törelerinden biriyle ilişkisi vardır. Lâtin tarihçisi Tacitus daha o zamandan, en ciddî işleri bol bol yiyip içerek sofrada konuşmak şeklindeki, Cermenlere öz bir töreden söz etmektedir. Hristiyanlığın ve kardeşlik duygusunun etkileri altında *convivium*'a bağlı düşünceler daha belirli bir hal aldı. VII. yüzyıldan başlayarak dinsel ve sosyal *Gilde*'ler, sonra XII. yüzyılda da esnaf ve zanaatkâr *Gilde*'leri ortaya çıktı.

Dernek olsun *Gilde* olsun, ilkin dinsel amaçlar, daha sonra koruma ve yardımlaşma amaçları güden bu birlikler, görevlerinin alanını

yavaş yavaş genişleterek gerçek meslek birlikleri mertebesine yükseldiler. Bunlar derebeylik ya da belediye otoritesince *nizamlanmış zanaatlar*'d r. Ancak daha sonra kralî iktidar, özellikle Fransa'da zanaatların tümünü *yeminli topluluklar* halinde grup'amağa çalışmak için bu iki makamı destekliyecekti. Bu iş Kral Saint Louis'nin saltanatı sırasında Kethüda Etienne Boileau ile başladı: Boileau 1268 de *Zanaatlar Kitabı* diye adlandırılan ve Paris esnaf ve zanaatkâr birliklerinin yasalarını derliyen *Paris'teki Zanaatların Esasları*'nı yazdırdı.

(Burada, kullanılmakta olan —ve Türkçe-de tam karşılıkları hemen hemen bulunmıyan— terimler bakımından bir noktaya dikkati çekmek gerektir. Bir zanaat teşkilâtlanmağa başladı mı Fransa'da başlangıçta kullanılan söz, *confrérie*'dir. Dinsel ve toplumsal bir rolü olan *yardımlaşma derneği* diye çevirebileceğimiz *confrérie* ile *zanaatkârlar derneği* diye çevirebileceğimiz *métier*'ler birbirlerinden ayrılacaktır. Fakat *métier*'nin yanısıra daima bir *confrérie* vardır. Sonraları bu, *zanaat topluluğu* diye çevirebileceğimiz *communauté de métier*; ancak XVIII. yüzyılda da *lonca* (*corporation* - korporasyon) adını alacaktır.

İngiltere'de ilkin eski Hollanda dilindeki *gilde* sözünden gelme olan *guild* genel terimine,

sonra da *company* ve *brotherhood* terimlerine rastlanmaktadır (Londra Duvarcılar Derneği'nin (*company*) sözü 1376 da, *Duvarcılar Kardeşlik Teşekkülü*'nün sözü 1472 de geçmektedir).

Almanya'da *kardeşlik teşekkülü* sözü kullanılmaktadır (*Steinmetzer Brüderschaft "Taş Yontucular Kardeşlik Teşekkülü"* gibi). Aynı zanaattan işçiler arasında yardımlaşmak ve dayanışmak amacıyla kurulan birlikler için kullanılan Fransızca *compagnonnage* sözü ise tamamen yanlıştır. *Compagnonnage*'lar XVI. yüzyıldan önce ortaya çıkmış değillerdir. Adlarının da gösterdiği gibi bunlar *compagnon* (*kalfa*) ları ya da işçileri bir araya getiriyorlardı ve başlıca görevleri kendi üyelerinin çıkarlarını korumak olan derneklerdi. Masonluk kat'iyen bunlardan çıkma değildir, ama her iki teşekkül de aynı kökten doğmuş bulunmaktadır. Bu farkları anlatmaktaki amacımız, ileride bazı terimleri oldukları gibi zikretmek zorunda kaldığımız zaman, okuyucularımızın, bunların anlamlarını kolayca bulmalarını sağlamaktır.)

İşte şimdi de *Masonluk*'un bu dernekler arasındaki yerinin ne olduğunu ve her şeyden önce bu terimin niçin kullanıldığını, anlamının ve kökünün ne olduğunu sormanın sırası gelmiş bulunmaktadır.

III — Hür zanaatlar ve hür duvarcılık

XIII. yüzyıldan başlayarak örgütlenen zanaatlar her zaman bir timara ya da bir siteye bağlıydılar. Bunlar ancak daha sonra hür hale gelerek kralî iktidarın emrine gireceklerdir. Timarlarla siteler olsun, kralî iktidar olsun bunlara mesleklerini icra bakımından sıkı kurallara tâbi tutmakta ve zanaatın satın alınması, vergi ödenmesi, gözetleme görevi, yer değiştirme yasağı gibi ağır görevler yüklemekteydiler.

Nizamlı ya da yeminli zanaat erbabı halinde gruplanmış bu zanaatkârların yanısıra başka zanaatkârlar da vardı. Bunlar mesleklerini hür olarak değilse bile (çünkü zanaatın daima kendi kuralları ve kendi usûl ve âdabı vardı) mahallî ve kralî bütün yükümler dışında olarak icra etmekteydiler ve gezip dolaşma hürlüğünden yararlanmaktaydılar. Bu imtiyazları, bu bağışıklıklarla hürlükleri vermeğe yetkili tek iktidar, Kilise idi. Gerçekten de böyle imtiyazlara sahip derneklerin onun koruyuculuğu altında geliştiklerini görüyoruz. Bunlar hür (Fransızcada *franc*, İngilizcede *free*, Almandada *frei*) zanaatlardı. Ortaçağda bu söz, yalnız kölenin karşısı olarak *hür* olanı nitelemek anlamına gelmiyordu. Daha belirli olarak derebeylik hak ve yükümlerinin dışında kalan her ferdi,

her malı ve mülkü; mecazî anlamda ise temiz ve kaliteli olan her şeyi gösteriyordu. Bu terimler özellikle Etienne Boileau'nun *Zanaatlar Kitabı*'nda kullanılmaktadır. Flandre'da bütün zanaatların hür olarak icra edildiği dört sitenin (Bruges, Gand, Audenarde ve Alost) hepsi birden "Dört hür zanaatlar (yani zanaatların hür olarak icra edildiği dört yer)" diye anılıyordu. "Hür duvarcılar"dan sözedilen en eski metinler İngiltere'de bulunmaktadır. O sırada orada resmî dil ve zanaatların dili Fransızcadı ve 1376 ile 1396 yılları arasında, çeşitli metinlerde hür duvarcılardan *ffremasons*, *masonfree*, *ffremaceons* biçiminde sözedildiğini görüyoruz. Buradaki *hür* sözü, *tâbi*, *uyruk* sözünün karşıtı olarak kullanılmaktaydı.

Hür zanaat kökünü, dinsel derneklerin dindışı (lâik) dernekler haline geldikleri dönemde, kilise tarikatlarının yetkisine dayanarak almışa benzemektedir. Bu dernekler manastırdan ayrı ve bağımsız hale gelmiş olmakla beraber yine de —içinden çıkma oldukları ve ruhanî alanda olduğu kadar cismanî alanda da tâbii bulundukları— Kilisenin imtiyazlarından yararlanmağa devam ettiler. Beri yandan, hürlüklerinin sınırı da zanaatın kurallarıyla çizilmiş bulunmaktaydı.

Büyük manastırların yetki alanlarında da

bu, böyle olmuştur. Fakat bunlar özellikle ruhanî işlerle uğraşmaktaydılar. Kendi ellerinden çıkma eserler olan büyük dinsel yapılar, “zanaatlar”ın kuruluşları sırasında bitmiş bulunuyordu. O sırada *hür zanaatlar*’ın özellikle kökünde bulunan tarikat, *Temple* tarikati olmuştur ki, mensuplarına *Templier (Tamplye)* ler denmekteydi.

TEMPLIER’LERİN ETKİSİ. — *Temple Milisi Tarikati* Haçlı Seferleri devrinde, Kutsal Filistin topraklarının korunması için 1118 de, Kudüs’te kurulmuştu. Hemencecik kaleler, kiliseler, yollar ve köprüler yapmağa başladı. Bunlar kuruluş yasalarını Clairvaux rahibi Saint-Bernard’dan almışlardı. Aynı zamanda büyük yapı inşacıları olan bu savaşçı keşişlerin, Cîteaux tarikatinden olan ustaları tarafından Roma geleneklerine uygun olarak yetiştirildiklerine şüphe yoktur.

Bunlar Doğu’da o bölgelerdeki mimarî dernekleriyle, bu arada Bizans İmparatorluğu’nun Hristiyan *collegia*’ları ve —daha IX. yüzyılda İsmailî hareketiyle birlikte kurulmuş bulunan— Müslüman loncalarıyla sıkı işbirliği kurmuşlardı. Kudüs krallığının Hristiyanları, bunların herbirinden örnek alarak yapıcı toplulukları kurdular. Bunlar sonradan Batı Avrupa’da, *Templier*’lerin büyük ölçüde yapı işleri yaptık-

ları her yerde yayıldı. Bu yüzden de tarikatın Londra'daki başı, 1155 de Fleet Street'deki kilisenin inşasına teşebbüs ettiği zaman, Filistin'den gelen bir Hristiyan mimarlık birliğine başvurdu.

Templier'ler Avrupa'nın her yerindeki *gilde*'ler ve zanaat derneklerinde bir rol oynadılar. Tarikatın her kolunun ileri gelenleri arasında bir *magister carpentarius* vardı ki gerçek bir mimardı. Tarikatın hizmetindeki yapı işçilerini eğitip yöneten o idi. Bu arada Paris'in verdiği örnek mânalıdır. *Templier*'ler bu şehirde çok büyük bir kuruma sahiptiler. Bu teşkilât XII. yüzyılın sonunda şehrin üçte birini kaplamaktaydı ve kralın yargılama yetkisinin dışındaydı. Bu kuruma bağlı bütün zanaatlar *hür zanaatlar*'dı ve bu geniş alanda bir sürü zanaatkâr vardı. *Hürlük hakkı* bunlara zanaatlarını hür olarak icra etmek ve krallık yargıçlarının yetkilerine tâbi Paris burjuvalarının katlandıkları —haraç, angarya, gözetleme gibi— kralla sitenin bütün yükümlerinin dışında kalmak imkânını veriyordu. Duvarcıların, taş yontucuların, dülgerlerin ve sıvacıların hemen hepsi Temple tarikatının kural ve yasalarına tâbi idiler.

Templier'lerin zanaat toplulukları üzerindeki nüfuzları, tarikatın 1312 de kapatılması-

la sona ermedi. Lâik hayata dönen birçok Templier'ler gelip bu topluluklara girdiler. Bu katılmalar Flandre'da ve İskoçya'da büyük ölçüde oldu. İskoçya kralı Robert Bruce, Templier'leri çok iyi karşıladı. Özellikle hatırlatmak gerektir ki *Templier*'lerin bütün malları, bunların mâliklerine verilmiş bütün imtiyazlar ve haklarla birlikte 2 Mayıs 1312 tarihini taşıyan bir emirname uyarınca —1530 da *Malta Şövalyeleri* adım alan— Kudüs'teki *Hastalara Yardım Saint-Jean Tarikatı*'ne devredildi. *Templier*'lerin hak ve imtiyazlarını böylece devralan bu tarikat bunları, hukukî bakımdan kendi öz mallarına karıştırmaksızın, yüzyıllar boyunca elinde tuttu...

Bu hakların muhafazası sonucu olarak *Temple* mensubu zenaat erbabının yararlandıkları hürlükler de mahfuz kaldı. Bu demektir ki, *Temple* çerçevesinde kurulmuş, fakat lâik ve tarikatın dışında olan "hür zanaatlar" dernekleri, tarikatle birlikte yokolmadı. Fransa'da bu hürlükler kral tarafından birkaç defa kesinlikle tasdik edilmiştir ki bu, yüksek rütbeli bir kilise mensubunun 1701 de yazdığı bir muhtıradan da belirtilmiş bulunmaktadır. Hattâ görünüşe göre Büyük Britanya'da bu hürlükler, sonunda zanaatın tümünü kapsamıştır. Öyle ki, "hür duvarcılık" deyimi sonunda, bütün duvarcılık zanaatını içine almıştır.

III

SPEKÜLATİF MASONLUK BÜYÜK BRİTANYA'DA DOĞUŞU VE GELİŞMESİ

I — Operatif'ler ve Spekülâtif'ler

(Çevirimizin burasında, konunun okuyanlarca daha iyi anlaşılması için bir açıklama yapmamız yerinde olacaktır: El ve bedenle yapılan “operatif” zanaatın, yani bildiğimiz duvarcılığın da, kafa ve fikirle yapılan “spekülâtif” nitelikteki felsefî çalışmaların da karşılığı, Batı dillerinde sadece “masonluk”tur. Dilimi de ise birincinin, yani zanaatın adı “duvarcılık”, ikincinin, yani spekülâtif çalışmaların adı ise “masonluk”tur. Bu bakımdan, çevirimizi yaparken karışıklıkları ve yanlış anlamaları önlemek üzere biz “duvarcılık” deyimini bir yana bırakıp “operatif” ve “spekülâtif” masonluk deyimlerini kullanacağız. — Çeviren)

Zanaat olarak hür-masonluk hiçbir zaman tamamen operatif olmamıştır. Meslekî amaçların yanı sıra “spekülâtif” çalışmalar da yapılmaktaydı. Bunların başlıcası *dinsel* nitelikteydi. Aynı zanaattan zanaatkârların ilk dayanışması, bir tapınış dayanışması oldu. Eski Roma-

lılarda nasıl her *collegia*'nın bir tanrısı var *ıdiyse* tıpkı bunun gibi, Hristiyanlığın başlangıcından itibaren de her zanaatın b' r "koruyucu" aziz"i vardı ve her derneğin merkezi de bir kilisedeydi. Duvarcılar, taş yontucular, dülgerler ve yapı işçileri bölgelere göre çeşitli azizlere ve çoğu zaman birkaç azize birden saygı gösteriyorlardı: Daha önce sözünü ettiğimiz *Taşlı Dört Aziz, St. Blaise, St. Louis, St. Nicolas, St. Joseph, St. Anne, St. Thomas...* gibi. Hür-masonlara gelince, bunların geleneksel tapınışları —biri İncil'in yazarlarından biri olan, öbürü ise İsa'yı vaftiz etmiş bulunan— iki *St. Jean*'a yönelmekteydi (ki, dilimizde bunların bir'ncisi *Yohanna*, ikincisi ise *Vaftizci Ychya* diye anılır). Masonluğun başlıca remzi olan Işık'm doğacağını (yani Mesih'in ve onunla birlikte insanlığı ışığa kavuşturacak olan yeni bir dinin, Hristiyanlığın geleceğini) haber veren bu ikisi arasındaki manevî yakınlık ise apaçıktır.

Koruyucuları bakımından özel olan bu tapınış, konusu bakımından da öyleydi ve yalnız aynı zanaattan olanlara açıktı. Sembolik ve kapalı olan, bütün zanaatlarda da görülen —*kabul töreni* diyebileceğimiz— *usûl ve âdab*, bundan gelmektedir. Zanaata ilişkin bilgilerin bu öğretimi aynı zamanda, mükemmelliğe erişme imkânını sağlayan tek şeyin, tanrısal kanunun da

öğretimi niteliğindeydi; meslekî değer ise Tanrı'nın hizmetinde, bu mükemmelliğin şekillerinden ancak bir tanesiydi.

Bu özel usûl ve âdabın geleneklere tam bir bağlılık niteliğinde oluşundan şüphe etmemek gerektiğini anlamamıza, bu da yardımcı olmaktadır. Gerçekten, Ortaçağ yapı işçilerinin dîninin Roma Katolik dini olmadığı idd'â edilmiştir. Bunların payen geleneklere sahip oldukları, Templier'ler ve Mannes'çiler gibi az-çok sapkın gruplar ya da mezheplerle ilişkiler kurdukları, kilise kapılarını utanmazca heykellerle süsledikleri belirtilmiştir. Fakat o zamanlara kadar inmek, Ortaçağın fikir kaynaşmasını ve ifade hürriyetini anlamak gerektir. Duvarcı ustalarının seçkin sınıfınca metafizik sorunların nasıl ilgiyle incelendiği, kolayca tasavvur edilebilir. Basılı kitaptan önceki o dönemlerde onların dili, oyma taşlarla ifade edilen remizlerdi. Bazı heykellerin fesatça, muzipçe, bazen de aşkla ilgili sahneleri ifade eder olmaları hayret uyandırmamalıdır. Kiliselerin yapı işlerini yönetmekle görevli papazların, Tanrı ve onun dini şerefine, gelecek kuşaklar için dikilen bu anıtların karşısında ve içinde kendilerine hakaret ettireceklerine inanılabilir mi? Aslında bu tasvirler, o çağın törelerine uygundular, ayrıca ahlâksal bir amaç da güdüyorlardı. Bu, bir

alçakgönüllülük kanıtıydı, katolik dinindeki bir gerçeğin ifadesiydi. Nitekim Fiesoleli büyük ressam Fra Angelico da bu gerçeği “Mahşer Günü” adlı ünlü tablosunda resimle anlatmıştı: Tabloda, papalarla keşişler de cehennemlikler arasındadır. Bu demektir ki, Mahşer Gününde herkes, yaptığı iyiliklere ya da kötülüklere göre, hakettiğini alacaktır.

Duvarcıların bütün eski yasalarıyla tüzükleri dinsel görevlere tam bir saygı gösterme zorunluğu üzerinde hiçbir şüphe bırakmamaktadır. Bu bakımdan *Zanaatlar Kitabı*’nın yapılmasını emrettiği İncil üzerine yemini, ya da *Regius Elyazması*’nın aşağıdaki fıkrasını zikredebiliriz:

“Şimdi de bu inanç konularıyla bu noktalara —topluluğumuzun süsü olan Dört Şehit Aziz’in vaktiyle yaptıkları gibi— bütün hal ve şartlarda saygı göstermemiz için bize yardım etsinler diye Kaadir-i Mutlak Tanrı’ya ve O’nun anası merhametli Bâkire Meryem’e yalvaralım.”

Eski yasalar da bıkmadan usanmadan şu temel kuralı tekrarlamaktadır:

“Bir duvarcının ilk görevi, Tanrı’ya ve Kutusal Kilise’ye bağlı olmak, sapkınlıktan ve hatâdan kaçınmaktır.”

Bu dinsel amaçlara dernek, hastalara ve

yolculara yardım, ölenler için âyinler düzenlemek gibi hayırseverce görevleri de eklemekteydi. Derneğin kültürel nitelikte gayeleri de vardı. Duvarcı topluluklarının eğitici ödevleri bütün eski yasalarda belirtilmiştir. *Regius Elyazması*'nda gerçek bir terbiye ve nezaket bahsi vardır ki, bunda kendi eğitimine olduğu kadar aile fertlerinin eğitimine de göz-kulak olmak, kibar tavırlar takınmak ve ahlâk kurallarına saygı göstermek gibi öğütler bulunmaktadır. Ayrıca ustaların kalfalarla çıraklara karşı yerine getirdikleri öğretmenlik rolünü de unutmıyalım. Çalışma ve bilim kollarının ihtisaslara ayrılmadığı; insana ve Tanrı'ya değgin gerçekleri taş yontarak ifade görevinde olan bir ustanın aynı zamanda mimarlık, müteahhitlik, duvarcılık, dülgerlik, taş yontuculuk ve heykeltıraşlık yaptığı bir çağda bu öğretim işi geometri, sanat, felsefe ve ilâhiyat konularında geniş bilgi sahibi olmayı gerektirmekteydi. Yapı sanatında mükemmelliğe erişmek, insan bilgi ve yeteneklerinin özüne varmış olmayı zorunlu kılmaktaydı.

II — “Kabul edilen (acceptés)” masonlar

Masonluğun, daha o zamandan spekiilâtif olan bu niteliği, “kabul edilen”, yani zanaata yabancı olmakla beraber *üyeliğe alınan* kimse-

lerin de katılmasıyla daha belirli bir hal aldı. Bunları oraya çeken üç sebep vardı.

Her şeyden önce masonluk, tıpkı öbür benzeri dernekler gibi, kanunca yasaklanmamış bir birlik halindeydi. İkinci olarak niteliği, imtiyazları, ustalarıyla sanatçıların ünü kişiler olmaları, orada görüşülebilen sorunlar —aslında, edinilen bilgilerin evrenselliği—, kudretli kimselerin himayesi, kısaca her şey, bilgilerini arttırmak, şüphe uyandırmadan düşüncelerini tanıtmak isteyen okuma-yazma meraklısı insanları çekmekteydi. Son olarak da, çalışmalarının niteliği bakımından, masonluk mahallî olmıyan; siteden siteye, hattâ ülkeden ülkeye bağlar kuran, seyahatteki “kardeş”leri koruyup karşılayan tek “zanaat”ti.

“Kabul edilmiş” üyelerin derneğe alınması çok eskidir. Ustalık dereceleriyle derneklerin dinsel temellere dayanışları dolayısıyla, papazlar daima bunun üyesi olmuşlardı. Daha başka şahsiyetler de ya masonluk onların desteğini aradığı, ya da bu kurum kendilerini çektiği için, mason olmuşlardı. *Regius Elyazması* daha o zamandan, “büyük derebeylerin soyundan gelme” çıraqlardan sözeder. Şunu da belirtelim ki, Ortaçağda ve Rönesansta mason birlikleri çoğu zaman “hermetist” filozoflarla simyacıları da içlerine almışlardı. Bunların remizli dilleri, ma-

sonlarınkine yaraşıyordu. İleride bu gibi iltihaklardan uzun uzun sözedeceğiz.

Eski zamanlarda meslekten elemanlar daha çok sayıdaydı. Fakat bir zaman geldi ki, dışarıdan gelme, "kabul edilmiş" elemanlar, "operatif" elemanları ilkin nitelik, sonra nicelik bakımından geride bıraktı. Kendi meslekî çalışmalarına gömülüp kalan zanaat erbabınca tarikatın bütün büyüklüğünü ve prestijini meydana getiren şeylerin artık eskimiş bir elbise sayıldığı zaman bu, böyle oldu. Onlarca modası geçmiş sayılan bu elbise, başkalarının pekâlâ da işine geliyordu.

Bir topluluğun yerine böylece başkasını geçirme işini yapan, İng'liz locaları oldu. Bunun başlıca nedeni, operatif alanda gerilemekle beraber, geleneksel ve canlı kalmış bir masonluğun bu değişme sırasında ancak İngiltere'de varoluşundandır.

Fransa'da mülkî ve dinî makamlar mason derneklerinin fesatçılık ve kargaşalık hazırladıklarından şüphelendikleri için bunlara düşman olmuşlardı. Bunun üzerine dernekler de kendi dindarlık ve iyilikseverlik görevlerinin çerçevesine kapanmak zorunda kalmışlardı. Hattâ 1306, 1382, 1539 daki kral iradeleri; 1501 ve 1524 deki Parlman kararlarıyla birkaç defa kapatılmışlardı da. Krallık iktidarı aynı za-

manda (derebeylik yargı mercileri hakkında XIV. Louis'nin 1674 de çıkarttığı emirname ile) egemen yargı mercilerinin imtiyazlarını da hem konu, hem yer bakımından kısıtlamıştı. XV. ya da XVI. yüzyıldan itibaren zanaat toplulukları da, dernekler de artık içlerine kapanık ve mahallî bir hal aldıklarından, bunların gelenekleri ellerinde tuttukları artık söylenemez. Yalnız o sırada ortaya çıkan "*compagnonnage*" adlı işçi dernekleri, eski usul ve âdabın ülküsüne ve evrenselliğine bağlı kalıyorlardı. Fakat bunların yayılmaları da bir yandan uğradıkları cezaî ve dinsel yasaklar yüzünden; öbür yandan da yalnız üyelerinin çıkarlarını savunmak için sınırlı bir çalışma yapmaları yüzünden engellenmekteydi.

Almanya'da da durum aynıydı: Orada da zanaat topluluklarının gelişmesine bazen sitenin aristokratik zümresi, bazen mahallî derebeyler, bazen imparatorun kendisi engel oluyordu.

Bu değişiklikte *İskoçya locaları*, İngiltere localarını geride bıraktılar. 1439 dan beri, II. Jack'in verdiği bir imtiyaz uyarınca bunların *üstad-ı âzam*'ları, irs yoluyla işbaşına geçen *Saint-Clair of Rosselyn* derebeyleriydi. Marie de Lorraine'in kocası, Mary Stuart'ın babası olan V. Jack'in saltanat döneminde (1513-1542), koyu bir hümanizmacı olan o zamanki Saint-

Clair derebeyi İtalya'ya gitti. Oradan şevk ve heyecanla dolu olarak geri geldi. İtalya'dan duvarcılar getirtti, onları İskoçyalı duvarcılarla birleştirdi, sonra hepsini kralın himayesinde bir zanaat derneği halinde teşkilâtladı. Bu dernek de çok büyüyüp geliştii.

İngiltere'de durum özellikle 1607 den başlayarak, yani I. Jack kendisini duvarcılığın koruyucusu ilân edince değışti. *Inigo Johes* bu derneğe üstad (usta) tâyin edildi ve tıpkı Saint-Clair derebeyi gibi, o da locaları, İtalyan *academia*'larını örnek tutarak teşkilâtladı. Bu yenilikler, okuyup öğrenmeğe kabiliyeti olmıyan masonların azalmasına ve kültürlerini genişletmek isteyen önemli kişilerin de bu kardeşlik kuruluşuna girme talebinde bulunmalarına yol açtı. O zaman asillerle zenginler için masonluğa girmek moda haline geldi. Azınlık, yavaş yavaş çoğunluk halini aldı ve topluluğun yönetimini ele geçirdi.

III — Felsefi, politik ve dinsel etkiler

O sırada masonluğa giren *Rose-Croix* tarikatı mensuplarının, orada "kabul edilmiş" masonlar olarak oynadıkları önemli rolü ileride göreceğiz. *Rose-Croix* tarikatı XVII. yüzyılda Almanya'da kurulmuştu ve mensupları, Tanrı'dan ilham aldıklarına inanan cezbeli kişiler-

di. Bunların alınışları masonluğu değıştirmedii. Bu bir kan tazelenmesiydi ama, aynı gruptan bir kan. Bu da masonluğun kendi gelenekleri yönünde ve fikir alanında daha fazla çalışmasına yol açtı. Hal ve şartlardan doğan politik ve dinsel etkiler, organik yapı üzerinde daha kesin sonuçlar yarattılar. İngiltere’de Stuart’larla Parlâmento, daha sonra Stuart’larla Orange, peşinden Hannover hanedanları arasında çekişme başlayınca siyasî partilerin, Gilde’lerle loncaların nüfuzlarını kullanma çarelerini araştırdıkları muhakkaktır. Özellikle Stuart’lar, hele masonlardan yana, bu çareye başvurdular. Dinsel ve *katolik* görevler masonlar için hep kaçınılmaz nitelikte olduğundan bu ittifak, daha da kolaylaşmış bulunmaktaydı.

II. Jack 1688 de tahttan indirildiği zaman Londra Masonları Derneği’nin Üstad-ı Âzamı Christopher Wren’di. Kendisi II. Jack ve Stuart hanedanı taraflısıydı ama, yine de 1695 yılına dek görevinde kaldı ve o tarihte yerine Richmond Dükü Charles Lennox geçti. Bu adam, evli olan Portsmouth Düşesi Louise de Keroualle ile yine evli olan II. Charles arasındaki sevişmeden dünyaya gelmişti. 1689 da Christopher Wren yine üstad-ı âzamlığa getirildi ve 1702 de, Kraliçe Ann tahta çıkıncaya dek bu görevde kaldı.

III. William of Orange'ın protestan krallığı döneminde masonluğun katolik olarak kaldığının bir kanıtı da *York Locası*'nın 1693 tarihli yasasında bulunmaktadır. Bu metin, eski yasalardaki benzeri metinleri tekrarlamakta ve *Tanrı ile Kutsal Kilise*'ye sadık olmak zorunluğu üzerinde özellikle durmaktaydı. Aynı hükümler 1704 tarihli yasada da bulunmaktadır.

Orangist'ler de kendi bakımlarından locaların katolik geleneklerini değiştirerek onlardan yararlanmağa çalıştılar. III. William'ın 1694 de masonluğa kabul edildiği muhakkak gibidir. Bazı localar onun himayesine girdiler ve Hampton Court'da, onun başkanlığında toplandılar yaptılar. Bu masonluk teşkilâtı 1694 de yeni bir yasa yayınladı. 1. maddesi şöyleydi: "İlk göreviniz Tanrı'ya sadık olmak ve Onu tanımayan bütün sapkınlıklardan kaçınmaktır." Görüldüğü gibi, artık "Kutsal Kilise"ye bağlılık sözkonusu değildi. Fakat bu nüfuz çarpışması yine de açıktan açığa bir anlaşmazlık haline girmişe benzememektedir. Ancak protestan eğilimin yavaş yavaş üstün gelmiş olması ve iki hizibin de localarda Stuart'lar tarafından olduğu kadar Orange'ler tarafından da ilân edilen zahirî hoşgörülük havası içinde buluşmuş olmaları muhtemeldir. Aynı zamanda da

operatif masonluk —yani, duvarcılık zanaatı— tam bir gerileme halindeydi. Christopher Wren 1702 de görevinden ayrılınca yerine başkası geçmedi. 1703 de Londra'daki *Saint Paul Locası* bir karar verdi ki bu, masonluğun ne kadar değiştiğini göstermekteydi. Kararda şöyle denilmekteydi: “Bundan böyle masonluğun imtiyazları yalnız yapı işçilerine mahsus olmalı, fakat daha önce de yapıldığı gibi, bu imtiyazlar, bunlara sahip olmak isteyen her sınıftan kimseleri kapsıyacaktır.”

IV — Londra Büyük Locasının kuruluşu

Masonluk o zamana dek kendi geleneksel kuruluşuna ve özellikle, yazılı olmamakla birlikte daima bir temel ilke olmuş olan “hür locada hür mason” ilkesine bağlı kalmıştı. Resmen bilinmeyen, fakat görünüşe göre dinsel, politikanın da etkilediği nedenler yüzünden, Anglikanlar, geniş yetkilere sahip, yüksek bir masonluk mercii kurmağı düşündüler. Bu merci, locaların düzenliliği hakkında karar verme imtiyazına ve yeni localar açma yetkisine sahip olacaktı.

24 Haziran 1717 de, adlarını toplandıkları meyhanelerin adlarından alan dört Londra locası, *Büyük Loca* adı altında birleşik bir teşkilât kurdular ve *Anthony Sayer*'i de, bütün kar-

deşler üzerinde otorite sahibi olmak üzere, üstâd-ı âzam seçtiler. 24 Haziran 1718 de onun yerine George Payne geçti ve masonluğu ilgilendiren bütün yazılı metinlerle yasaların toplanması için çalışmalar yapılmasını emretti. Ertesi yıl George Payne'in yerine *Jean-Théophile Désaguliers* geçti, ama Payne 1720 de yine üstâd-ı âzamlığa geldi ve 1721 de, *Montaigu Dükkü* üstâd-ı âzam seçildiği sırada, ilk bir ana-tüzüğü de kabul ettirdi.

Yeni yasanın yazılması işi, Saint-Paul locasının rahibi, İskoçyalı protestan papaz *James Anderson*'a verildi. Özellikle hem *Kardeşlik*'in efsanevî tarihini, hem masonların *Görevler*'ini içine alan bu *Yasalar Kitabı* 1723 de yayınlandı. *Wharton Dükkü* de o sırada üstâd-ı âzam olmuştu. Bazı kimseler ve bu arada A. Mackey, Anderson dar kafalı bir adam olduğu için, bu kitabı gerçekten onun yazmadığının muhakkak olduğunu ileri sürdüler. Söylendiğine göre, malzemenin çoğu ve fikir, Désaguliers tarafından verilmişti. Nantes fermanının yürürlükten kaldırılışı sırasında Londra'ya göçen La Rochelle'li bir protestan papazının oğlu olan Désaguliers (1683-1744) de protestan papazıydı. Aynı zamanda hukuk doktoru, fizikçi, matematikçi, *Royal Society* üyesi, Wales prensinin özel kili-

sesinin rahibi, Newton'un dostuydu. Çok geniş bilgisi, parlak, keskin bir zekâsı vardı.

Görevler'in Tanrı ve din hakkındaki 1. maddesinde şunlar yazılıdır:

“Bir mason, taşıdığı sıfat dolayısıyla, ah-lâk kurallarına boyun eğmek zorundadır ve hiçbir zaman aptal bir tanrıtanımaz, dinsiz imansız bir kimse olmayacaktır. Gerçi eski zamanlarda masonlar —dini ne olursa olsun— her ülkede mahallî dinle âmel etmek zorunda idilerse de şimdi herkesin kendi fikrini kendine bırakarak, onları sadece bütün insanların üzerinde anlaşılmış oldukları bu dine tâbi tutmak; yani onları birbirlerinden ayırdetmeğe yarayan adlandırmalar veya mezhepler ne olursa olsun iyiliksever ve dürüst, şerefli ve namuslu insanlar olmalarını istemek daha yerinde sayılmaktadır. Böylece masonluk, başka şartlar altında birbirlerine hep yabancı kalacak olan insanlar arasında bir birleşme merkezi ve çok içten bir dostluk kurma aracı haline gelecektir.”

Bu, akla dayanan dinin basit yaradancılık (deizm) ödevi biçimi altında, bir hoşgörülük bildirisiydi. Aslında, A. Lantoiné'ın da yazdığı gibi: “Genel düşünce, masonluğun kurucularının iki din arasında bir bağ kurmak istemiş oldukları yolundadır... Biz ise, protestan nüfuzu-

nu daha hâkim kılma fırsatını bekliyerek, bir tarafsız bölge bulmak istediklerini düşünmekteyiz.” Nitekim, olaylar da bu yargıyı doğrulamış ve Anderson, yazdığı Yasa’nın 1738 de çıkan ikinci basımında bir mason için “ahlâk kurallarına *Nuh’un gerçek emirleriymiş gibi uymak... ve Nuh’un üç buyruğuna boyun eğmek*” (ki bunlar, putlara ve yalancı tanrılara tapma, kâfirlik yoluna sapma, adam öldürme yasaklarıdır) yolundaki görevleri tekrarlamıştır. Eski Âhit’e yapılan bu ima, yaradancılığın protestan bir yönde belirtilişini açıkça göstermektedir.

Politik bakımdan Yasa’da şunlar yazılıdır: “Bir mason, mülkî makamlara tâbi barışçı bir uyruktur; milletin huzuruna ve mutluluğuna karşı düzenlenecek komplolarla fesat hareketlerine hiçbir zaman karışmamalıdır.”

V — “Eskiler”le “Yeniler” arasındaki ayrılma

Başlangıçta yalnız dört mahfilden meydana gelen Londra Büyük Loca’sı —öbür İngiliz locaları yine eski görevlere saygı göstermeğe devam ettiklerinden—, uzun zaman sınırlı bir nüfuza sahip oldu. Anderson’un metni işlenip hazırlanırken, 1722 de Londra’da *Eski Yasa*’nın bir basımı da yayınlanmıştı. Bunun 1. maddesi şöyle demektedir: “Sizleri, Tanrı’ya kutsal kilisesinde tapınmağa; değersiz insanların

sözlerine kulak verip düşüncelerinizde sapkınığa, ayrılığa ve hatâyâ kapılmamağa davet zorundayım." Bu, Anderson'la Désaguliers'nin getirdikleri yeniliklerin açıkça yalanlanması değil midir?

Direnmenin merkezi eski *York Locası* idi. O sırada "eski" diye nitelendirilen mahfiller, "hür" loca geleneksel ilkesine saygı göstererek, herhangi bir bölge teşkilâtı halinde gruplanmış değillerdi. Ancak 1753 yılındadır ki duruma uymayanlar aynı silâhlarla savaşmak için Eski Yasa'lar gereğince kurulan *Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası*, yahut *Eski Masonlar Büyük Locası*'ni kurmağa karar verdiler.

Eskiler, Yeniler'e özellikle duaları bir yana bıraktıkları, usûl ve âdabı Hristiyan usûl ve âdabından uzaklaştırdıkları, yortu günlerini gözönünde tutmadıkları için takaza ediyorlardı. Bu, Kutsal Kilise'ye sadık kalma'nın ta kendisiydi, ama bir de önemli nokta vardı: Bu kilise bundan böyle, herhangi bir şekilde belirtmeğe ihtiyaç olmaksızın, Anglikan Kilisesi'ydi. Eskiler'le Yeniler şeklen değilse bile, fikren nihayet birleşmiş bulunuyorlardı. Eskiler'in en faal şahsiyeti, İrlandalı *Laurence Dermott* oldu. 1756 da Eskiler Büyük Locası'nın Yasa'sını, *Ahiman Rezon* başlığı altında yayınladı (İbranice *ahim* = kardeşler, *manah* =

seçmek, *ratzon* = Yasa anlamına). Bunun metni de 1738 Anderson Yasası'nın aynıdır, ama yaradancı düşünce, Blessington kontuna hitabeden ithaf yazısında daha göze çarpar ve belirli durumdadır.

VI — Birleşik Büyük Loca ve York usûl ve âdabı

Eskiler'le Yeniler arasındaki bölünmeye rağmen, kurulan üst merci teşkilâtı masonluğun itibarını arttırıp başma soylu kişileri geçirerek, yine de ona yararlı oldu. Hem aristokratlar, hem aydınlar topluluğu niteliğinde olması, onun gelişmesine büyük ölçüde yardım etti. Soydan ya da halktan, papaz ya da asker, memur ya da tüccar herkes, bu Kardeşlik kurumuna girme şerefine ermek için can atıyordu.

Eskiler'le Yeniler arasındaki bölünme 1813 yılına kadar sürdü. O yıl, aralarındaki rekabetin doktrin alanında bir dayanağı kalmadığından iki Büyük Loca barışıp birleştiler. Yeni teşkilât *İngiltere Eski Hür Masonları Birleşik Büyük Locası* adını aldı.

1815 de yeni Büyük Locanın Yasası yayınlandı. Tanrı ve din hakkındaki I. sayılı ödev şöyleydi: "Sıfatı dolayısıyla bir mason, ahlâk kurallarına uymakla görevlidir; eğer Zanaatı iyi anlamışsa hiçbir zaman aptal bir tanrıtamaz ve dinsiz imansız bir kimse olmayacaktır. *Tanrı*'nm her şeyi insanlardan başka türlü gör

düğünü o, herkesten daha iyi anlamak durumundadır. Çünkü insan, dış görünüşü görür, *Tanrı* ise gönülleri... Bir insanın dini ve tapınış tarzı ne olursa olsun, tarikatten çıkarılmaz, yeter ki yerle göğün yüce mimarına inansın ve ahlâkın kutsal görevlerini yerine getirsin..." Görülüyor ki, Anderson'un ileri sürdüğü geniş hoşgörü artık söz konusu değildir. *Yaradancılığın* yerini kişisel bir *Tanrıculuk* almıştır.

Birleşik Büyük Loca aynı zamanda Eskiler'in usûl ve âdabına göre çalışmağa karar verdi. Eskiler kendilerini *York Masonları* diye adlandırmışlardı, *York usûl ve âdabı* da buradan geldi ve öylece kaldı. Bu, yalnız Büyük Britanya'da değil, Kuzey Amerika'da da uygulanmaktadır. (Çırak, kalfa, usta olmak üzere) üç sembolik derecesi vardır. Bunların üstünde, Eskiler'in uyguladıkları bir de *Royal Arch* derecesi vardı ki bununla öteki üç derece arasında şu "fer'i" dereceler bulunmaktaydı: *Mark Master*, *Past Master*, *Most Excellent Master*.

1815 den beri *Birleşik Büyük Loca'nın* tarihinde hiçbir önemli olay göze çarpmamaktadır. Siyasal ve dinsel kurulu düzene bağlılık ilkesine sadık kaldı. Başında ya da içinde Krallık büyüklerinin ve kral ailesi mensuplarının (nitekim bugün de Edinburgh Dükü gibi) bulunmasından şeref duydu.

IV

FRANSA'DA MASONLUK

I — Masonluğun Fransa'ya girişi

Fransa'ya yerleşen modern biçimdeki ilk masonluğun Stuartçı İskoçya masonluğu olduğu ve bu girişin, Londra Büyük Locası'nın kuruluşundan çok önce olduğu anlaşılmış bulunmaktadır.

1649 da I. Charles'm kafası kesildikten sonra onun dul eşi olan (IV. Henri ile Marie de Médicis'nin kızı) Henriette de France, XIV. Louis'nin, gelip Saint-Germain şatosuna sığınması için yaptığı teklifi kabul etti. Çok geçmeden İskoçya asillerinin birçoğu da onun yanına geldi. J. Berteloot'un yazdığına göre: "Bunlar, vakit geçirmeden Cromwell aleyhinde bir harekete giriştiler. Fakat kendi partilerine yabancı ya da düşman İngilizlerden korunmak için..., onursal üyeleri oldukları mason localarının arkasına gizlenerek çalıştılar. Meslek sırrı denilen şeyin ardına sığınarak bu sayede fazlaca bir boşboğazlık tehlikesiyle karşılaşmak sizin kardeşlerinden İngiltere'de kalmış olan

larla haberleştiler ve onlarla anlaşarak, “dik-tatör”ü (yani Cromwell’i) devirmek için komplo hazırladılar.”

II. Charles 1661 de, tahta çıkışının arife-sinde, Saint-Germain’de *Royal Irlandais*, daha sonra da *Gardes Irlandaises* adı altında bir alay kurdu. Bu alay da Stuart’ların kaderini paylaştı. Limerick’te teslim olan kıtalara o da dahil olduğundan, Albay William Dorrington’un ko-mutası altında olduğu halde 9 Ekim 1689 da Brest’de karaya çıktı. 1698 e kadar Fransız or-du kadrosunun dışında olarak Saint-Germain’-de garnizon kurdu. O tarihte de Fransız ordu-suna katıldı.

Bu İrlanda Muhafızları Alayının bir mason locası vardı ki, üyelerinin listesi bize kadar gelmiş bulunmaktadır. 13 Mart 1777 de Meř-rık-ı Âzam, locanın 25 Mart 1688 de kurulmuş olduğunu kabul etti. Başlangıçta bu locanın hiç-bir ayırıcı unvana sahip olmamış bulunması muhtemeldir. 1752 den başlıyarak *Tam Eşitlik* (*Parfaite Egalité*) adını kullanmış olduğunu gö-rüyoruz. Bu, XVII. yüzyılın, izini bilebildiğimize tek locasıdır. Fakat Stuart’çıların Fransa’da ö-zellikle Saint-Germain’de İrlanda ve İskoçya göçmenleriyle meydana getirilen ikinci bir ala-yın içinde başka mahfiller kurmuş oldukları da düşünülebilir.

1717 de Büyük Londra Locası'nın kurulusundan sonra her iki çeşit masonluk da Fransa'da gelişti, ama İskoçya masonluğu daha çok gelişmiş haldeydi. İngiliz masonluğu tabii daha fazla güçlüklerle karşılaşılıyordu. Bunun mahfilleri Fransa'da az sayıdaydı. Fakat yine de —Londra Büyük Locası'na bağılı oluşları dolayısıyla— en doğru bilgilere bunlar hakkında sahip bulunuyoruz. "İskoçya" locaları ise, tersine, eski kurallar uyarınca yaşayıp gelişmeğe devam ediyorlardı: Bu kurallar gereğince masonlar, yapıp ettiklerinden bir üst mercie hesap vermek zorunda olmaksızın, serbestçe localar kurabilmekteydiler.

II — Masonluğun ilerlemeleri

Söylendiğine göre Fransa'da İngiliz kaynağından ilk "spekülâtif" loca, Dunkerque şehrinde 1721 yılında *Dostluk ve Kardeşlik* (*Amitié et Fraternité*) adı altında kurulmuştur, ama bu olay, kesin değildir.

Buna karşılık 12 Haziran 1726 da Paris'te (1731 de *Derwentwater kontu* unvanını alacak olan) *Charles Radclyffe* tarafından *Saint-Thomas* adıyla bir İskoçya locası kurulduğu muhakkak görünmektedir. Stuart'lara sadık olanlar Saint-Thomas of Canterbury'ye büyük saygı gösterdiklerinden, locaya da onun adı verilmişti.

Radclyffe'lar İskoçya'nın en eski ailelerinden biriydi. Uzun zaman Stuart'lara ve Katolikliğe sadık kaldı. Charles Radclyffe'm masonluğa şövalye Ramsay tarafından sokulduğu anlaşılmaktadır. İngiltere'ye girmeğe çalıştığı sırada, 1746 da esir düştü. Ölümüne mahkûm edilerek 8 Aralık 1746 günü idam edildi.

Saint-Thomas locasının lokali Saint-Germain mahallesinde, Boucheries sokağında Hure adında birinin "Louis d'Argent" adlı lokantasındaydı. 1729 da politik bakımdan bir ayrılma meydana geldi ve *Saint-Thomas*, yerini Orange taraflısı bir locaya bıraktı, o da lokantanın adını aldı. Bunun üzerine Saint-Thomas toplantılarını ya belki Buci sokağındaki Landelle'in yerinde, ya da daha muhakkak olarak Leroy'nın Deux-Ecus sokağındaki Soissons otelinde yaptı.

Saint-Thomas locasındaki ayrılık sonucu kurulan yeni "Louis d'Argent" locası oraya 12 Haziran 1729 günü yerleşti. Doğuş şekli dolaşısıyla bu locanın sık sık *Saint-Thomas au Louis d'Argent* diye anıldığı görülmektedir, bu yüzden de yine sık sık *Saint-Thomas* locasıyla karıştırılmaktadır. Beratını Londra Büyük Locası'ndan ancak 3 Nisan 1732 de aldı ve aynı yılın 20 Kasım günü Buci sokağı 4 No. daki

ünlü lokantacı Landelle'in Bussy adlı oteline resmen yerleşti.

Saint-James Evening Post gazetesi 20 Eylül 1735 tarihli sayısında, Paris'de D saguliers ile Richmond dükünün başkanlığında ve İngiltere Büyükelçisi Waldgrave kontu ile başkan do Montesquieu de hazır bulunduğu halde yapılan ilk mason toplantısından sözederken belki de bu mahfili ima etmektedir: Majeste Fransa Kralının Devlet sekreteri kont de Saint-Florentin, bu oturumda masonluğa kabul edilmişti.

1729 Aralık ayından itibaren yeni bir loca, —o zamanın deyimiyle bir “Kız”— *Louis d'Argent*'dan ayrıldı ve *Loge des Arts Sainte-Marguerite* adını aldı. Yine aynı yıl Paris'de II. Jack ve Stuart'lar tarafını tutan *Saint-Pierre - Saint-Paul* adlı bir loca daha kuruldu.

1732 de Bordeaux'da İngiliz deniz subayları *İngiliz Locası*'nı kurdular ki, bu sonradan Londra Büyük Locası'ndan 204 sicil sayısını aldı. 1733 de Londra Büyük Locası Valenciennes'-de *Parfaite Union* locasını kurdu. 1735 de Paris'de *Louis d'Argent*'dan yeni bir loca daha ayrıldı. Bu, *Buci* ya da *Bussy* locasıydı ki, sonradan d k d'Aumont  st d-ı muhteremi olunca, o da “*Aumont*” adını aldı.

12 Ağustos 1735 de, Londra Büyük Locası'nın  st d-ı  zam'ı olan Lord Weymouth, Berry

bölgesindeki d'Aubigny şatosunda Aubigny İskoç Locası'nı kurdu. Bu şato d'Aubigny'ye 1734 sonunda 85 yaşında ölen ninesi, Portsmouth düşesi Louise de Kéroualle'den miras kalmıştı.

Louise-Renée de Penancoët de Kéroualle, gençliğinde Fransa'nın en güzel kızıydı. Devrin kralı XIV. Louis'ye, sahip olduğu tek silâhlarla —güzelliği ve entrikaya olan düşkünlüğü ile— hizmet etmek için Londra sarayına gitmişti. Orada II. Charles'ın metresi oldu. O da ona Portsmouth düşesi unvanını verdi. İhtiyarlık günlerinde katolikliği derin bir kaba sofuluk haline gelmişti. Fakat dehâ derecesini bulan entrikacılığından vazgeçmiş değildi. Gerçi koyu bir Stuart taraftarı olarak kalmıştı ama, karşı partinin mensuplarıyla de görüşüyordu. Fakat torunu Richmond dükünün karşı partiye pek aldırış ettiği yoktu. Richmond dükü katolik olduktan sonra anglikanlığa geçmişti ama, katolik çevrelerde hâlâ büyük itibar sahibiydi. 1724 de Londra Büyük Locası'nın Üstâd-ı Âzam'lığını yapmıştı. Hem öyle bir dönemde ki, henüz gelişme çağının bunalımı içinde bulunan bu Loca, zahirî bir hoşgörü altında, bağımsız ve kurallara sıkı sıkıya sadık kalmış locaları kollamak arzusundaydı.

D'Aubigny Locası düşesin şatosuna yerleşmeden önce Kéroualle ailesinin Paris'te, Va-

renne sokağındaki konağında çalışıyordu. 12 Ağustos 1732 de Londra Büyük Locası'na katıldı...

Portsmouth düşesinin Paris'teki konağında Richmond Dükü, Başkan de Montesquieu ve Tuğgeneral Churchill de hazır bulunduğu halde yapılan bir masonluğa kabul törenini anlatan 7 Eylül 1734 tarihli *Saint-James Evening Post* gazetesinin bu *d'Aubigny* locasına imada bulunmuş olması hatıra gelebilir.

Bu yedi sekiz ana locadan sonra Fransa'da daha birçok mahfiller kuruldu. Masonluk Fransa'da kendine elverişli bir ortam bulmaktaydı: Bunun nedeni bir önceki zorbaca saltanatın havasına karşı tepki gösterme ihtiyacı, hürriyete olan susamışlık, İngiltere'ye ve onun kurumlarına beslenen meraktı. Söylendiğine göre, 1744 de Paris'te 22 loca vardı. XVIII. yüzyıl boyunca düşünüş tarzının tekâmülü de bu hareketi hızlandırmaktan geri durmıyacaktı. 1771 de Paris'teki locaların sayısı 154, taşradakilerin sayısı 322 idi. Ayrıca 22 tane de alay locası vardı. Şunu da kaydedelim ki, bu çoğalış özelikle İskoçya localarının eseri idi. 1766 dan önce İngiltere Büyük Locası ancak *Louis d'Argent*, Valenciennes'deki *Parfaite Union* localarına ve *D'Aubigny Locası*'na resmî berat vermişti. 1771

de ise Fransa'da yetkilerini ondan alan on loca yoktu.

III — İlk Büyük Loca

1735 ten itibaren İskoçya masonluğu Fransa'da öyle bir önem edinmişti ki, localar bir üstâd-ı âzam seçme ihtiyacını hissettiler. İngiliz örneğine uygun bölge teşkilâtı şekli yol almağa başlamıştı. İlk bu unvan, 1735 e doğru, İskoçya baronneti *James Hector Maclean*'e, sonra 1736 da *Derwentwater Lordu Charles Radclyffe*'a verildi.

Lord *Derwentwater*'in 1737 ye doğru yetkilerini dostu *Lord Harnouester*'e devrettiği uzun zaman kabul edildi ama, İngiliz asillerinin listesinde bu ad bulunamadığından, bu zatın üstâd-ı âzamlığından artık söz edilmez oldu. 1934 te İngiliz masonlarından W. E. Ross bu Lord *Harnouester* adının, *Butler d'Ormond* ailesinden kont *Charles Arran "Wester"* in adından galat olduğunu ve unvanın koyu Stuart taraftarları tarafından kullanıldığını ileri sürdü.

Yine o sıralarda "İngiliz" locaları da kendi bakımlarından Londra Büyük Locası'nın koruyuculuğu altında toplanmayı denediler. 1735 te bir Taşra Büyük Locası kurmağı tasarladılar ve Londra'dan bir kuruluş beratı istediler. Fakat istek kabul edilmedi. Bu red cevabı üye-

rine “İngiliz” locaları İskoçya localarıyle sürdürdükleri iyi ilişkiler dolayısıyla buna aldır-mamağa karar verdiler. 1736 da hepsi bir araya gelip kendi başlarına buyruk olarak bir *Büyük Taşra Locası* kurdular.

İki yıl sonra, 24 Haziran 1734 te bir genel kurul, Fransız asillerinden Orléans valisi ve *Antin dükü Louis de Pardailon de Gondrin*’i “*Fransa Krallığındaki masonların dğimî ve umumî üstâd-ı âzamı*” tâyin etti. Eöylece de *Fransa Büyük Locası fiilen kurulmuş oldu*.

(Ancak, *Fransa Büyük Locası* resmî adı 1756 da ortaya çıkacaktır. Daha önce “*Fransa Nizamî Locaları*”nın, “*Paris Büyük Locası*”nın, hattâ “*Fransa Büyük İngiliz Locası*”nın sözü geçmekteydi ki bu, Fransız masonlarının herhangi bir bozuşmaya meydan vermek istemediklerini açıkça gösterir. Bazılarının söylediklerine göre, İngilizler sonunda bu *Taşra Büyük Locası*’nı 1743 de kabul etmişlerdir ama, bu şüpheli fikri destekliyen hiçbir şey yoktur.)

Bununla ilgili tören d’Aubigny şatosunda yapıldı ve Antin Dükü’ne unvanının beratı, Richmond Dükü tarafından verildi. Şu hâlde, İngilizlerle olan bağın kopması diye bir şey yoktur, ama Fransa’da kurulan ve bir Fransıza verilen bu üstâd-ı âzamlık yine de Fransız ma-

sonluğunu Londra Büyük Locası'ndan ayırmaktan geri kalmıyordu. İngilizler de bunu sezdiler ve bu yüzden çok canları sıkıldı. Nitekim Anderson Yasası'nın 1738 baskısında: "Bu nankörler sahip oldukları şan ve şerefın kendilerine ancak İngiltere'den geldiğini unutuyorlar," şeklinde bir söz geçmektedir.

IV — Büyük Loca'dan Meşrik-ı Âzam'a

1743 te Antin Dükü 37 yaşında öldü. 11 Aralık günü Paris'teki 16 locanın üstâd-ı muhteremleri toplanarak onun yerine hanedan mensubu bir prens olan *Clermont Kontu Louis de Bourbon-Condé*'yi seçtiler. 1709 da doğmuş olan bu zat, Bourbon Dükü III. Louis ile XIV. Louis'nin Mme de Montespan'dan edinip sonradan nesbine geçirttiği Mlle de Nantes'ın üçüncü oğluydu (Ayrıca biri Conti Prensi, öbürü de Mareşal de Saxe olmak üzere iki aday daha vardı).

Fakat ne yazık ki bu şeref pâyesinin bir de ters yönü vardı: Üç büyük manastırın başı ve sonradan kendisi de Saint-Germain-des-Prés rahipliğine getirilecek olan Kont, hem papazdı, hem yiğit bir savaşçı ve çapkın bir adamdı. Dansözlerle olan ilişkileri ve rezaletleri ağızdan ağıza dolaşıyordu. Ayrıca okuyup öğrenmeğe meraklı, kültürlü, iyiliksever bir kimseydi, fakat masonlukla uzun boylu ilgisi yoktu ve bu

konuda ateşli bir çaba göstermiyordu. Daha seçilir seçilmez, üstâd-ı âzam yetkililerinden vazgeçti ve kendini, epey esrarlı bir kimse olan banker *Baur* vasıtasıyla temsil ettirdi. Bu adam da masonluktaki dereceleri çoğaltmak ve bunların utandırıcı bir şekilde alış-verişini yapmakla suçlandı. Clermont Kontu 1758 de onunla çalışmaktan vazgeçmek zorunda kaldı ama, yerine de *özel bir vekil* getirdi. Bu adam, dans hocası *Lacorne* adında biriydi ve otoritesi çok şüpheliydi. Ondan yana olanlarla olmıyanlar arasındaki uyuşmazlıklar, kıskançlıklar ve beceriksizlikler arttıkça arttı ve Tarikatin istikrarını tehlikeye düşürdü.

24 Haziran 1762 de, *Lacorne*'u görevden uzaklaştırdıktan sonra Clermont Kontu onun yerine *genel vekil* unvanıyla *Chaillon de Jonville*'i tâyin etti. Fakat kargaşalıklar yine devam etti. Bunun sonucu olarak Büyük Loca'nın içinde iki eğilim belirmeğe başladı: Bunlardan birinin başında *Lacorne*, öbürünün başında *Chaillon de Jonville* vardı. 1765 te Büyük Loca'nın görevlilerini yenileyen ve *Lacorne*'un bütün taraftarlarını safdışı bırakan seçimlerden sonra, gerçek bir bölünme başgösterdi. İleride sözünü edeceğimiz *Doğu ve Batı İmparatorları Kurulu* gibi yüksek İskoçya derecelerini dağıtan teşekküllerin muhalefeti yüzünden, huzur-

suzluk daha da arttı. Üyelikten çıkarılanlar Tarikatin 27 Aralık 1766 da kutlanan bayramından yararlanarak binanın kapısını zorladılar ve içeride yapılmakta olan çalışmalara sekte verdiler. Derken kutlama töreni kavga-dövüşe döküldü. Düzeni kurmak için işe polis karıştı ve toplantılar süresiz olarak yasaklandı. Masonluk çalışmaları da 1771 yılına kadar yapılamadı.

V — Fransa Meşrik-ı Âzamı'nın kuruluşu

Böylece ortaya çıkan karışıklık, Fransız masonluğunun örgütlenme eksikliğini gösteriyordu. Her mahfil kendi üstâd-ı muhtereminin direktiflerine göre hareket ediyordu. Üstâd-ı muhteremleri işten uzaklaştırmak imkânsızdı. Ancak kuvvetli bir iktidar, birbirleriyle çekişme halinde olan hizipleri ortadan kaldırarak Tarikat'e "güe ve gürbüzlük" aşılayabilirdi. Bu yenileştirme özellikle Fransa asılzadelerinden *Luxembourg Dükkü*'nün eseri oldu.

16 Haziran 1771 de Clermont Kontu hayatı, manastırlarını ve dansözlerini terkederek "Ebedî Meşrik'a intikal" etti. 24 Haziran tarihinde Lacorne'la üyelikten çıkarılanlar grubu, *Luxembourg Dükkü* ile ilişki kurarak üstâd-ı âzamlığı kralın kuzeni (ileride Orléans Dükkü unvanını alacak olan) *Chartres Dükkü*'ne kabul

ettirdiler. Bu yüksek kişilerin kayırması sayesinde, bunlar yine üyeliğe kabul edildi. Yeni üstâd-ı âzam o zaman 29 yaşındaydı. Biraz isyankâr ruhlu idi, halk tarafından oldukça sevilirdi, ama mason gelenek ve görenekleri hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Fakat hiç olmazsa bu kuruluşu adının ve soyunun ününden yararlanılabildi. Luxembourg Dükü de, genel yönetici sıfatıyla, her türlü insiyatifi alabilecekti.

9 Ağustos 1772 de, *Doğu ve Batı İmparatorları Konseyi*'nin de kendisine katıldığı, yenden üyeliğe alınanlar grubu "Tarikatin yönetiminde reform yapmak, yüksek dereceleri yenden örgütlemek ve yeni bir tüzük düzenlemek" için bir inceleme komisyonu kurdurdu. 24 Aralık'ta, özel olarak toplantıya çağırılan bir kurul, Fransa Büyük Locası'nın fesholunduğunu ilân etti. 9 Mart'ta da *Fransa Büyük Millî Locası* adıyla yeni bir bölge teşkilâtını kurma işine girişiyordu. Birçok hazırlık toplantılarından sonra 22 Ekim 1773 te bu bölge teşkilâtı bir genel kurul toplantısı yaptı ve kendisine Fransa Meşrik-ı Âzamı adını verdi. Aynı zamanda Çok Saygıdeğer ve Çok Sevgili Kardeş Chartres Dükü, Fransa'daki mason Tarikatının üstâd-ı âzamı olarak törenle işbaşına geçti.

Yeni kuruluşun en büyük üstünlüğü, ke-

sin hükümleri olan bir tüzükle yönetilmesi ve bir idare kuruluşuyla birlikte merkezî bir iktidar teşkil etmesiydi. Bütün locaların temsilcileri de bunda hazır bulunmaktaydılar. Gerçek bir “mason demokrasisi” olarak böylece kardeşlerin çoğunluğunun sevgisini kazandı. Fakat mahfillerin üstâd-ı muhteremlerinden bazılarıyla *İmparatorlar Kurulu* bu kararı kabul etmediler ve *Fransa Büyük Locası*’na sadık kaldılar. Bunun üzerine, Büyük İhtilâle değin iki rakip örgüt arasında sürekli bir nüfuz mücadelesi başladı. Beri yandan Chartres Dükü Fransa’yı baştanbaşa dolaşıyor, iki hizipten de saygı görüyor, onların aralarında çekişmelerine göz yumuyordu. Zaten kendisinin bütün masonluk faaliyeti de bu saygı törenlerinden ibaretti. İşlerin yürütülmesini Luxembourg Dükü ile M. de Chaumont adında özel bir sekretere bırakmıştı.

VI — Masonluk ve kral

Masonluğun hızla gelişmesi çok geçmeden kamuoyunun da, kralın da dikkatini çekmişti. 16 Şubat 1737 de, Tuileries’de ve Palais-Royal’de halkın konuştukları hakkında polis genel müdürüne verilen bir raporda şunlar vardı: “Burada herkes Farmason tarikatının kaydettiği ilerlemelerden sözetmektedir. Bütün büyük-

ler, ve küçükler de, buna g'rmektedirler. Bu, âdeta bir çılgınlık nöbeti halindedir." Merakı gıcıklanan halk, kendisine gülünç görünen törenler ve lokantalarda verilen şöenlerle alay ediyordu. Zaten görünüşe göre törenlerin temeli bunlar teşkil etmekteydi. Şarkıcılar, destancılar da işe el atmışlardı:

Farmasonların

Ününü, değerini övelim

Farmasonların.

Çok yakışıklı çocuklar bunlar,

Yalnız kafayı çekmek için toplanıyorlar.

Bütün esrarlı işleri bundan ibaret katıyor

Farmasonların.

Hükûmet ise işleri daha ciddiye alıyordu. O sırada başbakan olan yaşlı kardinal Fleury telâşlandı. İktidarı kullanırken rahatsız edilmek istemiyen bir hükûmetçe, gizli bir dernek hiçbir zaman hoş görülmez. Üstelik bu gizli derneğin İngiltere'yle bağları vardı ve Stuartçı, Orangeci diye ikiye bölünmüş olması, bunu bir siyasî entrikalar ocağı haline getirip başbakanı güç duruma düşürebilirdi. Kardinal Fleury İngiltere Başbakanı Walpole ile hesaplı bir ölçüde iyi ilişkiler sürdürüyordu, ama Papa'nın koruduğu Stuart'ları kollamağa da devam ediyordu.

Saint-Florentin Kontu'nun da localarda bulunması ve Fleury'yi kuruluşa ilgilendirmek için Şövalye Ramsay'in boş yere yaptığı çabalar, bu kuşkulu havayı dağıtmağa yetmedi. Üstelik, krallığın kanunları kesindi; kamu toplantıları yasaklanmıştı. Kardinal, Ramsay'e: "Kral, toplantı yapılmasını istemiyor," diye cevap verdi.

10 Eylül 1737 de polis komiseri Deslespinay ile devriyeler, Rapée'de lokantacılık yapan Chapelot'nun dükkânına zorla girdiler. Burada: "Bir sürü insan," buldular. "Çoğunun önünde beyaz bir önlük ve yakalarının içinden geçen mavi ipek bir kordon vardı. Kimi bu kordonun ucuna bir Gönye, kimi bir Mala, kimi bir Pergel ya da duvarcılıkta kullanılan başka âletler asmıştı." Bununla birlikte komiser fazla diretmedi, kardeşlerin adlarını sormağa cesaret edemedi ama, görünüşe göre bunlar önemli kişilerdi: Nitekim kapının önündeki çok sayıda usaklarla arabalardan da bunun böyle olduğu anlaşılıyordu.

Yalnız lokantacı Chapelot hakkında kovuşturma yapıldı. 14 Eylül 1737 de polis genel müdürü onu bin frank para ve lokantasının altı ay süreyle kapanması cezalarına mahkûm etti. Kararda "her çeşit birlikler ve özellikle Farmasonların birlikleri" de yasaklanıyordu ama, bu

sertlik sürekli olmadı. Yalnız masonları daha dikkatli ve ihtiyatlı davranmağa sevketti.

Maurepas'nın bakanlığı sırasında masonların başına başka işler de açıldı. 1741 den beri Avusturya tahtına kimin çıkacağı yüzünden başlayan ve ancak 1748 de bitecek olan savaşta Fransa'nın başlıca hasmı İngiltere'ydi. O sırada üstâd-ı âzam olan Clermont Kontu savaşta yararlıklar göstermişti ama, beslenen kuşku-
ların nedenini belki bu da anlatır.

1743-1744 de Orléans ilinde masonların birçok toplantılar yapmaları mahallî yönetimi kaygılandırdı ama, Paris'e de danışıldıktan sonra bunları dağıtmak için eninde sonunda hiçbir şey yapılmadı. 22 Aralık 1743 te köy papazının haber vermesi üzerine, bir locanın toplantılar yaptığından şüphe edilen Charonne şatosuna polis baskın yaptı, bundan hiçbir sonuç çıkmadı. Fakat Paris'te Mart 1744 te daha ciddi aramalar yapıldı, bunlar da bazı elkoymalara, tutuklamalara yol açtı, ama sonları gelmedi. 18 Haziran 1745 te bir polis ilâmı 1737 ilâmını yeniledi ve Deux-Ecus sokağında lokantacılık yapan loca üstadı Leroy'yı nizamî para cezasına mahkûm etti.

Hal ve şartlardan ileri gelen ve sonuçları sınırlı kalan bu olaylardan sonra masonluk krallî iktidar nezdinde, kendisinin gelişmesini ön-

liyecek bir engelle karşılaşmadı. Üstelik ve tersine olarak şu da söylenebilir ki, kuruluş, krala yakınları tarafından belirli bir sempatiyle karşılandı; öyle ki, sonunda "kanunen kendisini yoketmek isteyen Devletin suç ortaklığı ile yaşamağa başladı!"

XV. Louis'nin mason olup olmadığı çok zaman sorulmuştur. En koyu masonlardan olan papaz Pingré'nin evrakı arasında Paris'teki Sainte-Geneviève kilisesinin (bugünkü Panthéon binasının) temel atma töreni dolayısıyla yazılmış şu mısralarla karşılaşırız:

*Elinde asâsıyla Louis, kanunları koyarken
Her Fransız, efendisi olan onu şefkatli bir
baba sayıyor*

*Bir tapınak kurmak için eline gönyeyi alın-
ca*

*Her duvarcı (mason), kardeşini kralların
en büyüğü görüyor.*

20 Ekim 1745 te Büyük Loca'nın, Kralın *Maiyeti Locası* adı altında bir mahfil kurduğu; buna özellikle kralın personeli arasındaki subayların girdiği; üyeleri içinde kralın şahsına bağlı bir papazın da bulunduğu muhakkaktır.

XVI. Louis'nin saltanat döneminde bu loca, *Saray Meşriğine Bağlı Üç Kardeşler Askeri Locası* adını aldı. XVI. Louis'nin masonluğa

girdiği ancak tahmin edilmekte ise de buna karşılık iki kardeşi (XVIII. Louis adıyla tahta çıkacak olan) Provence Kontu ile (X. Charles adıyla tahta çıkacak olan) Artois Kontu'nun mason oldukları muhakkaktır. Bu, masonluğun tamamen zafer kazandığı dönemdir. Fransa'nın bütün büyük adları, Rohan'lar, Polignac'lar, Noailles'lar, La Rochefoucauld'lar, Bouillon'lar, Ségur'ler... hep masondular. Toplantılarını Auteuil'de, Mme Helvetius'ün evinde yapan ve Voltaire'i de üyeliğe almış olan *Dokuz Kızkardeş Locası*, Fransa'nın şanını sınırların ötelere yaymış bulunan ünlü aydınları bağrında toplamış bulunmaktaydı. Ünlü Amerikan fizikçi, filozof ve devlet adamlarından olup yurdu bağımsızlığa kavuştuktan sonra bir ittifak andlaşmasının esaslarını görüşmek üzere Fransa'ya gelmiş bulunan Benjamin Franklin de bu locanın üstâd-ı muhteremliğini yapmıştı. Bu dönem aynı zamanda Fransa'da yüksek sosyetenin masonluğa karşı merak duyduğu sıralara rastlar: Gerçekten, o dönemde bu sosyete *Mesmer*'le *Cagliostro*'nun düzenledikleri esrarlı ve gizli törenlerin çapkınca, mistik ve kerametli çekiciliğinin etkisi altındaydı. Cagliostro sonradan şarlatanlık mertebesine düşmüş, "kimse beni anlamıyor" diye yakınmış ve —ileride de göreceğimiz gibi— Büyük İhtilâl'in pat-

lak vereceğini önceden bildirmişti. Mason tarikatinin ayrıca *evlât edindiği*, üyeleri kadınlar olan localar vardı ki, bunların başında *Bourbon Düşesi* ile talihsiz kraliçe Marie-Antoinette'in yakın arkadaşı Lamballe prensesi ışıldamaktaydılar. Böylece masonluk, o zerafet ve düşünce asrında kamuoyunu çekip çeviren kadınları da elde etmenin yolunu bulmuştu. Kraliçe Marie-Antoinette, kızkardeşinin kaygılarını şu sözlerle yatıştırıyordu: "Herkes mason. Böylece de orada olup biten her şey biliniyor, tehlike bunun neresinde?"

VII — İskoççuluk

İskoççuluk (écossisme) Fransız masonluğunun özelliklerinden biridir. Gerçekten bunda, Fransa'da doğmuş olan bir *usûl ve âdab*, daha doğrusu bir *usûl ve âdab kategorisi* söz-konusudur. Stuart'ların çevresinde Fransa'ya yerleştiklerini görmüş olduğumuz "İskoçya" locaları —Londra Büyük Locası'na bağlı mahfillerin tersine olarak— derneğin eski geleneklerini uyguluyorlardı. Politik ayrılığın *usûl ve âdabla* ilgisi yoktu. Fakat çok geçmeden yenilikler olacaktı, ki bunların başlıcası *yüksek dereceler*'in ortaya çıkmasıdır. Bunun sonucu olan gelişme de ilkin yalnız Fransa'da, sonra Almanya'da görülmüştür.

Bu yüksek derecelerin ihdas edilîşinin kökleri ve nedenleri belirsizdir. Kimileri: "Politik nedenlerle ihdas edilmişlerdir. Bu sayede Stuar-tist şefler locaları uzaktan yönetebiliyorlardı," demişlerdir. Kimisine göre bu nedenler kişisel çıkarlara bağlıydı: Böyle şöval-yelik unvanlarının verilmesi kardeşlerin gu-rurlarını okşuyor, kendilerinden yüklü aidat alınmasına vesile oluyordu. Manevî nedenler de vardı ki bunlar XVIII. yüzyıl boyunca açıkça ortaya çıkmaktadır: Yüksek dereceler, gelene-ğin çeşitli biçimlerinin bağlı oldukları üstad (usta) derecesinin— inisyatik, yani masonluğa kabul için yapılan gizli törenle ilgili— bir ge-lişmesiydiler. (Görünüşe göre İskoçyalılar epey eski bir çağda, zanaat masonluğunda "spekülâ-tif" eğilimler artmağa başlarken üstad dere-cesini ihdas etmişlerdir. Başlangıçta İngiliz masonluğu yalnız çırak ve kalfa derecelerini biliyordu ve İngiliz masonluğu üstad (usta) de-recesini ancak 1724 e doğru benimsedi.)

İskoççuluğun gelişmesi epey karmaşıktır. Bu akımın "masonluğun kuruluş olarak derin bir reforma tâbi tutulması yolundaki eğilim" şeklindeki başlangıç noktası, 1738 de yayınla-nan ünlü *Ramsay Söylevi*'dir.

1686 yılında İskoçya'nın Ayr şehrinde doğup 1743 te Fransa'da Saint-Germain'de ölen

Andrew-Michael of Ramsay, Voltaire'e maledilen iddiaların tersine olarak, İskoçya'nın soylu bir ailesindendir, Edinburgh Üniversitesi'nde okuyarak 1707 yılında mezun oldu. Okuyup öğrenmeğe meraklı, mistik, mert bir adamdı. Anglikan dininin gereklerini yerine getirerek yeterince tatmin olunmadı, bir süre o doktrinden bu doktrine dolaşıp durdu. 1709 da Fransa'daki Cambrai şehrinde büyük Fransız yazar ve düşünürü, aynı zamanda başpiskopos rütbesinde bir rahip olan, Fénelon'la tanıştı, yanında oturdu ve onun telkinleriyle kendine kesin bir yol seçti, Ramsay sonradan Katolik mezhebine girdi ama bu, Fénelon'un inancının derin izlerini taşıyan bir katoliklikti. Fransa'da Bouillon Dükkü'nün çocuklarına, bu arada Turenne Prensi'ne, Roma'da da III. Jack'in oğlu olup taht üzerinde hak iddia eden Charles-Edward Stuart'a öğretmenlik etti. 1730 da Londra'da *Royal Society* üyeliğine kabul edildi, sonra kendisine Oxford Üniversitesi'nce doktorluk pâyesi verildi. Bu da, Stuart'lardan yana olan bu katolığın, Anglikan çevrelerle muhafaza ettiği bağları gösterir.

Albert Chérel'in de yazdığı gibi Ramsay, Fénelon usulü tapınışın XVIII. yüzyıldaki önderi olmuştur. Cambrai başpiskoposu olan bu adamın duygulu ve yumuşak inancı ve İncil

kurallarına uygun katolikliği Ramsay tarafından İskoç masonluğuna aktarıldı ve o, bunun ateşli bir yayıcısı oldu. Fénelon'un mason olduğunu söyliyener vardır ama, bu iddianın asılsız olduğu muhakkaktır. Ancak Fénelon'un Ramsay üzerinde yaptığı derin etki yüzünden, başlangıçta İskoçya masonluğu denen, fakat doktrinal gelişmesi bakımından "Fransız" diye nitelendirilebilecek olan masonluğun manevî babalarından birinin de —dolaylı olarak— Fénelon olduğunu ileri sürmek, bir aşırılık sayılmamalıdır.

Ramsay'in bu masonluğa yaptığı en büyük hizmet, verdiği ünlü *Söylev*'le ona gerçek bir yasa ve genel bir düşünce, hareket ve faaliyet kuralı getirmiş olmasıdır. Bu söylevin başlıca parçalarını buraya aktarmak yeter:

"Dedelerimiz olan Haçlılar, bütün Milletlerin uyruklarını tek bir kardeşlik halinde birleştirmek istediler. Tek amacı kafalarla gönülleri birleştirerek daha iyi hale sokacak bir kuruluş meydana getirmeği düşünen bu üstün insanlara ne kadar minnet beslesek azdır. Böylece onlar, gelecek günlerde *Manevî bir Millet* kurmağı düşünmüşlerdi. Öyle bir Millet ki, onun bağrında, herkesin kendi özel durumunun gerektirdiği ayrılıktan doğan çeşitli görevlere karşı gelinmeksizin, yeni bir Halk yaratılacak-

tır. Birçok milletlerden gelme olan bu Halk da, bu Milletleri erdemin ve bilimin bağlarıyla birbirlerine kenetliyecektir!...

“Aramızda üç çeşit Kardeşlerimiz var: Çıraklar, Kalfalar ve Ustalar. Biz birincilere ahlâksal ve iyiliksever erdemleri; ikincilere yiğitçe erdemleri; sonunculara da insanüstü ve tanrısal erdemleri anlatıyoruz.

“Sırlarımız var: Bunlar temsili işaretler ve kutsal sözlerdir. Ya bilginimizin bir parçasının, ya ahlâksal bir erdemin, ya da İnanç’la ilgili bir sırrın anısını akla getirirler...

“Filistin’deki kutsal savaşlar sırasında bu işaretlerle bu sözler ancak bunları —hattâ çoğu zaman tapınakların sunakları önünde— açıklamıyacaklarına dair törenle andıçen kimselere bildiriliyordu. Şu halde bu kutsal vait rastgele yapılmış bayağı bir and değil, bütün Milletlerin insanlarını aynı kardeşlik duygusuyla birleştiren saygıdeğer bir bağdı. Birkaç zaman sonra Tarikatımız, Kudüs Saint-Jean Şövalyeleriyle birleşti. O gün bugün de Localarımız Saint-Jean Locaları adını taşırlar.

“Krallar, Prensler, Derebeyleri Filistin’den yurtlarına dönünce oralarda çeşitli Localar kurdular. Son Haçlı Seferlerinden kalma Almanya’da, İtalya’da, İspanya’da —ve iki millet arasında o sıralarda varolan yakın bağlar dolayı-

siyle— Fransa ile İskoçya'da birçok Locaların açıldığı görülmüştür...

Gitgide Localarımız, şenliklerimiz ve törenlerimiz çoğu ülkelerde ihmale uğramıştır. Bununla birlikte bunlar, İskoçyalılar arasında bütün parlaklıklarıyla yaşamışlardır."

Ramsay'in masonlukla ilgili faaliyetlerine gelince, yüksek derecelerin ihdasının onun işi olduğunda çoğu tarihçiler birleşmektedir. A. de Compigny'ye göre Ramsay, masonluğu örgütleme işiyle galiba 1727 yılına doğru uğraşmağa başlamıştır. Ragon'a göre 1728 de (çırak, kalfa, usta olarak) üç dereceden kurulu masonluğun dışında, üç şövalyelik derecesinden meydana gelme bir usûl ve âdab kurmuştur ki, bunlar: İskoçyalı, acemi ve Temple (Tapınak) şövalyesi dereceleri idi.

Ramsay'in *Söylev*'inden sonra İskoççuluğun ikinci olayı 1754 yılında Paris'te *Clermont Kurulu* diye adlandırılan meclisin, şövalye *de Bonneville* tarafından kurulmasıdır ki bu teşekkül adını, yerleştiği ve tahta hak iddia eden Charles-Edward'ın da uzun zaman oturduğu Cizvitler Kolejinden almıştır.

1688 de Saint-Germain'de kurulan locanın faaliyetine devam ettiğini, yüksek derecelerde de çalıştığını, politika ile uğraşıyor diye Büyük

Loca'yı tanımadığını söyleyen bu yeni masonik kudretin ömrü epiyce kısa oldu. Fakat yaydığı düşünceler ve ortaya çıkardığı yeni yeni kollar dolayısıyla etkisi yine de hayli önemli oldu. En önemlisi *Doğu ve Batı İmparatorları Kurulu, Kudüs Saint-Jean İskoçya Büyük ve Egemen Locası* oldu: Bu teşekkül Paris'teki bir locanın üstâd-ı muhteremi olan *Pirlet* tarafından 1758 de kuruldu. Bu kurul, *Olgunluk* yahut *Hérodome Usûl ve Âdabı* adıyla yirmi beş derecelik bir sınıflamadan meydana gelen yeni usûl ve âdab ihdas etti.

1761 de *İmparatorlar Kurulu* Amerika'ya gitmekte olan *Etienne Morin* adlı bir üyesine, oradaki localara yüksek derecelerle ilgili sırları açıklamak yetkisini bahşeden bir berat verdi. Amerikalılar bu dereceleri şevkle, heyecanla karşılamakla kalmadılar. Bu yirmi beş dereceyi masonluğu öğreten bütün bilgileri düzenli bir sistem halinde kapsıyacak yeterlikte bulmadıklarından, 1786 da bunların sayısını otuz üçe çıkardılar. Daha sonraları, 31 Mayıs 1801 de Charleston'da, *Eski ve Kabul edilmiş İskoçya Usûl ve Âdabı otuz üçüncü ve sonuncu Derecesi Yüksek Genel Müfettişleri Yüce Konseyi* de, başında Büyük Komandör sıfatıyla John Mitchell adlı Kardeş bulunduğu halde, böylece doğmuş oldu. Charleston Yüce Konseyi tarafından kendisine

verilen bir berat uyarınca da 22 Eylül 1804 te, aynı adı taşıyan amiralin oğlu *Kont Alexandre-François-Auguste de Grasse-Tilly* tarafından *Paris*'te ikinci bir *Yüce Konsey* kuruldu. Bu iki *Yüce Konsey Eski ve Kabul edilmiş İskoçya Usûl ve Âdabı*'nın babası oldular.

VIII — Tadil edilmiş İskoçya Usûl ve Âdabı

Bu usûl ve âdab özellikle Almanya'da, Fransa'da ve İsviçre'de çok önemli bir mistik rol oynadı. Kökü, *Stricte Observance* adlı sisteme dayanmaktadır ki Gould'a göre bu sistem, tahta hak iddia eden Stuart prensiyle onu tutan Cizvitler tarafından kurulup doğrudan doğruya denetlenmiştir. Başlıca kurucusu 1756 da *Baron de Hund* olmuştur. Bu zat masonluğa Frankfurt'ta 1742 de girmiş, 1754 te de Paris'te Clermont Kurulu'nun yüksek derecelerine kabul olunmuştur.

Bu sistem, Temple Tarikati geleneklerine dayanıyor; daha önce anlatmış olduğumuz efsane gereğince ondan gelme olduğunu ileri sürüyordu. Hund tarikatini, Avrupa'nın bütün ülkelerini içine alan, dokuz ile bölünmüş geniş bir toprak parçası üzerine kurdu. O zaman bu yeni masonluğun altı derecesi vardı ki şunlardı: Çırak, kalfa, usta, St. Andrew İskoçya ustası, acemi ve "templier". Hund sonradan bunlara

eques professus adıyla yedinci bir derece daha ekledi. Daha sonraları bunlara bir de *Mason Rahipler* ya da *Büyük Yeminliler* diye anılan bir kol daha ilâve etti. Son iki dereceyi taşıyanlar işleri büyük bir bilgiyle yönetiyorlardı ama aşağı derecede olanlar bunları tanımıyorlardı. Onlara verilen *Bilinmiyen Üst'ler* adı da buradan gelmeydi.

Bu hareket, özellikle on iki prensin *Stricte Observance*'ın faal üyesi oldukları Almanya'da büyük bir başarı kazandı. Tarikatın mensupları arasında ün kazanmış kişiler de vardı. Masonluk düşüncesi ve buna girişle ilgili değerlerin derin izlerini taşıyan eserler bırakmış olan bu adamlar Goethe, Wieland, Lessing, Mozart, Joseph de Maistre'dir.

Baron de Hund 1776 da öldü. Yeni üstâd-ı âzam Dük *Ferdinand von Braunschweig* masonluğun gerçek köklerini araştırmaya, hedeflerini belirtmeye çalıştı. Bu istek daha önce 1772 de, *Kohlo*'da yapılan *Masonlar Genel Kurulu*'nda da ileriye sürülmüştü. Tarikat kesin olarak taddil edildi ve böylece de 1782 de *Wilhelmsbad*'da yapılan *Genel Kurul* toplantısında taddil edilmiş İskoçya Usûl ve Âdabı adını aldı. Tâdil edilmiş rejimin en faal propagandacılarından *J. B. Wiltermoz*'nun sunduğu reform tasarılarıyla yeni

usûl ve âdab, bu Genel Kurul'da büyük bir zafer kazandı.

IX — Masonluk ve Fransız İhtilâli

İhtilâlin arifesinde masonluk Fransa'da çok önemli bir yer ve nüfuz edinmiş bulunuyordu. Asiller, ordu, parlmanlar mensupları, rahipler, edebiyatçılar, burjuvazi ve hukukçular gibi çeşitli toplum sınıflarında gitgide yayılmıştı.

1780 de ordunun 72 alayında mason locası vardı. 26 Locaya rahipler başkanlık ediyordu. Parlmanların çoğunun kendi özel locaları vardı. 1784 de Meşrik-ı Âzam'a bağlı locaların sayısı yaklaşık olarak 800, Büyük Loca'ya bağlı olanları de 170 idi. Bunların sayısı 1789 da hissedilir derecede azalmıştı.

Fakat masonluk, mensuplarını değişik kaderlere doğru darmadağın eden büyük hercümerce dayanamıyacaktı. Kendisi de bir mason olan Dr. Guillotin'in icad ettiği ve kendi adına izafetle "guillotine (giyotin)" adını alan idam makinesi bunların birkaçını ortadan kaldırdı. Bailly, Talleyrand, Brissot, La Fayette, Mirabeau, Condorcet, İhtilâl denen büyük facianın yaratıcıları arasındaydılar. Buna karşılık, genel kanaatin tersine olarak, Camille Desmoulins'in, Danton'un, Robespierre'in mason olduk-

ları pek sanılmamaktadır. Asiller arasından Luxembourg Dükü ile La Fayette de dahil bazıları çok geçmeden gurbet yolunu tuttular.

Sonradan Philippe d'Orléans ve Philippe-Egalité unvanlarını alan Dük de Chartres, 5 Ocak 1793 de üstâd-ı âzamlıktan istifa etti. 22 Şubat 1793 de de *Journal de Paris*'de şunları yazıyordu: "Hiç kimsenin bir ihtilâl çıkacağım önceden tahmin etmediği bir zamanda ben de bir çeşit Eşitlik örneği olan masonluğa bağlanmıştım. Nitekim, Hürliüğün bir çeşit örneği olan Parlâmentoya da öylece bağlanmış bulunuyordum. O zamandan sonra gerçeği hayalden üstün tuttum... Meşrik-ı Âzam'ın teşekkül tarzını bilmediğim ve esasen de bir Cumhuriyette —hele onun kuruluşunun başlangıcında— hiçbir gizli-kapaklı iş ve hiçbir gizli topluluk bulunmaması gerektiğini düşündüğümünden, bundan böyle ne Meşrik-ı Âzam'a ne de mason toplantılarına katılmak istemiyorum." Bu mektup çok kötü bir tepki yarattı. 13 Mayısta yapılan bir toplantıda Philippe-Egalité Üstâd-ı Âzamlıktan ıskat edildi... Altı ay sonra, 6 Kasımda da başı kesilerek idam ediliyordu.

Meşrik-ı Âzam'ın 13 Mayısta yaptığı bu toplantı, sonuncu olmuştu. Locaların çoğu da toplantılarına son verdiler. Gerçi 1794 de taşrada —Saint-Jean Locaları yerine Montagne Lo-

caları genel adını alan Toulouse Localarının yaptıkları gibi— birkaç toplantı yapıldığı söylendiyse de aslında masonluk, birkaç yıl süre ile artık kendinden sözettirmez oldu.

Uzun ve ateşli tartışmalara yol açan bir sorun da İhtilâlin hazırlanışında masonluğun ne dereceye kadar etki yaptığıdır.

Fransız İhtilâlinin tohumlarını eken filozofların da, masonların da ülküsü özgürlük, hak eşitliği ve insanların kardeşliğidir. Bunları, İngiltere'ye karşı ayaklanan Amerikalılara yardımıda bulunmağa sevkeden de bu ülkü olmuştur. Nitekim Washington, Franklin, La Fayette, Rochambeau gibi Amerika'nın bağımsızlığını kazanmasında emeği geçenlerin hepsi masondu. Fransız İhtilâlinin icraatı da aynı ülküden ilham aldığı için, insanda her ikisi arasında bir benzerlik bulma eğilimi uyandırmaktadır ve Fransız İhtilâlini de masonların eseri olarak göstermek artık işten bile değildir.

(Sırası gelmişken şurasını da belirtmek yerinde olur ki, Fransız İhtilâli'nin üç umdesi olan “Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik” dövizini, localarda bir “alkış haykırışı” olarak kullanılmakla beraber, masonluğa ancak Fransız İhtilâlinin sonra girmiştir.)

İhtilâlin temelinde masonluğun bulunduğu tezi 1792 den itibaren papaz *Lefrance*'ın “İhti-

lâllerin sırrının masonluğun yardımıyla açıklanışı ve katolik diniyle hükümdarlara karşı hazırlanan fesat hareketi" başlığıyla yazdığı kitapta ortaya çıkmaktadır. Yine bu tez, özenle hazırlanmış bir komplo biçimi altında, papaz *Barruel*'in 1797-1798 de Londra'da yazdığı dört ciltlik "*Jacobisme'in tarihine hizmet edecek anılar*" başlıklı eserinde özellikle enine boyuna işlenmektedir. Şu da var ki *Barruel* bütün kitabı boyunca masonları *Weishaupt*'ın *Bavyera Ermişleri* ile karıştırmaktadır. Oysa bunların Almanya'daki amaçları inisyatik değil politikti ve masonlarınkinden bambaşka nitelikteydi.

Bu anlatım şekli XIX. yüzyılda büyük bir rağbet görmüştü. Hem masonların kendileri, hem düşmanları tarafından kabullenilmişti. Üstelik masonlardaki hürriyetçi eğilimleri pohpohlamak gibi bir özelliği de vardı.

Fakat bu, yine de bir yakıştırmaydı. 1800 de İhtilâle yakınlık beslediği söylenemiyecek olan önemli bir mason, *Joseph de Maistre*, *Barruel*'in *Anılar*'ını çürütmek için koskoca bir broşür yazdı ama yayınlamadı.

Maistre belli sayıdaki masonların suçluluğunu inkâr etmemektedir. Fakat genel olarak masonluğun ihtilâlcî bir davranışta bulunduğunu kesinlikle reddetmektedir. *Baron Vignet des Etoles*'a gönderdiği 1793 tarihini taşıyan bir

muhtıradâ: “Birkaç yüz yıllık tarihi olan ve ilkelerinde Fransız İhtilâliyle ortak hiçbir şey bulunmıyan bütün bunlar arasında ben hiçbir ilgi göremiyorum,” diye yazmaktaydı.

O zamandan beri yapılmış olan ve belgelere dayanan derinlemesine incelemeler, ortaya birbirinden ayrı sonuçlar çıkarmışlardır. “Fesat hareketi” tezi bugün artık terkedilmiş bulunmaktadır. Tersine, yazarların çoğu masonluğu —daha birçok düşünceler arasında— hürriyetçi düşünceleri yayma aracı olarak görmekten yana birleşmektedirler. Fakat bu düşüncelerin kendileri de ekonomik, politik ve sosyal nitelikte birçok nedenler dolayısıyla bazı şartların etkisi altında kalmışlar ve XVIII. yüzyıl boyunca durumu nihaî hercümerce doğru götürmüşlerdir.

Masonluğa düşman bir yazar olan *Augustin Cochin*, fesat hareketi düşüncesini reddetmekle beraber masonluğa düşen sorumluluk esasını olduğu gibi kabul etmektedir. Fakat onun fikrince “mason olarak değil de, daha birçok kimselerle birlikte *Ansiklopediciler*’in etkisi altında kalmış XVIII. yüzyıl insanları olarak belki de bu masonlar, İhtilâli hazırlamışlardır.”

Kendisi de bir mason olan *Gaston Martin*’in, önsözü *Ph. Sagnac* tarafından yazılan ve “*Fransız Masonluğu ve İhtilâlin Hazırlanışı*” başlığını

taşıyan esaslı incelemesinde vardığı sonuçlar ise daha başkadır: "Masonlara Versailles'da *Bretanya Kulübü* adıyla bir kulüp kurma fikrini veren, yine mason teşkilâtıdır. Daha sonra *Jacobin'ler Kulübü* adını alan bu kulüp, Meşrık-ı Âzam'ın merkezleştirici bir şekilde teşkilâtlanması işini kendi yararına olmak üzere sonradan tekrar ele almıştır... Fransız felsefesinin kızı olan masonluk İhtilâli hazırlamış; daha doğrusu, yaptığı aralıksız propaganda ile fikirleri birtakım reformlara yavaş yavaş hazırlamıştır. İmtiyazlıların uzlaşmaz tavırları olmasaydı ve Saray —krallık geleneklerine tamamen aykırı olarak— imtiyazlılarla ittifak kurmasaydı, bu reformlar barışçı yollarla gerçekleşebilecekti. Fakat İhtilâlin kaynağında ne yalnız masonluk vardır, ne de hattâ yalnız felsefe... Milleti, karşı konulmaz bir sürü düşünceler, çıkarlar ve tutkular ayaklandırmıştır."

X — XIX. ve XX. yüzyılda Fransız masonluğu

Fransız İhtilâlinin Tethiş (Terör) dönemi geçer geçmez masonluğu uyandırmak için çabalar yapıldı. 7 Haziran 1796 da Meşrık-ı Âzam bir hazırlık toplantısı yaparak *Roettiers de Montaleau* adlı kardeşi üstâd-ı âzamlığa seçti. 17 Ekim 1796 da Büyük Loca'dan kalmış olan üyeler de toplandılar. Parti kavgalarından yo-

rulmuş kimseler için bu çifte dirilişin, yenileşme niteliği taşımak gibi bir faydası oldu. Eski anlaşmazlıklar unutuldu. 1798 de iki teşekkül birleşme hazırlığı için konuşmalara giriştiler. 21 Mayıs 1799 da ebedi bir birleşmenin imzalanması gibi bir sonuca ulaştılar. 22 Haziranda bu birleşme gerçekleşti ve “bölünmez ve tek” olarak yeniden kurulan Tarikat, Çok Saygıdeğer Kardeş Roettiers de Montaleau’nun başkanlığı altında *Fransa Meşrik-i Âzam*’ı adını aldı.

A. Coen ve M. Dumesnil de Gramont’a göre: “Bağımsızlıklarına büyük bir kıskançlıkla bağlı olan birkaç ufak İskoçya locası olmasaydı bu birleşme tam olacaktı.” Paris Meşrikmda *Saint Alexandre d’Ecosse* ayırıcı adını taşıyan, başında da üstâd-ı muhterem olarak Godefroy de la Tour d’Auvergne’in bulunduğu *Fransa’daki İskoçya Ana Locası* da bu aradaydı. *Fransa Yüce Konseyi*’nin kurucusu olan Kont de Grasse-Tilly de bu locada faaliyette bulunmaktaydı. Aynı zamanda da bu zat, 1 Kasım 1804 te, *Eski ve Kabul Edilmiş Usûl ve Âdaba Bağlı İskoçya Genel Locası*’nı kuruyordu.

Bu kuruluştan kaygılanan Meşrik-i Âzam, 3 Aralık 1804 te Yüce Konsey’le bir anlaşma yaptı. Buna göre iki iktidar, Fransız masonluğuna çeki-düzen verme işini paylaşmaktaydılar. Meşrik-i Âzam 1. den 18. dereceye kadar olan

locaları denetliyecek; Yüce Konsey de yetkilerini 19. ile 33. dereceler arasındaki localar üzerinde kullanacaktı.

Fakat hemen hemen aynı anda (Temmuz 1805 te) Meşrik-ı Âzam kendi içinde, 33. dereceyi verdiği Meşrik-ı Âzam üyelerinden müteşekkil bir *Usûl ve Âdab Büyük Direktuarı* kurdu. Yüce Konsey bunu taahhütlerin bir çigneşi saydı. 6 Eylül 1805 te Mareşal Kellermann'ın evinde toplanan İskoçya Usûl ve Âdabı'nın ileri gelenleri, Aralık 1804 te yapılan anlaşmayı feshedip İskoçya Genel Büyük Locası'nı yeniden kurdular. O zamandan beri de bu iki kuruluş hiçbir zaman birleşmedi. Kont de Grasse-Tilly, Yüce Konseyin ilk *Egemen Büyük Komandörü* oldu. 1806 da onun yerine İmparatorluk Başşansölyesi Cambacérès geçti. Kendisi aynı zamanda Meşrik-ı Âzam'ın Üstad-ı Âzam yardımcısı idi. Üstâd-ı Âzamlığı da İmparator I. Napoleon'un kardeşi Joseph Bonaparte yapıyordu.

O sıralarda Fransa'nın bütün ileri gelen, ünlü kişileri her iki mason teşkilâtında üye idiler. Napoleon'un da Mısır seferinde masonluğa girdiği söylenmişse de bu, kesin olarak belli değildir. Kesin olan, İmparatoriçe Joséphine'in kadınlara mahsus localara girmiş olduğudur. Meşrik-ı Âzam'a bağlı locaların sayısı 1804 de 300 iken 1814 de 1219 a yükselmiştir.

Bu iki Fransız teşekkülünün XIX. ve XX. yüzyıllardaki yaşayış ve tezahürlerinin, kuruluş biçimleri ve doktrinleri dışında olan, tarihsel ayrıntılarına girmek, bizim için müzâkûn değildir. Özellikle, önemleri çok büyütülüp şişirilmiş olan, politik tezahürler çoğu zaman, dolaylı sonuçlardan ibaret kalmıştır. Bunlar için de İhtilâlin hazırlanışına benzer bir izah yapılabilir. Bazı kardeşlerin teşebbüsünden veya Tarikatın hedeflerinin az çok dar anlamda yorumlanışından ileri gelen “er meydanına çıkma” keyfiyeti, memleketin kamu hayatına katılmanın ancak bir şeklinden ibarettir. Ancak bu katılış, genellikle, kamuoyunun “hareketini izlemekten” başka şey yapmamıştır. Bu bilhassa Meşrik-ı Âzam’a özgüdür. İskoçya Usulü’ne gelince o, bağımsızlık geleneğine sadık kalarak politik alanda cephe alışlardan daha fazla kaçınmıştır.

Tamamen teşkilât açısından da İkinci İmparatorluk devrinde Meşrik-ı Âzam’ın Yüce Konsey’i ilhaka kalkışmasını, “Evrenin Ulu Mimarı” kavgasını ve 1940-1944 Fransa Savaşı faciasını gözönünde bulundurmak yeter.

1. *Mareşal Magnan ile Akademi Üyesi Viennet.* — 9 Ocak 1852 de Louis-Napoleon’un kuzeni olan Prens Murat Meşrik-ı Âzam’ın Üstâd-ı Âzamlığına seçildi. Cadet sokağı 16 No. da-

ki konağı satın aldı ve Meşrik-ı Âzam 1853 den başlayarak oraya yerleşti. Çeşitli karışıklıklar ve Üstad-ı Âzamlık yüzünden Prens Murat ile Prens Jérôme-Napoleon arasında başgösteren çatışma dolayısıyla İmparator III. Napoleon 11 Ocak 1862 tarihli bir kararnameyle: 1 — *Fransa Mason Tarikati* Üstâd-ı Âzamı'nın kendisi tarafından tayin edileceğini; 2 — Mareşal Magnan'ı da Üstâd-ı Âzamlığa tayin ettiğini bildirdi.

(Sırası gelmişken belirtmek yerinde olur ki o sıralarda hükûmet, masonluğa karşı çok iyicil davranıyordu. Devrin İçişleri bakanı Persigny, valiliklere yolladığı 16 Ekim 1861 tarihli bir genelgede, mason localarına da tıpkı öbür hayır derneklerine olduğu gibi ilgi gösterilip yardımda bulunulmasını istiyordu.)

Bu metnin belirsizliğinden yararlanan Mareşal Magnan, Yüce Konsey üzerinde de yetki sahibi olduğunu iddia etti. Fakat Yüce Konsey'in Egemen Büyük Komandörü olan Akademi üyesi Viennet, çok ileri yaşına rağmen, çok keskin bir tavırla ona karşı koyma işini başardı. Büyük bir vekarla konuyu imparatora aksettirdi, sonunda da Üstâd-ı Âzam Magnan boyun eğmek zorunda kaldı. Böylece İskoçya Usulü, bağımsızlığını korumuş oluyordu.

2. *Evrenin Ulu Mimarı kavgası.* — Papaz aleyhtarı hürriyetçiliğin, locaların evriminde etkiler yaptığı bir dönemdeyiz. İleride de göreceğimiz gibi papa'nın yasaklama emirleri üzerine o sıralarda localara üye olan koyu katoliklerin sayısı gittikçe azalmağa başlamıştı.

1877 de Meşrik-ı Âzam'da önemli bir olay cereyan etti. Sonradan Üstâd-ı Âzamhğa seçilen protestan papazı Desmons'un raporu üzerine Genel Kurul, locaların "*Evrenin Ulu Mimarı Şerefine*" çalışmaları mecburiyetini kaldırmağa karar verdi. Bu yenilik dolayısıyla gün ışığına çıkan eğilim, sonradan —ileride de göreceğimiz gibi— Teşkilâtın bütün inisyatik ve entelektüel politikasına hâkim olacaktı. O an için doğurduğu sonuç, Meşrik-ı Âzam'ın "evrensel mason topluluğu"ndan ayrılması oldu. Özellikle İngiltere Büyük Birleşik Locası, Fransa Meşrik-ı Âzama ile hemen bütün ilişkileri kesmeğe karar verdi.

Aynı fikir akımı Yüce Konsey'e bağlı (1. ile 3. dereceler arasındaki) "mavi" locaları da etkiledi. Evrenin Ulu Mimarı'nı bir yana bırakıp demokratik bir yasa ile teşkilât gençleştirilmek isteniyordu. Bu konudaki savaş Gustave Mesureur, Henri Brisson, Charles Floquet, Camille Pelletan adlı Kardeş'ler tarafından yönetilmekteydi. Günün hal ve şartlarının yarattığı oport-

tünistliğin üzerinden aşarak Tarikatin sürekliliğini gözönünde tutan Yüce Konsey hık mık etti, tartışmanın düğüm noktasını ele almaktan kaçındı. Öyle ki, 12 Şubat 1880 de 12 loca ondan ayrılarak *İskoçya Sembolik Büyük Locası* adı altında bağımsız bir mason teşkilâtı kurdular.

Fakat çok geçmeden kardeşlik ilişkileri yeniden kuruldu. İki tarafın düşüncelerinde yumuşama oldu. Yüce Konsey'in de izniyle 7 Kasım 1894 de *İskoçya mavi localarının* temsilcileri Paris'te genel kurul halinde toplandı ve *Fransa Büyük Locası* adı altında muhtar bir Büyük Loca kurmağı kararlaştırdı. Yüce Konsey de mavi locaları yönetmesi için, bütün yetkilerini ona devretti. 10, 11 ve 12 Mayıs 1895 tarihlerinde genel kurul halinde toplanan Büyük Loca, kendi yasasını kabul etti, büyük görevlilerle ilk üstâd-ı âzamım seçti ki bu, *Union des Peuples* mahfilinin üstâd-ı muhteremi olan Guillemaud adlı kardeşti. Önemli olan nokta şu ki Yüce Konsey zafer kazanmış, bütün mahfiller "Evrenin Ulu Mimarı Şerefine" çalışmağa devam etmişlerdi. 1905 de Yüce Konsey tarafından bahşedilen haklar tam bir muhtariyete kadar gidecekti. Bunun sonucu olarak *İskoçya Usulü* günümüzde iki parçaya bölünmüş bulunmaktadır: Bunlardan biri (yalnız Büyük Loca'ya mensup Kardeş'lerden müteşekkil) 4. den 33.

dereceye kadar olan mahfilleri tam yetkiyle yöneten *Yüce Konsey*'dir. Öbürü de demokratik biçimli bir kuruluş olan *Büyük Loca*'dır ki 1. den 3. dereceye kadar olan mahfiller onun emri altında çalışmaktadırlar. Teşkilâtın merkezi Paris'te, Puteaux sokağı 8 No. dadır. Fransa Büyük Locasının 233 locası ile 8 500 üyesi vardır. Buna karşılık Meşrik-ı Âzam'a bağlı loca sayısı 400, bunların üye sayısı da yaklaşık olarak 20.000 dir.

"Evrenin Ulu Mimarı kavgası"nın bir sonucu da *Fransız Millî Büyük Locası*'nın kurulması olmuştur. 1910 da tadil edilmiş İskoçya Usûl ve Âdabından çıkma olan *Le Centre des Amis* adlı bir loca, kendi usûl ve âdabını, özellikle "Evrenin Ulu Mimarı" hitabını muhafaza etmek şartıyla Meşrik-ı Âzam'a katılma kararını verdi. Ustalık maddelerle de kendisine her türlü teminat verildi. Fakat çok geçmeden Meşrik-ı Âzam bunlara itirazda bulundu. Bu yüzden *Le Centre des Amis* teşkilâttan ayrıldı, Bordeaux'daki 204 sayılı *İngiliz Mahfil-i Muhteremi* de onu izledi. 1913 de bu iki mahfil muhtar bir mason teşekkülü haline gelmeğe karar verdiler ve *Fransız ve Fransız Sömürgeleri Bağımsız ve Nizamî Büyük Locası*'m kurdular, ki bu kuruluş 1915 de *Fransa Millî Büyük Locası* unvanını al-

dı. Bu yeni teşkilât 20 Kasım 1913 tarihinden itibaren İngiltere Birleşik Locası tarafından tanındı, oysa Fransa Büyük Locası hiçb'ir zaman böyle bir lûtfâ mazhar olmadı. Merkezi Neuilly'de, Bineau bulvarında olan bu teşkilâtın, çoğunluğu İngiliz ve Amerikalı olan, 2000 kadar üyesi vardır. 1958 de bir bölünme sonucunda aynı unvan altında bir başka Fransız Millî Büyük Locası kuruldu (ki merkezi Paris'te, Opera cad-desindedir) ama sonradan o da bölündü.

XI — 1940 daki kapanış ve yeniden açılış

İhtilâlden beri Fransa'da kurulan rejimlerden hiçbiri masonluğu rahatsız etmemişti. Fakat masonluk kısmen politik bir hal almış, III. Cumhuriyetin hayatına faal bir şekilde karışmış bulunmaktaydı. Masonlar olarak da, hasımlar olarak da teşkilât, Devletle pek haşır-neşir haldeydi. Nitekim bozgunun fırtınasına ve bozgunundan sorumlu olanlara yöneltilen haklı hak-sız suçlamalara o da sürüklendi. J. Marquès-Rivière'in "Fransız Masonluğu Tarihi" adlı eserinde dediği gibi: "Yurdumuzu bozguna götüren bir partiler grupuna bağlı ve kendi kendini yokeden bir rejimin "lâik" kilisesi durumunda olan masonluğun, ortadan kalkması mukadderdi."

Mareşal Pétain'in imzasını taşıyan 13 Ağus-

tos 1940 tarihli bir kanunla "gizli dernekler" yasaklandı ve mallarına elkonması kararlaştırıldı. (Şurasını belirtmek gerektir ki Fransız mason kuruluşları hukuken gizli dernekler değil, 1901 tarihli kanunun kapsamına giren derneklerdir. Meşrik-ı Âzam ve Yüce Konsey, kurulduklarını resmi makamlara bildirmiş derneklerdir. "Gizlilik", ileride de göreceğimiz gibi, tarikat âdabının öğretilişi ve uygulanışı bakımındandır.) 19 Ağustos 1940 tarihli bir kararnameyle Meşrik-ı Azam ve Fransa Büyük Locası kapatıldı. 27 Şubat 1941 de Bağımsız Büyük Milli Loca ile *İnsan Hakkı* teşkilâtı da kapatıldı. Tuhafı şu ki bu kanun, Amiral Darlan'ın imzasını da taşımaktaydı. Oysa amiralin, milletvekilliği ve bakanlık yapmış olan babası da 2 Mart 1893 de masonluğa kabul edilmişti! Aynı zamanda bütün mason ileri gelenlerine Yahudi muamelesi yapıldı ve bunların kamu görevlerinde çalışmaları yasaklandı. Bu yasakların uygulanması için Bernard Fay'nin yönetimi altında bir Gizli Dernekler Şubesi kuruldu.

Zaten olaylar bu işlemlerden daha çabuk olup bitmişti. Alman işgal kuvvetleri locaları kapatıp araştırmalar yaparak teşkilâtı fiili olarak kapatmış bulunuyorlardı. Daha 7 Ağustos 1940 tarihinde Fransa Meşrik-ı Âzamı Başkanı Arthur Groussier, Tarikat Konseyi'nin sekre-

ri tarafından Seine valisine verilen ve Mareşal Pétain'e hitap eden, yüksek fikirlerle dolu bir mektupta "Meşrik-ı Âzam'ın faaliyetine son verildiğini ve ona bağlı bütün locaların da çalışmalarına devamdan vazgeçmeleri gerektiğini" bildiriyordu. Sekreterin vali ile görüşürken takınılacak tutum hakkında talimat istemesi üzerine kendisine "uygun zamanı bekliyerek durumun idare edilmesi" öğüdü verilmişti.

Fakat Mukavemet hareketi de faaliyete girişmekte gecikmiyecek ve ne yazık ki bu, kanlı tenkil işlemlerine, birçok kimselerin sürgüne gönderilmelerine yol açacaktı. Büyük Loca'dan José Roig Kardeş, 1 Ağustos 1941 de Almanlar tarafından kurşuna dizilen rehinelere ilki olmuş; kendisinin idam edildiği Paris'te duvarlara asılan ilânlarla halka duyurulmuştu. Sonra onu tanınmış sosyalist politikacı Pierre Brosselette ve daha birçokları izledi. Kardeşler Paris'te ve Vichy'ye varıncaya kadar bütün büyük şehirlerde yine de gizlice toplanmağa devam ediyorlardı. Hattâ tutsak kardeşler tarafından Alman topraklarında bir loca bile kuruldu.

22 Eylül 1943 de Fransa Büyük Locası Üstâd-ı Âzamı *Michel Dumesnil de Gramont* "Güney Kurtuluş Hareketi"ni ve Mukavemet Millî Konseyi'ni, Geçici Danışma Meclisi'nde temsile

memur edildi; önce Londra'ya, sonra Cezayir'e gitti. Onun çalışmaları sayesinde General de Gaulle'ün imzasını taşıyan 15 Aralık 1943 tarihli bir emirname ile "gizli diye adlandırılan derneklere ilişkin 13 Ağustos 1940 tarihli kanun ve onu izliyen hükümler" iptal ediliyordu. Bunların her zaman varoldukları kabul edilmekteydi. Bu emirnamenin yayınlanışını, Cezayir'deki mahfillerin yeniden açılışı izledi. Fransız toprakları kurtarıldıkça çeşitli teşkilâtlar locaları da "uyanmağa" başladılar. Yüce Konsey Ege-men Büyük Komandörü R. Raymond'un 24 Aralık 1944 de verdiği söylevde de belirttiği gibi: "Hiçbir şeyin yokedemiyeceği, inisiyatik ve örtülü bir dernek olan masonluk, sabırlı ve iyimser çalışmalarına yeniden başlıyordu."

YERYÜZÜNDE MASONLUK

I — Masonluğun gelişmesi

“İngiliz” ya da “İskoç” kaynağından olsun, Londra’dan ya da Fransa’dan gelme olsun, masonluk Avrupa’yı ve dünyayı fethetmekte gecikmedi. Söylendiğine göre, İngiltere’de Wren tarafından masonluğa sokulan Rus Çarı Büyük Petro daha 1717 de Rusya’da bir loca kurmuştu. 1721 de, Belçika’daki Mons şehrinde *La Parfaite Union* adlı bir loca kurulmuştu. 1728 de İspanya’nın ilk locası Dük of Wharton tarafından Madrid’de, ikincisi de Cebelütarik’ta kuruldu.

Masonluğun yayılışı özellikle 1730 dan başlayarak hissedilir hale geldi: Hattâ o yıl Kalküta’da bile bir locanın açıldığını görüyoruz. 1731 de İngiltere Büyük Locası bütün Rusya için bir taşra üstâd-ı âzamı tayin etti. 1733 de *Boston*’da Price Kardeş tarafından ilk Amerikan taşra Büyük Locası kurularak “Üzümlük” meyhanesinde çalışmaya başladı. (Daha önce, 1730 da Philadelphia’da bir locanın top-

lantı yaptığı rivayet edilmektedir.) Aynı yıl Floransa'da, Malta'da, Rusya'da ve Hindistan'da localar kuruldu. 1734 de Hollanda masonları Lahey'de genel kurul halinde toplanarak *Birleşik İller Üstâd-ı Azamî Locası'nı* teşkilâtlandırıdılar. Aynı yıl Franklin Philadelphia'da Anderson'un *Yasalar Kitabı'nın* bir baskısını yayınladı.

1735 de Hollanda'da mason toplantıları yasaklandı. Bu, modern masonlara karşı yöneltilen ilk baskı hareketidir. Yine 1735 de Lizbon'da, Roma'da, Milano'da, Verona'da, Padova'da, Vicenza'da, Venedik'te, Napoli'de, Stockholm'da, Amerika'nın Georgia Devletindeki Savannah'da, Güney Carolina'daki Charleston'da; 1736 da Cenevre'de ve Polonya'da; 1737 de Annapolis'te ve Hamburg'da localar toplantılar yapmağa başladılar. Almanya'daki locaların en eskisi olan Hamburg locası 1740 da *Absalon* adını aldı ve Taşra Büyük Locası oldu. (Bu loca Hitler iktidara gelmezden önce hâlâ vardı. 1933 de mason deyimince "uyku" haline kondu, savaştan sonra uyandırıldı. Bir başka en eski mahfil de Berlin'de 1740 da kurulan "*Üç Küre*" *Büyük Ana Locası* idi. Sırası gelmişken, 1741 de Bayreuth'ta, 1742 de Frankfurt-Main'da, 1770 de Zinnendorf tarafından Berlin'de kurulan locaları da sayalım.)

1738 de Saksonya'da ilk loca "*Üç Kartal*" adıyla Dresden'de kuruldu. Varşova'da da biri kral sarayında olmak üzere iki loca açıldı. 14 Ağustos 1738 de, o sırada prens olan II. Friedrich, *Absalon* locasının gönderdiği bir heyet tarafından Braunschweig'da masonluğa kabul edildi. Yine 1738 de İzmir'de ve o zaman Osmanlı İmparatorluğunun bir şehri olan Halep'te localar kuruldu. Aynı yıl Dük d'Antin Fransa'da mason üstâd-ı âzamlığına atandı ve Papa XII. Clementus, masonları afaroz eden ilk emirnameyi çıkardı.

II — Masonluk ve Kilise

Masonluk XVII. yüzyılın sonunda ya da XVIII. yüzyılın başında Avrupa'ya ve Fransa'ya yerleştiği zaman Papa ne demişti? Bu konuda kesin hiçbir şey bilinmemektedir. Başlangıçta bir İskoç masonluğu sözkonusu olduğundan, Bertloot'un da dediği gibi: "Her şey, Papanın bunun hakkında çok elverişli bir düşünceye sahip olduğunu göstermektedir. Innocentus XI olsun, Alexandre VIII ya da Innocentus XII olsun, hepsi de Stuart'ların dâvasına daima yakından ilgilenmişlerdi... Onlarla çok sıkı-fıkı olduklarına göre, İskoç localarının faaliyetinden papaların habersiz oldukları nasıl düşünülebilir? Papalar locaların, netice itibariyle katolikliğin çı-

karlarına hiç de zararı olmıyan gizli bir Jacobist politika güttüklerinden emin olmasalardı, bunlara karşı seslerini yükseltmekten geri durmazlardı.”

Fakat zaman değişti. Yıllar geçti ve İskoçyalı masonlar umutlarının yokolduğunu gördüler. Günün modası akımlara kapılarak politik masonluklarını yavaş yavaş daha manevi amaçlara yönelen, fakat taktik gayelerle benimsedikleri hürriyetçilik sayesinde varolan katolikliğin içine iyice işlediği, spekülâtif bir masonluk haline soktular. Beri yandan “orangiste” masonluk da ilkin bir yenilik iken gittikçe daha fazla yayılmağa başladı; İskoç saflarına bile davet edildi hattâ. Londra Büyük Locası, masonluğun meşruluğunu dağıtır hale geldi. Fakat aym hoşgörü perdesi altında, bilerek ya da bilmiyerek, Hannover monarşisinin ve Anglikanizmin bir ajanı olarak kaldı. İşte o zaman Hollanda’da veya Fransa’da resmî makamlar telâşlandılar. Papa’ya gelince o, hem cismanî devlet başkam, hem Katolik Hristiyanlığın ruhanî başkanıydı.

4 Mayıs 1738 de XII. Clementus “*In eminenti*” sözleriyle başlayan emirnamesinde ateş püskürerek masonluğu mahkûm etti. Papa, mason *Sır’ını* ve onun bir parçası olan *andîçme* dolayısıyla masonların “kuvvetli bir mezhep sapkınlığı şüphesi” altında bulundurulmaları ge-

rektiğini kaydediyor; “çünkü masonlar hiçbir kötü şey yapmasalardı, açıklığa, aleniliğe karşı-bu hinci beslemezlerdi,” diyordu. Bu birinci nedene: “*Yalnız tarafımızdan bilinen yerinde ve makul başka nedenler*” diye bir ikincisi de eklenmektedir. Gizli olan bu ikinci neden hiçbir zaman açıklanmamıştır. Bord, Lantoine, Bertloot, Lepage gibi birçok tarihçiler ve biz kendimiz, hep bunun politik nitelikte olduğunu düşünmüşüzdür. Derin bir inceleme yazısında A. Mellor, Stuartist localarda —Roma’da bile— masonluğun gizli-kapaklılığı içinde, Hannover hanedanı lehine bir casusluk faaliyetinin ideal bir ortam bulmakta olduğunu göstermiştir. İyiyi kötüden ayırmanın imkânsızlığı içinde tahta hak iddia eden Saint-George şövalyesi, söylendiğine göre, papayı, bu fesat yuvasını toptan yoketmenin en iyisi olacağına inandırmış bulunmaktaydı. O zamandan kalma birçok belgeler, özellikle XII. Clementus’un yeğeni Kardinal Neri Corsini’nin mektupları bu yorumu haklı göstermektedir.

O zamandan beri masonluk birkaç defa —1751 de XIV. Benedictus, 1865 de IX. Pius, özellikle 1884 de “*Humanum genus*” sözleriyle başlayan genelgeyle XIII. Leon tarafından— kesin olarak mahkûm edilmiştir. O zaman bu mahkûmiyet kararı, tarihsel ortamı içine yerleştire-

rilse dahi, gerçek bir teolojik kapsam edinmek-
tedir.

Masonluğa yüklenen başlıca suç *Doğalcılık* ya da *akılcılık*'tı: "Onlar (yani masonlar) için insan aklının kavrayabileceğinin dışında ne dinsel bir nas vardır ne de bir gerçek... Ayrıca, kendilerine en çeşitli dinlerden gelen kimselere saf-
larını açarak çağımızın en büyük hatasına daha kolay inanabilir hale gelmektedirler ki bu ha-
ta, dinle ilgili nesnelere hiç aldırmış etmemek ve bütün din biçimlerini eşit saymaktır."

1738 tarihli papalık emirnamesi katolik ül-
kelerde az-çok vahim sonuçlar doğuracaktı. Bu emirname özellikle Floransa'da, Venedik'te, Sardunya'da, Polonya'da, İspanya'da ve Portekiz'de dikkate alındı. Bu son iki ülkede Engizisyon şiddet hareketlerine girişti. Nitekim 1742-1744 de Lizbon'da mason John Coustos aleyhinde açılan dâva tarihte iz bırakmış; bu adam iş-
kence görmüş ve kürek cezasına hüküm giymiş-
tir.

Papa'nın 1738 de verdiği mahkûmiyet ka-
rarı Fransa'da hiçbir etki yapmadı. Paris Parl-
manı tarafından tescil edilmedi ve "*Lex non pro-
mulgata non obligat* (Yürürlüğe konulmayan
kanuna itaat edilmez)" ilkesi uyarınca, hüküm-
leri hiçbir zaman yerine getirilmedi. Ayrıca,
Gallikan papazlar topluluğu kendi hürriyetleri-

ne sıkı sıkıya bağlıydı. Bütün XVIII. yüzyıl boyunca gerek ruhanî, gerek cismanî görevlerde olan birçok papazlar localarda yer aldılar. Beri yandan, localar da katolikliğe yakından bağlıydılar. Hattâ bunlara yalnız katoliklerin alındığı dahi iddia edilebilir. “*Masonlar Topluğunun Görevleri*”nin Fransızca ilk baskısının 142. sayfasında “*Fransa Localarında uygulanan Yasalar*” vardır ki, şöyle demektedir: “Dine, Krala ve Ahlâka sınıksız bağlı kalacağına söz verip andıçmıyen hiç kimse, masonluğa kabul edilmeyecektir.”

Fransa’daki krallık rejimi boyunca mason gösterilerinin dinsel törenlere karışması olağan bir şeydi. Nitekim bu, Tarikatin bayramlarında ve kardeşlerin ölümlerinde böyle olmuş, masonlar bu vesile ile büyük âyinler düzenlemişlerdir. Bu düşünce tarzı İkinci İmparatorluğa kadar da böylece kalmıştır. 1820 de, Meşrik-ı Âzam’ın ileri gelenlerinden Dük de Berry’nin cenaze törenine, locaların üstâd-ı muhteremleri büyük üniformalarını giymiş oldukları halde katılmışlardır. Meşrik-ı Âzam’ın Üstâd-ı Âzam’ı Mareşal Magnan 1865 de öldü. Başpiskopos Darboy’nın Notre-Dame kilisesinde takdis ettiği tabutun üzerinde Mareşalin masonluktaki rütbesinin alâmetlerini görenler hiç de telâşa, heyecana kapılmadılar.

Bununla birlikte sofu katolikler yavaş yavaş localardan uzaklaşıyorlardı. Çünkü bir önceki yüzyılda masonlar aleyhinde hüküm ifade etmeyen afaroz kararı, 1801 de Papalıkla konkordato imzalanınca hüküm ifade etmeğe başlamıştı. Nitekim Mareşal Magnan'a dinî bir cenaze töreni yapmış olan Kardinal Darboy, bu yüzden Vatikan'ın öfkesini üzerine çekmişti. Olayların seyrine eklenen bu gidiş bir yandan papaz aleyhtarlığına, öbür yandan mason aleyhtarlığına yol açacaktı.

III — Dünyada masonluğun bugünkü durumu

Masonluğun bugün yeryüzünde beş milyon üyesi vardır ki bunun dört milyondan fazlası Amerika Birleşik Devletlerinde, 550.000 i de İngiltere'dedir.

Amerika'da 15.000 den fazla loca vardır. Her Devlette bir büyük loca; Kuzey bölgesi üzerinde yetkili olanı Boston'da, Güney bölgesi üzerinde yetkili olanı Washington'da olmak üzere iki tane de Yüce Konsey vardır. Bu "nizamî" masonluğa kabul edilmeyen zenciler, Boston'da 1787 de kurulan ve kurucusuna izafetle *Prince Hall* adını taşıyan özel bir teşkilât meydana getirmişlerdir. Bu teşkilâtın da 5.000 locası ve 3.000.000 a yakın üyesi vardır. Tam anlamıyla masonluk teşkilâtının yanısıra (Gençler için

Molay Tarikati, kadınlar için çeşitli kuruluşlar olmak üzere) başka birtakım teşkilât vardır. Masonluk Amerika'nın kamu hayatında her zaman önemli b'ir rol oynamıştır. İhtilâl, masonluğun eseri olmuştur. Bağımsızlık Bildirisine imza koyan 56 kişiden 50 si masondu. Amerika Cumhurbaşkanlarından 13 ü masondur ki bunlar arasında Washington, Roosevelt, Truman vardır.

İngiltere'de ise 1960 da 1611 i Londra'da olmak üzere 6871 loca vardı.

Masonluk bütün hürriyetçi ülkelerde yayılmıştır. Fakat zorla birtakım kurallara bağlı kalmaya şiddetle düşman olduğundan, bütün otoriter rejimlerce şiddetle yasaklanmıştır. Nitekim Faşist İtalya'da ve Nazi Almanya'da da bu, böyle olmuştur.

1933 de Almanya'da 9 Büyük Loca, bunlara bağlı 500 loca ile 70.000 üye vardı. Savaşın sonra yeniden kurulan localar tek bir *Birleşik Büyük Loca*'nın çevresinde toplanmışlardır.

Bugün de masonluk, otoriter rejimlerin iktidarda bulunduğu İspanya'da, Portekiz'de ve Doğu ülkelerinde yasaklanmış bulunmaktadır. Şu da var ki, Çarlık devrinde eğilimleri açıkça mistik olan masonluk, hep gelişmemiş olarak kalmıştır. Ancak Rus mültecileri sayesinde ki Rus masonluğu Fransa'da bir gerçek haline

gelmiştir. Fransa Büyük Locası'na bağlı ve gelişme halinde birçok Rus locaları vardır.

Ayrıca masonluk, fikrî eğilimlerine gittikçe daha fazla yönelmektedir. Kendisini meydana getiren geleneklere bağlı kalmakla beraber, çağdaş düşüncenin büyük bir akımı olarak ortaya çıkmaktadır. Tinselliğin bu yolu üzerinde, birleşme ihtiyacı mahalli teşkilâtların içinde kendini hissettirmektedir. 5 Mayıs 1954 te Avrupa'nın beş büyük locası (Hollanda, İsviçre, Lüksemburg, Viyana ve Almanya) nın temsilcileri Lüksemburg'da toplanarak aralarında —*Lüksemburg Sözleşmesi* adıyla anılan— bir pakt imzalamışlardır ki amacı, kıta Avrupası'ndaki mahalli teşkilât arasında birliği ve ilişkilerin düzgünlüğünü sağlamaktır. Birkaç ay sonra İtalya Büyük Locası da bu sözleşmeye katılmış ve onu, 1956 da, Fransa Büyük Locası izlemiştir.

Bununla birlikte masonluğun evrenselliği yine de gerçekleştirilmiş değildir. İngiltere Birleşik Büyük Locası, sözleşmeye katılmak için kendisine yapılan teklifi reddetmiştir. Aynı Büyük Loca, kendisinin nizamîlik kıstasları olarak tesbit ettiği şu şartlara Fransa Büyük Locası tam bir saygı göstermedikçe onu tanımamakta ayakdirmektedir. Tanrısal bir kişilik ve Evrenin Ulu Mimarı olan Tanrı'ya inanmak; O'nun

kutsal kitabında açıklanmış olan, iradesine inanmak; ruhun ölmezliğine inanmak. Ayrıca İngiltere Birleşik Büyük Locası, kendisince tanınmış tek Fransız masonik iktidarı olan Fransa Millî Büyük Locası ile Fransa Büyük Locası'nın birleşmesini de şart koşturmaktadır. Gerçi bu birleşme için teşebbüse geçilmiştir ama, işi sonuca bağlamak mümkün olamamıştır. Bu nizamîlik ilkelerinin hiçbirine bağlı olmayan *Fransa Meşrik-ı Âzamı* ile *Belçika Meşrik-ı Âzamı*'na gelince, bunlar hareketin dışında kalmış bulunmaktadırlar. 1959 da bu durum sonucunda Fransa Büyük Locası teşkilât olarak onlarla ilişkilerini kesme kararını vermiştir. Buna rağmen ve bizzat kendisinin nizamî olmadığını ileri sürerek, Hollanda Meşrik-ı Âzam'ı ile Almanya Birleşik Büyük Locası 1960 da onunla ilişkilerini kestiler. Şunu da belirtelim ki, Büyük Localar düzeyinde böyle güçlüklerle karşılaşan bu evrensellik, bütün Yüce Konsey'lerin katıldıkları federasyon sayesinde, İskoçya Usûl ve Âdabının bağrında gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Kendi bakımlarından da aynı düşünceden ilhamlanan Fransa Meşrik-ı Âzam'ı ile öteki teşkilâtlar (Belçika Meşrik-ı Âzam'ı, Avusturya Meşrik-ı Âzam'ı, Hollanda Büyük Locası, Lüksemburg Meşrik-ı Âzam'ı ve İtalya Millî Büyük Locası) "topyekûn bir vicdan hürriyeti ve tam

bir karşılıklı hoşgörü üzerine kurulu" bir birliği gerçekleştirmek yolundadırlar (1961 Strasbourg ve Brüksel toplantıları).

IV — Masonluk ve kadınlar

Anderson'un *Yasalar Kitabı* bir kuruluş ana kuralı olarak, kadınların masonluğa kabul edilmemelerini tesbit etmiştir. Bununla ilgili III. madde şöyledir:

"Köleler, kadınlar, ahlâksız ya da şerefsiz kimseler kabul edilmez, yalnız adları iyiye çıkmış olanlar kabul edilir."

Yeryüzündeki bütün masonların uydukları bu kural, yapı işçisi masonların (yani duvarcılarının) eski tüzüklerine dayanmaktadır ve sonradan "spekülâtif" masonluğa da aktarılmıştır. Bununla beraber gerçekte, İngiltere'de olduğu gibi kıta Avrupası'nda da "gilde"lerle "zanaat birlikleri" kadınları ustalığa kabul etmekteydiler.

Masonluk yayılınca yalnız erkeklerin yaptıkları bu toplantılar —özellikle Fransa'da— merak uyandırmaktan geri durmadı ve bu merak, her vasıtaya başvurularak giderilmeğe çalışıldı. Masonluğun dışında bırakılan hanımlar önce —*Mutluluk Tarikati*, *Gemi Çapısı Şövalyeleri*, *Balarısı Tarikati*, *Gül Şövalyeleri* gibi—

çeşitli adlar altında bunun benzerlerini kurmağa çalıştılar ama, masonluğun kendisinin bunlarla pek ilgisi yoktu.

Fakat XVIII. yüzyılda, salonlarıyla entelektüel hareketi yöneten ve sevimli oldukları kadar da çok lüzumlu olan kadınlardan, herhangi bir şeyi esirgemek çok güç iştî. Söylendiğine göre —çiraklık, kalfalık, ustalık, tam ustalık olarak dört dereceden meydana gelme— bir kadın masonluğu kurmak düşüncesi 1744 de Şövalye de Beauchêne tarafından ortaya atılmıştır. 1760 dan başlayarak kadın locaları önem kazanmağa başladılar; öyle ki, 1774 de Meşrik-ı Âzam, Tarikatin kurallarını zedelemekten fiilî bir durumu bir düzene bağlamağı kararlaştırdı. Böylece erkek localarının *evlât edindikleri*, onlara bağlı olup “nâzır”ları tarafından yönetilen *kadın locaları* kuruldu ve bunlara görev olarak hayır işleri verildi.

Aslında ise bu kadın locaları felsefî olmaktan çok monden bir faaliyette bulundular ve *Toplum Sözleşmesi*, *Ruh Temizliği*, *Dokuz Kızkardeşler* gibi en büyük erkek localarının herbiri, birer kadın locasını evlât edindiler. Dük de Chartres eşiyle kızkardeşi Düşes de Bourbon’u masonluğa kabul ettirdi ve Düşes, *evlât edinilmiş* kadın localarının üstâd-ı âzamı oldu. *Cagliostro’nun Mısır Masonluğu’na* gelince bu,

tam anlamıyla karma bir tarikattı. Başında bulunan şahsın eşi olan Lorenza da Tarikatin Başrahibesiydi ve tanrıça İsis'in inayetiyle Mme de Briene, de Polignac, de Choiseul, de Lomnie, de Genlis gibi soylu hanımefendileri de bu tarikate almıştı...

Fransız İhtilâlinin sebep olduğu durgunluk döneminden sonra bu *evlât edinilmiş* localar İmparatoriçe Joséphine'in önderliği ile yeniden büyük bir gelişmeye kavuştular ama, Napoleon devrilip krallık rejimi yeniden kurulunca zayıf düşüp yokoldular.

Kadınların entellektüel ve sosyal alanda hürliğe kavuşmalarına yol açan çağdaş gidiş de masonluğu etkilemekten geri duramazdı. Nitekim *evlât edinilmiş* localar bu yüzyılın başında yine meydana çıktılar. 1907 de *Yeni Kudüs Locası*, Fransa Büyük Locasından bir evlât edinilmiş loca kurma izni aldı, bu örneği de İskoçya Usûl ve âdabına bağlı birçok başka mahfiller izledi. (Bunlar masonluğun ilk üç derecesiyle çalışan localardır). Nizamlara uyma kaygısıyla, Fransa Büyük Locası savaştan sonra bu locaları uyandırmak istemedi ama *Fransa Büyük Kadın Locası* adı altında bir kadın teşkilâtı kuruldu. Bunun merkezi Paris'te Condamine sokağı 71 No. dadır.

Karma olan bir başka özel teşkilât da *In-*

san Hakkı adını taşımaktadır. Kuruluşuna, Seine nehri üzerindeki Pecq kasabasında bulunan *İnsan Hakkı* Locası ile ünlü kadın propagandacı *Maria Deraisme* önyayak olmuşlardır (14 Ocak 1882). Bu kadın, *Georges Martin*'in yardımıyla 1894 yılının Ocak ayında *Büyük Sembolik İskoçya Locası* olan *İnsan Hakkı*'nı kurdu, ki merkezi Paris'te, Jules-Breton sokağı 5 No. dadır. Fransız mason teşkilâtları tarafından tanınmış olmamakla beraber, bu yeni tarikat önemli ve cesaret verici sonuçlar elde edebilmiştir.

Masonluğa benzer kadın teşkilâtlarının Amerika'da da bulunduğunu daha önce söylemiştik. Bunlardan 1850 de kurulan *The Order of the Eastern Star*'ın 2 milyon; 1895 de kurulan *White Shrine of Jerusalem*'in 1.300.000 üyesi vardır. Ayrıca genç kızlar için de *Order of Rainbow for Girls* ve *Job's Daughters* locaları kurulmuş bulunmaktadır. Şunu da ekliyelim ki *İnsan Hakkı* teşkilâtı, inançlı bir feminist olan Goaziou Kardeş'in fedakârca çalışmaları sayesinde Amerika'da hissedilir bir gelişmeye erişmiştir. İngiltere'de de kadınlara mahsus bir teşkilât vardır ve *Eski Masonluk Saygıdeğer Kardeşliği* adını taşımaktadır.

Eğer —ileride de göreceğimiz gibi— masonluğa giriş, Bilgi'ye erişmek için bir usul an-

lamına geliyorsa —ki böyle bir usul her zamankinden daha çok günün meselesi halinde— kadınların da masonluğa kabul edilmeleri sorunu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DOKTRİN, USÛL VE ÂDAB VE TEŞKİLÂT

I

MANEVİ VE FİKRİ KAYNAKLAR

Masonluğun düşünce konusu olarak ortaya attığı temalar, alışılmış kavramların yazılı dilinde ifade edilmez. Hele insicamlı bir doktrin olarak anlaşılmalarına en ufak engel de yalnız bundan ibaret değildir. Masonluğun kullandığı dil, semboller, remizler dilidir. Açıklığa ve biçimde mantığa düşkün bir dünyada bu dil, eskiden çok modası geçmiş görünüyordu. Fakat, şaşılacak şeydir —tamamen akılcı bilginin izafiliğe götürüşü dolayısıyla— sembolizm, gittikçe daha fazla günün aktüalitesi haline gelmektedir. Edebiyatta, sanatta, hattâ şimdi bilginler için bile sembolizm, çoğu zaman düşüncenin tek ifade vasıtasıdır. Gerçeğe ulaşmanın öznel ve nesnel usulleri arasında aykırılık olmadığı genel olarak kabul edilmektedir. Şu halde sembolizm bu bakımdan artık modası geçmiş bir çocukluk gibi görünemez.

I — Johanist ezoterizm

(Önce, dilimizde tam ve kolay anlaşılır bir

karşılığı henüz bulunmayan "ezoterizm (ésotérisme)" terimi üzerinde duralım: Bu, eski filozofların yalnız kendi öğrencilerine yaptıkları gizli öğretimin adıdır. Yani bir bilgi, bir teori v.b., belirli bir insan topluluğundan gayrisına bildirilmez (Bektaşî sırrı gibi). Yeni bir terimle buna "içreklik" deniyor ama biz, bu yerleşip benimseninceye kadar, şimdilik "ezoterizm" terimini kullanmayı uygun bulduk. - Çeviren.)

Masonluktaki bu sembolizmin Yahudi-Hristiyan kökten geldiğini söylemek beylik, orta malı bir şey haline gelmiştir. Bunun en eski ve itiraz götürmez temeli, Hristiyan ezoterizmidir ki ötedenberi *Johanits* diye nitelendirilir: Çünkü bunun özellikle St. Jean (Yohanna) ın İncil, Mektuplar ve Vahiy'de ifade edildiğini görüyoruz.

İlk üç derecenin localarına (sembolik localar) *St. Jean Locaları* adı verilir. Vaftizci St. Jean (Yahya) ile İncil yazarı St. Jean'ın (Yohanna) yardımına sığınma, operatif masonluğa (yani duvarcılık zanaatının kendisine) kadar dayanır ve bu koruyuculuğun önemi spekülatif masonlukça da, daha ortaya çıktığı andan başlayarak, tasdik edilmiştir.

1723 tarihli *Yasalar Kitabı*'nda şunlar yazılıdır: "Eskiden kardeşler takvimde St. Jean'ın

adını taşıyan günde daha güneş doğarken bir manastırda ya da o dolaylardaki yüksek bir dağın tepesinde toplanırlar ve orada büyük görevlileri seçtikten sonra bayram yerine giderlerdi.”

İçinde masonluk üzerine açıklamalar bulunan en eski kitaplardan biri olup rahip Pérau tarafından 1742 de çıkarılan “*Mason Tarikatının İçyüzü ve Sırları*” adlı kitapta şunlar vardır:

“Yabancı bir mason bir locaya girmek istedi mi ek olarak şunlar sorulur:

S. — Nerden geliyorsun?

C. — St. Jean Locasından.

S. — Ne getiriyorsun?

C. — Ziyaretçi Kardeşe iyi bir karşılayış.”

Aynı eserde masonların andiçisi ile ilgili şu açıklamaları da görmekteyiz: “Masonluğa kabul edilecek kimseye, yüzü üstâd-ı muhterem’e dönük olduğu halde, üç adım attırılır. Üstâd-ı muhterem öbür uçta, bir koltuğun ardındadır. Koltuğun üstünde St. Jean’ın (Yohanna) yazdığı İncil görülür. Saygıdeğer Üstâd-ı Âzam yeni gelene şöyle der: Masonların ve Masonluğun sırlarını yazmıyacağıma, çizmiyeceğine, açıklamıyacağına söz veriyor musun? Sonra yeni gelenin sol memesi üzerine bir pergelin sivri ucu konulur. Bunu da sol eliyle kendisi tutar,

Sağ elini İncil'e basar ve Saygıdeğer Üstâd-ı Âzam'm kendisine söylediklerinin dışına çıkmıyacağına söz verir."

St. Jean'a maledilen metinlerin uzun bir senkretik (syncrétique) evrimin ürünü oldukları ve bunların Yunan, Mısır, Yahudi ve Doğu katkılarının düzenli bir sistem halinde gelişmesini gösterdikleri ileri sürülmüştür. Bunlar, insanoğlunun ebedi metafizik kuşkusuna verilen değişmez cevabı en mükemmel formüllerden biri halinde ifade etmektedir. Masonluğun en iyi teoriklerinden biri olan J. de Maistre'in de belirttiği gibi, St. Jean'ın yazılarındaki ezoterizm, bütün dinlerin ortak ve geleneksel temelini adamakıllı olgunlaştırarak mümkün olan en iyi şekilde anlatmaktadır (*Papa üzerine adlı eserin sonuç bölümü*).

II — Sır öğreterek tarikate alma geleneği Hermetizm ve Hümanizm

Fakat, kaynakların çözümlenmesinde daha uzağa gitmek uygun olur. İncelemeyi tarikatın dış tarihi, ve onun sembolizminin hem ilk üç derecede, hem İskoçya tarikatının yüksek derecelerinin insicamlı gelişmesinde açıkladığı doktrin doğrulamaları üzerine götürünce, karşımıza gayet belirli bir sonuç çıkar. Masonluğun da *gizli törenlerle, sır verip üye kabul eden* (yani

inisyatik - initiatique) bütün tarikatlerin geleneksel büyük akımına daima bağlı kaldığı görülür ve bu törenler çoğu zaman *hermetizm* adıyla anılır. Oysa *hermetizm* bu tür kabul edişlerin (inisyasyon - initiation'ların) ancak senkretik bir biçimidir.

Gerçi inisyatik gelenek insanoğlunun gönlünde ve kafasında doğuştan varolan din duygusunun tatminine bir cevap ise de, bu akımın kökünü insanlığın beşiğinde araştırmaksızın şu kadarını söyleyelim ki onun mütekâmil bir şekilde ifade edilişi Keldanî'lerin, Mısır'ın ve Yunanistan'ın eseridir. Tarihi, felsefenin, yeni İskenderiye okulu döneminin büyük sentezlerine ve Hristiyanlık çağının ilk yüzyıllarına kadar olan tarihine sıkı sıkıya bağlıdır. Bilinirciler, Yeni-Eflâtuncular, Yeni-Pitagorcular, Mithracılar ve Orfecilerle bu sentezler, geleneğin açılıp geliştiği döneme rastlar.

Eskiler o zaman insan bilgilerinin ve düşüncesinin bir sentezini gerçekleştirmeyi başarmışlardı. Onlara göre din, bilim ve felsefe arasında tıpkılık vardı. Bilgi âletleri akılla inançtı. Aklın her şeye erişemeyeceğini bildiklerinden, sezginin payını vermesini de biliyorlardı. Akılları için ve harekete geçmek için insanoğlunun her şeye ölçü olduğunu bilmekle beraber, onun bir bütünün parçasından başka şey olma-

dığına ve o büyük bütüne bu ait oluşun ona yüksek gerçekleri sezdirebileceğine de inanıyorlardı. İşte kelimenin tam anlamıyla büyüün ve gizli bilimlerin Eskilerdeki önemi bundan ileri gelmektedir.

Bunun inisiyatik biçimi, ancak buna agâh kılınanların bilebilecekleri doktrinlerle uygulamaların tümü olan *Eleusis Sırları* ve *Orfik-Pitagorcu sırlarda* ki bunlar da *Mısır Sırları*'ndan doğmuştu. Onların manevi öğretimlerinin amacı, mükemmelliğin gelişini sağlamaktı. Kendini bir sırra agâh kıldırmak sembolik olarak ölmeği; arılığa, bilgiye ve salt bütünlüğe doğru yükselmeği öğrenmek demekti. Sırra agâh oluşun çeşitli dereceleri vardı; görünürde aynı bedenle aynı ruhu muhafaza eden bu mürit gerçekte, her basamağı aşp yeni bir sırrı öğrendikçe varlığının bir parçasının yeniden canlanışına şahit oluyordu.

Sentetik katkılar bakımından çok zengin olan ve İncil'de Gerçek'in araştırılması bakımından iç ilhama çok büyük yer veren Hristiyanlığın, antik düşünceyle rastlaşması gerektiği düşünülebilir. Aslında ise bu tinsel temas özellikle St. Jean'ın yazdığı İncil'le eski Yunanlıların üç defa ulu tanrı diye andıkları *Hermes*'e maledilen metinlerde, hususiyle *Poimandrés*'te görülür. İkisinin de aynı düşüncelerle aynı te-

rimlerin geçerli oldukları çevrelerde, birbirlerine yakın tarihlerde yazılmış olmaları muhtemeldir. *Poimendrès*'in İskenderiye'deki Yahudi-Yunanlılar arasında, St. Jean İncili'nin ise Efes'teki Yahudi-Yunanlılar arasında yazılmış oldukları düşünülebilir. İki metnin başlangıcı arasındaki benzerlik özellikle dikkate değer. Burada Kelâm'ın ve Nur'un hemen hemen birbirinin tıpkısı terimlerle anlatıldığı görülmektedir. İçinde "Hiç kimse yeniden doğmadıkça selâmete erişemez" sözünün geçtiği "Yeniden doğuş ve susma kuralı üzerine" başlığını taşıyan ikili konuşma ile, St. Jean'ın İncili'nde İsa'nın Nikodemes'e: "Sen yeniden doğmalısın," deyişi arasındaki benzerlik dikkate değer. İşte bu da tamamen inisiyatik olan yeniden doğuş, ya da öldükten sonra diriliş düşüncesidir.

Şu da muhakkak ki Hristiyan düşüncesinin sezgisel kaynağı, İsa'nın Tabiate sürekli olarak ilham vermesi de antik dünya ile bir bağ teşkil edebilir. İlkel Kilisenin de sırları yok muydu ve bunlar, antik sırların ancak bir seçkinler topluluğuna saklanan özlü taraflarını bütün insanlara açacak nitelikte değil miydi? Fakat Hristiyanların körpe inancı güçlenirken, sırf birliği sağlamak kaygısıyla, dogmatik bir hal almakta gecikmedi. Kilise uleması çoğu zaman İsa'nın vaazlarının yalnız lâfzını ele aldı. Da-

ha vahimi Şu ki İsa, Gerçek'in yolunu yalnız gönlünde bulabilmiŐti. Bunun üzerine gönlün yararına değil de dogma'mın yararına olarak akıl, bir yana bırakılmağa kalkışıldı. Beri yandan putataparların tanrıları da ölüyorlardı. Bunlar ancak halk yığınlarının gönüllerinde yaşıyorlardı. Yazar Lukyanos'un alaycılığı, Pyrrhon'un Őüphecilięi onları öldürmüŐtü. Sırların kendileri de anlaşılmaz hale geldiklerinden, artık aşırılıklar için birer bahane olmuşlardı. Antik çağla bağın kopması mukadderdi.

Dogma'nın, artık zaferi kazandıktan sonra, akılların yayılışını sınırlaması, ufku kapaması anlaşılır Şeydir. Geleneği elinde tutan tek kurum olduğunu iddia edebilecek olan Kilise, bin yıl boyunca, doğru yoldan sapacak diye kuşku landığı mistik akımın karşısına bir sed kura- cak; hiç değilse onu durdurmağa, ona yön vermeğe çalışacaktı. Ama yine de sanmıyalım ki Ortaçağ, eskiden iddia edildiği gibi, halk yığın- larını bilgisizliğin karanlığı içinde bırakma çağı olmuştur. Yahudilerin büyük etkisini özellikle belirtmek yerinde olur. Ezoterik geleneklerin bekçiliğini yapanlar arasında en çok onlar vardı. Hristiyanlar da düşünceyi genişletmek bakımından çabalar yapmaktan geri kalmadılar. Her çeşit mistiklerle filozoflar, dogmanın çem- berini yıkmağa çalıştılar.

Özellikle simyacıların incelemelerini belirtmek yerinde olur. *Simya bilimi*, III. yüzyıla doğru, İskenderiye'de, birçok doktrinleri bir arada yuğurma eğilimindeki din ve felsefe çevrelerinde ortaya çıkmıştı. Bu bilim Mısır, Kalde, Yahudi ve hellenistik kurgularıyla uygulamalarının bir biresimi halindeydi. Gerçek bir *kutsal sanat* olarak İskenderiye'de çabucak gelişti, sonra Bizans'a, peşinden Arap dünyasına girdi. Özellikle Fatımîler ve İsmailîler arasında yayıldı, ki bu mezhepler, tam Templier'lerin kendileriyle temasta oldukları sıralarda, din sıralarına derece derece agâh olma temeline dayanan islâmî bir bilgi felsefesini yaymakla meşguldüler. XIII. yüzyıldan başlayarak Arnaud de Villeneuve, St. Thomas, Raymond Lulle, Roger Bacon Araplardan simya bilimini öğrendiler. XIV. ve XV. yüzyıllarda da bu bilim bütün Avrupa'da itiraz götürmez bir önem kazandı.

Bununla birlikte bütün bu kişisel çabalar, büyük gelenekleri örtülmüş bulunan bir geçmişin kalıntılarından meydana gelme durgun bir yığının içinde yine de kaybolup gidiyordu. Tabiat anlayışına geri dönmek, insana ve akla yeniden güven duymak, skolâstiğin darlıklarını açmak, hayatı sevmek gerekti. İlkçağa dönerek buna en önce ulaşanlar, İtalyanlar oldular.

Gerçekte ise Dante'nin, Petrarca'nın, Boccaccio'nun yurdu olan İtalya'da, geleneksel miras her zaman hâzır-nâzırdı ve saygı görüyordu. Lâtinliğin beşiği olan İtalya her zaman için ve bütün başka milletlerden fazla, Yunanlılar ve Araplarla ilişkiler sürdürmüştü. Bu geleneksel zincirin en mükemmel mücevheri Dante'nin *Tanrısal Komedya'sı*dır ve ondaki ezoterik felsefe, çoğu zaman değerlendirilmiştir. Ozanın tabiatüstü âlemlerdeki yolculukları, Eleusis ve Thebai'nin sırlarına erişirmişçesine olup biter.

İtalya'nın Doğu ile teması, Türklerin İstanbul'u fethinden sonra Yunanlıların gelişi ile en yüksek noktasına erişti. İtalyanlar İlkçağa dayanarak düşünceyi köstekliyen bağları koparmayı ve kişinin değerini belirtmeği başardılar. Bu, Rönesans hareketidir ki İtalya savaşlarıyla Fransa'ya da geçecektir.

Hümanizm diye nitelendirilen bu kültür dinle, hattâ teoloji ile değil de skolâstikle çatışıyordu. Bu kültür üç geleneksel akımın: Yeni İskenderiye okulunun ve bilinircilerin etkileriyle eritilip yuğurulmuş İlkçağ akımının; Hristiyan Kilisesi akımının; kendileri de Arap ve Doğu geleneklerinin etkisinde bulunan sırra ermiş hermetist, simyacı ve kabalacılar akımının sentezini göstermekteydi. Şu halde Rönesans,

Yeniçağ'm manevî başlangıcı değildir. Felsefî bakımdan akılla inancı uzlaştırmaktadır. Evrensel bilgiye bir dönüş olduğundan, geçmişteki sırra erişler yolunu o yeniden bulduracaktı.

O çağın seçkin aydınları arasında Marsile Ficino'yu, Pomponazzi'yi, Pico della Mirandola'yı, Reuchlin'i sayalım. Bunlar Zerdüşt'ün, Hermes'in, Orfeos'un, Pitagor'un ve Eflâtun'un sistemlerindeki sürekli felsefî gelişimi sezmek hünerini gösterdiler. Onların düşüncelerini Hristiyan felsefesi ve Yahudi Kabalası ile tamamladılar. Tanrıya eriş mistiğini ve birciliği (monizmi) bunda toplanmış bulan ilâhiyatçıların kendileri de dünya muammasının anahtarını böylece keşfettikleri sanısındaydılar. İlham bakımından Eflâtuncu ya da Aristotalesci olan, fakat Hristiyanlığın içine işlemiş olduğu, Helenizmle de İncil'in manevi soluğu ile canlanmış bulunan bu büyük sentezler, Agrippa, "İncelikler soyutlayıcısı" Rabelais ve Paracelcius gibi yeni bir düşünürler kuşağını ortaya çıkaracaktı. O Paracelcius ki "gerek tabiatte, gerek insanda hareket halinde olan, fakat felsefenin utangaçlığından, bilimin yavaşlığından sıyrılıp kurtulan güçlerin bütün sistemini öğrenip ortaya sermek" gibi bir işe el atmıştı. İşte bu "*Pansofi*", ya da evrensel bilgi hareketiydi.

III — Hermetizm ve masonluk

XVI. yüzyılda hümanizm hareketi içinde gelişen bu geleneksel geniş akım, hangi ölçüde masonluğun içine işliyebildi? Bu, özellikle, *ka-bul edilen masonlar*'ın eseri oldu.

Şurası muhakkaktır ki Ortaçağ'da ve Rönesans'ta mason dernekleri çok büyük sayıda olan ve çok seyahat eden hermetist filozofları, simyacıları çoğu zaman bağırırlarında barındırdılar. Hattâ bunlar mesleğin yabancısı da değildiler. Buna katkıda bulunuyorlar, güdülen amaç için gerekli bilgi ve dili buna getiriyorlardı. Teoloji ile felsefenin eş tutulduğu, felsefenin ise “madenleri altına çeviren büyülu taş”ın müritlerinin “*Ars Magna* (Büyük Sanat)” ına eş tutulduğu bir çağda, kiliselerin yapı işlerini yöneten papazlar —kendileri de masonluğa girmemiş olsalar dahi— bunlara başvuruyorlardı.

Özellikle *Fulcanelli*'nin çalışmalarından sonra katedrallerdeki, kiliselerdeki heykellerden çoğunun simyacı bir anlama büründüğünü görmek olağan hale gelmişti. Kendisi de bir mason olan A. F. A. Woodford şunları yazıyor: “Hermetik derneklerin sembolik formüllerinden bir kısmını masonluğun benimsemiş olması çok muhtemeldir... Değişik noktalardan temas kuran masonlukla hermetizm karşılıklı olarak yar-

dımlaşmışlar, birbirlerini koruyup savunmuşlardır. Masonluğa kabul sisteminin, onun öğrettiklerinin ve yüzlerce yıl boyu sürdüğü esrarlı hayatın olduğu gibi kalışını, eski *gilde*'lerin ve onlarla çağdaş olan hermetizmin çifte etkisine yormak pekâlâ da akla yakın bir şeydir."

XV. ve XVI. yüzyıllarda, felsefe de inisyatik geleneğin yolunu açıktan açığa tuttuğu bir sırada, bu manevi etkiler büyük bir önem kazanıverdiler. Müritlerin öğrenmeğe susamışlığı öyleydi ki bunlar birbirlerini tanıyorlar, harıl harıl birbirlerini arayıp buluyorlar ve toplanmak için her fırsattan yararlanıyorlardı. O zaman, kudretli derebeylerinin de korudukları, felsefî amaçlı derneklerin kurulduğu görüldü.

Bu cemiyetleri kurma arzusu ve bunların örgütlenme plânlarıyla amaçları geniş ölçüde, o çağın büyük yazarlarının eserlerini okumaktan ileri geliyordu ki bunlar *Thomas Morus* ve "Utopia", *Rabelais* ve "Abbaye de Thélème", *Francis Bacon* ve "Nova Atlantis"ti. Bir sonraki yüzyılda ise bunlar *Jean Comenius* ve "Süleyman'ın Bilgelik Tapınağının yeniden İnşası", *Campanella* ve "Güneş Beldesi", *John Toland* ve Sokrates'in *Pantheistikon*'la ilgili toplantıları idi.

Ortaya çıkan bu dernekler arasında, 1460 da Floransa'da *Marsile Ficino* tarafından Medi-

ci'lerin izniyle kurulan *Eflâtun Akademisi*'ni analım. 1512 de yine aynı şehirde *Mala Birliği* kuruluyordu. Bir duvarcı âletinin adını taşıyan bu mistik topluluğun, kol ve beden masonluğundan (duvarcılıktan) doğmuş gibi bir hali vardır. Bu arada *Müneccimler Topluluğu*'nu da analım. XVI. yüzyılın başında ilkin Fransa'da, sonra Londra'da *Cornelius Agrippa* tarafından kurulan bu gizli cemiyet, simya biliminin ustalarını bağrında topluyordu. Son olarak da *Agla*'yı hatırlatabiliriz: Bu cemiyet de kitap loncasının üyeleriyle yazarları bir araya getirmekteydi, üyeleri simya bilimiyle, hermetizmle ve kabala ile ilgileniyorlardı. Şurası apaçıktır ki düşüncelerin geniş ölçüde karşılaştıkları o çağda, bütün bu topluluklar birbirlerinin nüfuz alanına giriyorlardı. Mason derneklerinin de bunlardan ne türlü bir maya elde ettikleri kolayca anlaşılır.

IV — Masonluk ve Rose-Croix

O sıralarda derin, sürekli ve şüphe götürmez bir tarzla masonluğun içine işlemiş bulunan bir hareket, geleneksel hermetizm akımının doğurduğu *Rose-Croix*'lar hareketidir. Simyacıların remizli ve mecazlı eski dilleriyle yetinmeyen, fakat onu yine de silkip atmıyan *Rose-Croix*'lar, doktrini yazılı ve akılcı bir sistem

halinde ortaya döktüler. Bu işi yapanlar *Johann --Valentin Andreae* (1586-1654), *Michael Maier* (1568-1622), *Jakob Boehme* (1575-1624) ve müritlerin en faali olan *Robert Fludd* (1574-1637) idi. Bunların yazdıkları kitaplar büyük bir başarı kazandı. Onların etkisiyle Avrupa'nın hemen her yanında Rose-Croix dernekleri kuruldu ve onların doktrinlerini benimsedi. Bu doktrinler mistik simyanın, kabalanın, yeni-eflâtuncu ve İbranî geleneklerin senteziydi.

Masonlukla Rose-Croix'lar arasında ilişkiler bulunduğunu gösteren deliller çoktur. Özellikle Londra'da Rose-Croix'ların nüfuzu büyük ölçüde oldu. O sırada simya bilimi en yüksek noktasındaydı. Bu işlerle uğraşanlar, büyük İngiliz bilginler topluluğu olan *Royal Society*'nin kuruluşunda önemli rol oynadılar. XVII. yüzyılın sonunda hem mason, hem Rose-Croix olan en ünlü kişiler arasında Londra Locaları üstâd-ı âzamı *Christopher Wren*'i, *Royal Society*'nin birinci başkanı, kimyacı ve matematikçi *Robert Moray*'i ve özellikle *Elias Ashmole*'u sayalım.

Kendisine "Tanrı Hermes'e tapan İngiliz" diye ad takılan *Elias Ashmole* (1617-1692) Süleyman'ın Evi'ni yapmayı kendine amaç edinen bir dernek kurdu. Burası bütün bilimlerin ülküsel bir tapınağı olacaktı. Elias Ashmole ayrıca masonların kendi lokallerinde, yani *Masons*

Hall'de toplanmalarını sağladı. A. Lantoiné'ın da yazdığı gibi: "Bunun üzerine bir içiçe geçme oldu ki bu, eski masonluğu, inisiyatik anımsamalara meraklı yenileştiricilerin ortaya çıkardıkları yeni bir masonluk haline soktu." *Henri Adamson*'un XVII. yüzyılın ortalarında yazmış olduğu bir şiirde şu mısraları okuyoruz:

*Çünkü Rose-Croix kardeşleriniz biz,
Mason parolasına ve sezgi hassasına sahibiz.*

"*Masonların Gizli Tarihi (The secret history of the Free-Masons)*" başlığı altında 1724 de Londra'da basılan eski mason yasalarının el-yazması, Rose-Croix'larla masonları "aynı topluluk yahut tarikatin kardeşleri" olarak göstermektedir. Yine bunun gibi, 5 Eylül 1730 tarihli sayısında *Daily Journal*, modern masonların Rose-Croix'lar derneğinden üreme olduğunu yazmaktadır.

Rose-Croix ile *Royal Society* arasındaki ilişkilerden sözedişimiz çok mânalıdır. Üyelerinin akılcılığı ile ün yapmış bu büyük bilim derneğini kuranların "gizli bilimler"le uğraşmış olmaları bugün aykırı görünebilir. Bundan emin olmak için bu adamların eserlerini okumak yeter: Bunlarda bir cezbe hali, bilimle kenetlenmiş haldedir. *Andreae* ile mektuplaşmış olan

ve "iç ışıık"ın inançlı bir taraftarı bulunan *John Dury*'nin, ya da D'Alambert'in deneysel fiziğin babası saydığı *Robert Boyle*'un eserleri özellikle böyledir. Robert Boyle aynı zamanda simyacı idi ve Bacon'un *Nova Atlantis*'inin plânlarını gerçekleştirmek istiyen *Görünmez Kurul*'un yaratıcısıydı. Yine unutmıyalım ki *Isaac Newton*'un kendisi de simyaya merak sardırması ve *Jakob Boehme*'nin çok etkisi altında kalmıştı.

Rose-Croix ile Bilim arasındaki bu temas noktası, Bilgi yolunda daima ilerleme halinde olan sentezin, geleneksel metafizikle Descartes'ın akılcılığı arasında ne ölçüde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu ruh hali, modern spekülâtif masonluğu kurmuş olan masonları kuvvetle etkilemekteydi. Bunların en ünlüsü olan protestan papazı Désaguliers deneysel fizik profesörü, Newton'un öğrencisi, aynı zamanda *Royal Society*'nin üyesi değil miydi? Yine *Royal Society*'nin üyesi olan ve İskoçya masonluğunun geleneklerini Anglikan eğilimlere karşı korumuş bulunan Şövalye Ramsay'in kendisi de ışığı Londra'da aramağa gidecekti: Daha önce bu ışığı Fénelon'un, Pierre Poiret'nin yanında bulmuştu. Aynı zamanda Descartes'ın, Boehme'nin, Mme Guyon'un ve kendisini mistisizme inandırmış olan Antoinette Bourignon'un çömeziydi.

II

MASONLUĞA GİRİŞ SEMBOİZM - GELENEK

Bütün mason teşkilâtı şunu ilân etmektedir: *Masonluğun amacı, gerçeği araştırmaktır.* Bu ise Mutlak'ın araştırılması gibi metafizik bir çaba peşinde koşulduğunu gösterir. Fakat beri yandan da masonluk, kendi içinde hiçbir dogma (nas) bulunmadığını ve Mutlak'ın varlıksal anlayışının, üyelerinden herbirinin bunu kendi değerlendiriş tarzına bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Bireyle (ferte) mutlak arasındaki bu belirli çelişmeyi nasıl bağdaştırmalı? İşte, *inisyatik yol*'un büyük sırrı bundadır.

I — İnisyatik yol ve sembolizm

Masonluğa giriş törenleri çok sık anlatılmıştır. Bilindiği gibi işin esası, Eski çağdaki benzeri törenlerde olduğu gibi, tarikate girecek yabancıнын “ölmesi” ve sonradan “dirilerek” yeni bir hayata kavuşmasıdır. Bu sırada da çeşitli öğelerin —toprağın, ateşin, suyun ve havanın— sınamalarından geçer. Fakat burada

sözkonusu olan, birtakım âdab ve erkândan ibarettir ve A. Gedelage'ın dediği gibi: "Tarikate gerçek kabul ediliş töreni, bunun imgeleleri olan sembolik kabul ediliş törenlerinden iyice ayrı tutulmak gerektir." Fransa Büyük Locası'nın birinci derece (yani çıraklık derecesi) ile ilgili eğitim kitabında da belirtildiği gibi, "Kabul töreni ancak bir programın sahneye konusu olmak dolayısıyla değerlidir. Tarikate yeni girenin, bütün yetilere sahip olmak için, bu programı izlemesi önemlidir."

Birtakım sırlar da öğreterek tarikate kabul edişin konusu, ferdî bir *îç-ilhamlanış*'la Bilgi'ye doğru götürmektir: Bu, yükselen ışığın, insan Benliğinin merkezine vurup onun tarafından anlaşılmasıdır. A. Mackey'in yazdığı gibi: "Ulu Mimar'ın (Tanrı'nın) buyruğu ile madde halindeki ışığın fışkırıp karanlık ve kaosu kayboluşu, masonlukta her zaman için sevilip benimsenen bir sembol olmuştur: Çünkü Tarikat, üyelerinin zihinlerinde manevî bir ışık yaratmak amacını gütmektedir, ve bunun içindir ki biz masonlar, çok yerinde olarak "Işığın Çocukları" adını almış bulunuyoruz. Mason adayının, yeniden doğuşundan sonra ilk istediği şey olan bu manevî ışık, *Tanrısal Gerçek*, *Tanrı'nın ve Ruh'un Gerçeği*, *hem birinin hem öbürünün Niteliği ve Özü* gibi deyimlerin bir başka adın-

dan ibarettir, bu ise masonluk eğitiminin başlıca amacını teşkil etmektedir.”

Gördüğümüz gibi, inisiyatik metod, yani gizli bir törenle, birtakım sırlar öğreterek tarikate kabul etme usulü, özellikle *sezgi*'ye dayanan bir yoldur. Bu nedenledir ki masonluk, bu ışıklanmayı analogik bir karşılaştırma yoluyla meydana getirmek için remizler kullanır. Bu geleneksel, çok eski ve evrensel dil, zaman ve mekânın üstünden aşarak, işaretle düşünceler arasında eksiksiz bir ilinti kurma imkânını sağlar. Remizlerin yuğurulabilir nitelikte olmaları, evrimin her kalıbına uymalarını sağlar ve konuşma dilinin, konunun tümünü ifade edebilme imkânsızlığını giderir. Remizlerin yarattığı İlhamlanma, hem onları yücelten birliği bulup çıkararak, hem de bilinenden bilinmeyene, görünenden görünmeyene, sınırlıdan sonsuza geçirerek çeşitli görüşleri kavrayıp toparlamak imkânını sağlar.

Bu yüzdendir ki masonluğun remizlerini, bunların derin anlamlarını ve değerlerini zedelemekten gündelik dile çevirmek güç iştir. Şu kadarını söyleyelim ki, bunlar ya dinsel gelenekten, ya da hermetizm ve simyadan alınmadır. Ya da bunların, operatif masonların (yani, kol ve bedenle çalışan duvarcıların) kullandıkları âletlerin biçimlerine ve kullanılışlarına ak-

tarılışlarından ibarettir. Ayrıca bunlar yalnız eşyadan ibaret değildir. Hareketlerden, işaretlerden, parolalardan, efsanelerden, mesellerden de meydana gelirler. *Evrenin Ulu Mimarı* formülünün kendisi dahi, *Yaratıcı İlke*'yi ifade eden bir remizdir.

Sırf bunu göstermiş olmak için ve kısaca, bu remizlerden birkaçını ötedenberi kabul edilmiş anlamlarıyla buraya aktaralım:

1. GELENEKSEL DİNİ SEMBOLLER.

— *Üçgen, ışıklı delta (Yunanca harf), üç nokta*: Bu sembol, bu üç biçim altında, Tanrısal Teslis düşüncesini dile getirir. *Üç nokta* özellikle mason sözlerinin kısaltılmaları için kullanılır (K. . = Kardeş; M. . M. . = Mahfili Muhterem (yahut S. . L. . = Saygıdeğer Loca), B. . L. . = Büyük Loca; M. . A. . = Meşrik-ı Âzam; Ü. . M. . = Üstad-ı Muhterem (yahut S. . U. ., yani mahfilin, yahut locanın başkanı); E. . U. . M. . = Evrenin Ulu Mimarı) gibi.

Süleyman Tapınağı ile dekoru (Daha önce görmüştük, ileride de göreceğiz).

Işıldayan Yıldız: Tanrı esininin sembolü.

Yunan alfabesindeki "gamma"ya eşit olan G harfi: Bilgi.

Buna, geleneksel sembolik dilde *sayılar*'ın da sık sık kullanıldığını da ekliyelim ki bu, Pitagorcular tarafından getirilmiştir.

2. *HERMETİZM VE SİMYA İLE İLGİLİ REMİZLER.* — Dört eleman: *Toprak, hava, su, ateş.* Simyadaki Büyülü Taş'ın üç ilkesi: *Kükürt, tuz, cıva.*

Masonluğa giriş sırasında “yabancı” ilkin düşünme hücreğine alınır ve orada şu harfleri görür: V.I.T.R.I.O.L ki bunlar, şu Lâtince cümledeki sözlerin ilk harfleridir: *Visita interiora terrae, rectificandoque, invenies occultum* = Arzın içini dolaş ve düzeltip doğrultarak Büyülü Taş'ı bulacaksın. (Yani, açık dille bu, *Ego'*dur, insan ruhunun ta kendisidir, “yabancı” bunu sessizlik içinde düşünerek bulacaktır).

3. *DUVARCILIK ÂLETLERİ.* — *Pergel:* Araştırmada ölçü; *gönye:* Yapılan işlerde doğruluk; *çekiç:* Uygulamada irade; *keski (yontma kalemi):* Bilerek, seçerek araştırma; *çekül (şakul):* Gözlemde derinlik; *düzeç (tesviye âleti):* Bilgilerin doğru kullanılması; *çizgilik (cetvel tahtası):* Bir işi başarmada gösterilen dakiklik; *kaldıraç:* İradenin kudreti; *mala:* Herkese karşı iyicillik.

Masonların giydikleri önlüğe gelince bu, sabırla çalışmayı remzeder.

II — Mason sırrı

İnisyatik yolun analogik metodu *sessizlik* ve *gizlilik (sır)* kanununa masonun niçin saygı

göstermesi gerektiğini anlatır, ki bu zorunluk çoğu zaman yanlış yorumlanmıştır. Tıpkı beктаşı sırrı gibi *mason sırrı* da aslında sembolik ve inisyatik niteliktedir.

Üyelerini gizli törenle, sır tevdi ederek kabul eden bütün tarikatlar bu temel ilkeyi benimsemişlerdir. Hermes de oğlu Tat'a bunu böyle öğretmiştir: "Oğlum, en yüksek bilgelik sessizlikte gizlidir." C. Chevillon şunları yazıyor: "İnisyatik öğretim kökünü düşünceden alır ve meyvalarını, yatışıp sâkinleşen zihnin en gizli köşelerinde verir... Gerçek, düşüncelerle kavramları sarıp sarmalamak için kullandığımız sözlerde değil, nesnelerle varlıkların özünde gizlidir. Ancak sessizliktir ki bize bu özlerin derin sesini işitmek imkânını sağlar."

Görüyoruz ki "masonluğun gerçek sırları, tarikate girene söylenmiyenler değil, onun remizleri çözerek yavaş yavaş öğrenmek görevinde olduğu sırlardır." Şu halde "masonluğa kabul sırasında öğretilen nesne, sırrın kendisi değil —çünkü bunun öğretilmesi imkânsızdır— masonluk usul ve âdabının bir iletme aracı rolünü oynadığı ruhî etkidir."

Kısacası, söz konusu olan, usûl ve âdab, işaretler, sözler ve dokunuşlar üzerinde herkesçe uzun zamandır bilinen, *kararlaştırılmış bir sır* değil, *tabiatıyla, kendiliğinden varolan bir*

sır'dır. Bu sır, masonluğa gizli törenle kabul edilışin tabiî sonucudur. "Bu hale gelen bir insan için, geçirdiğı ve o sırada gerçek bir tabiî sır haline gelen iç deneyi başkasına iyice anlatması hemen hemen imkânsızdır. İşte masonluk, bu anlamda, gizli bir inisiyatik dernek olarak nitelenmiştir." (Bu sözler Fransa Büyük Loccası'nın 17 Haziran 1951 de Fransa Radyo-Televizyonunda yaptırdığı bir konuşmadan alınmıştır).

Âdab ve erkânına uygun bir kabul töreninin "yabancı"ya sadece *etkili bir yardım*'da bulunduğu söylenebilir ki bu onu, sadece *gerçek ermişlik*'in yoluna sokar: İşte o asıl bu yola girdikten sonradır ki *Mutlak Bilgi*'ye, başka deyimle, kelimenin metafizik anlamında "tanrısal" nesneye ulaşabilecek hale gelir. Masonluk için bu demektir ki, insanoğlu bu "tanrısal nesne"yi benliğinde taşımaktadır ve yabancıнын bir takım sırlar öğrenerek gizli bir törenle tarikate girişı, *kendiliğinden varolma (immanence)* kavramı ile izah olunabilir. Aslında bu, bir *oluş hali* değildir de bir *güçüllük (virtualité)*, bir *katılma (participation)* dur. Nitekim St. Jean da bunu öğretir: "Tanrı senin içindedir," der.

Ama inisiyatik yol işi, ferdin tanrılaştırılmasına vardırılmaz. Fakat bir gerçekleştirmeye yönelen bu *katılma*'nın, insanoğlunda aslî günahı

işliyerek cennetten kovuluşundan önce varolan bir tanrısal halin anımsaması olduğunu düşündürebilir. Tarikate kabul edişin sonuç olarak amacı, *kaybolmuş Kelâm*'ın araştırılması; insan-oğlunun hem kafası hem gönlüyle ve Işık'la Âhenk'e karşı beslediği bir çeşit özlemle, sonunda kendi *benliğine*, *özüne dönüşüdür*: Nitekim Işık'la Âhenk'in anısıyla umudu, benliğimizin en derin köşesinde saklıdır.

III — Akıl ve sevgi

Bununla beraber, sezgi yolunun önemli göründüğü bu Işık'a doğru çekilerek yükselişte, *akıl*'dan vazgeçilemez. Masonluk boyuna akıla başvurur. Fakat bunu dinler ya da felsefî sistemlerle aynı tarzda kullanmaz. Masonluk kesin konuşmaz, ispatlamaz. Onun akla başvurması ferdî alanda olup biter ama, yine de bir topyekûn *fert ayırımı* (*individuation*) yolunda kaybolup gitmez.

Gerçekten de bu öznel metod, izafî'nin ve olumsal'ın kapsamına girmez de ilkel hristiyanlık yoluyla *evrensel olma* iddiasını taşır ki bu yol, başka insanlarla ve Evrenin kendisiyle inanç birliğinde olmaktır: Evrende bu gerçek de kendiliğinden vardır zaten. Bu, etkin hoşgörüyü ve alçakgönüllülüğü de içine alan Sev-

gi yoludur; fertlerin ve zamanların çokluğu içinde ayrışık olduğu vakit, düşüncenin parçalanmış olarak kaldığını anlatır. Önemli olan tumdür, birliktir ve ferdî akıl, mutlak'tan pay aldığı ölçüde değerlidir. İşte ancak o zaman Bilgi'nin öznesiyle nesnesi arasındaki ikilik gerçekten yokedilmiş olur.

Sözle biz kendi benliğimizi başka benliklerden ayırıyoruz ve dış âlemin çeşitliliği içinde belli olabilen bir ferdiyet haline giriyoruz; sevgi ile kendi birliğimizi yükselip yücelen birliğe geri veriyoruz, kişiliğimizi sınırlı ile sonsuzun, mutlakla olumsuzun kavuşağına yerleştiriyoruz ve bunlara aynı ölçüde katılıyoruz.

Zaten tarikate kabul edilişin biçimi de fertler arasında ayırım tehlikesini önlemek imkânını sağlamaktadır. Aslında bu, bir zanaata kabul ediliştir ve kardeş sevgisiyle locanın gerekliliği içinde ortak çalışmayı içine almaktadır. Usûl ve âdaba uygun bir çalışma, her kardeşin ruhsal düzleminde remizlerin aydınlatıcı belirişine en iyi yardımcı olacaktır. Masonluğun *ortak bir yapıcılık (constructivisme)* olduğu sık sık söylenilmiştir. Tapınağın inşasına herkes kendi taşını getirerek bunu kendi iç benliğinde kurmuş olur. Fakat Sevgi kavramı yalnız ahlâk bakımından değil —ki o, zaten bunun bir sonucudur—, ileride de göreceğimiz gibi,

gelenegın kılavuzluğundaki Bilgi'nin kavranılış şekli olarak da anlaşıldıkta, ferdî aklın genel akla ve evrensel akla, yani Gerçeğe ulaşması imkânını sağlar.

Goethe'nin yüksek ölçüde inisiyatik anlayışına göre aklın mucizeli marifeti, kişinin gelişiminin birbirini kovalıyan aşamalarına sezgili ve toplu bir görüşle bakıp buna şekil vermeye çalışmaktır. Bu, bizim olan şimdiki anda her kişinin geçici sürekliliğini, perspektifler arasındaki bir "kısa görünüş" gibi yakalayivermektedir.

IV — Mutlak'ın araştırılması, ölümsüzlük

Amacı ve ifade tarzı bakımından tamamen ferdî olmıyan inisiyatik ilham, konusu bakımından da parçalı ve özel değildir. Görünüşleri çeşitliyse de, Gerçek tektir. Bunun içindir ki inisiyatik yol, remizlerini kullanarak yalnız düşünme sanatını öğretmek değil, bu mutlak Gerçeği açıklamak amacını da güder.

Gizli törenlerle, sırlar tevdi edilerek yapılan bütün kabul törenlerinin özü olan, masonlukta da rastlanan ölmek ve dirilmek âyininin ezoterik anlamıdır bu. Bu remiz, tarikate kabul edilenin yeniden doğmak ve her sonun, her oluşun yokolup gittiği mutlak'ın, varlık'ın dünyasına girmek üzere, olumsuzluk ve izlenimler

dünyası için öldüğünü anlatır. Dolayısıyla tarikate kabul edilen, son bir atılışla, İlkenin özünün ta kendisinden pay alır ki bu, Sonsuzluktur. *Hiram ölümsüzdür.*

Hiram efsanesini anlatmıştık. Usta derecesine yükseliş için yapılan törenin ana teması bu efsanedir. Törenlerde Hiram'ın ölüşünün hikâyesi onun hem kendi kişiliğinde, hem kendisiyle eş tutulan yeni ustanın kişiliğinde dirilişle tamamlanır. O. Wirth'in belirttiği gibi: "Bu eş tutma, Antik Çağ sırları doktrinine tıpatıp uygundur: Bu doktrine göre, kendisine sır verilen kimse, adanmış olduğu tanrının rolünü oynamaktaydı." Hiram'ın öldürülüşü ve dirilişi, hiç de yabancının ölümünün ve tarikate kabul edilenin dirilişinin bir yansıması değildir. Hiram artık dünyada ölecek değildir. Çünkü o, Ermişliğin Mutlak derecesine ulaşmıştır. Tanrısal nesneden pay aldığından Bilgi'nin, Hayat'ın ta kendisidir. Görünürdeki ölümünden sonra, her zamankinden daha hazır-nâzır halde, ustalığa her yükselenle birlikte yeniden doğar.

Bu sembolizmin yarattığı "heyecan şoku", ruhun bu ilhamlanması aslında, ruhun ölümsüzlüğü kavramının sezgi yoluyla anlatılması amacını güder. Modern diye adlandırılan, içlerine maddeci eğilimler işlemiş masonluklar böyle bir iddiayı reddetmekte ve bunda yersiz bir dog-

matik halden başka şey görmemektedirler. Oysa bu sembolizm, geleneksel masonlukça her zaman ileri sürülegelmıştır. Bütün Anglo-Sakson yazarların da sözlerini tekrarladıkları A. Mackey, bu konuda şu sınırları çiziyor: “Evrinin Ulu Mimarı olarak Tanrı’nın varlığına ve öbür dünyada yeniden dirilişe inanmak gerektir”; “Üçüncü derecenin (ustalık derecesinin) efsanesi, masonluğun gerçek özünü ve kişiliğini teşkil eder.”

B. E. Jones’a göre ise Hiram efsanesi, “yaşamak, yaşantının hepsi demek değildir”, “bu, öbür dünyada da bir yaşantı olduğunu gösterir” şeklindeki bir felsefî olayı tarikate kabul edilene anlatmak amacını gütmektedir. Yazar bu düşüncelerle İsa’nın “Kutsal Şeriat Kitabı”ndaki: “Ben Diriliş’im ve Hayat’ım,” diyen sözler arasında bir yakınlık bulmaktadır.

Bununla birlikte, ruhun ölümsüzlüğüne olan bu inanış, yine de özel teolojik anlamda bir “âmentü” değildir. Bunun bu türlü yorumlanması tamamen kişisel bir işdir. Pike: “Bir insanın İnancı da, tıpkı Akli gibi, kendi malıdır,” der. “Bizim için ruhun küreler arasında yükselişi semboliktir.” “Masonluğun bütün iddiası, ruhun Sonsuz Tanrı Varlığı’nın bir kıvılcımı olduğu ve onun sayesinde insanın ölümsüz oldu-

ğudur.” “İnsanda Tanrısal nesnenin Beşerî nesneyle birleşmiş olduğu söylenebilir.”

V — Birlik kanunu

Böylece ilk kaynak ve evrensel oluş demek olan, geleneksel felsefenin temel teorisini teşkil eden *Birlik* ilkesine ulaşmış oluyoruz. Üç defa ulu tanrı Hermes’in Zümrüt Levhası: “Birlik mucizesini gerçekleştirmek için aşağıda olan da yukarıda olan gibidir,” der.

Birlik teorisinin aksiyomu, Büyük Dünya (*macrocosme*) ya da Evren ve Küçük Dünya (*microcosme*) insan arasındaki tip-andırışmadır. İnsan, yaratışın aynası ve özetidir, evren ise büyük çapta bir insandır. Tabiat’ın evrensel düzlemi değişik ölçüde, fakat çok sadık şekilde ortaya koyan bu iki görünüşü arasında hem maddî, hem manevî alanlarda kendilerini belli eden “uygunluklar” vardır. Daha önemlisi şu ki, bu iki alandan, bunları karşı karşıya getirmek için, hiç sözedilmez; bunlar arasında bir “tedahül” bir bağlılık vardır. Bunlar aynı birliğin iki ayrı yüzünden başka şey değildirler. Madde ruhun karşısına çıkmaz. İkisi de döne dolaşa aynı ilkeye ulaşırlar.

İşte o zaman simyacının son ve mistik amacı olan, Kurşunun *Büyülü Taş* sayesinde altın’a çevrilişi olayının, ferdin Güzel’e, İyi’ye,

Doğru'ya yükselişi demek olduğu anlaşılır ki bu, her insanın kendinde taşıdığı ana-örneğin tamamlanışı demektir; çünkü insanoğlu, Büyü-
lü Taş'ın malzemesinin ta kendisidir. Mason-
luğun da aynı şeyi öğrettiğini görürüz. "Tan-
rı'nın büyük Kutsal Kitap'ı olan Evren, O'nun
çevresinde ihtişamla ışıldamaktadır. Madde
halindeki Tabiat, O'nun, ayaklarımız altında
çığnediğimiz gerçeklerle dolu, milyonlarca yıl-
lık yaşı olan Eski Ahit'idir. İnsan Tabiati ise
sonsuz Tanrı'nın Yeni Ahit'idir ve zaman bu
kitabın yapraklarını çevirdikçe, Tanrı da bize
her gün bunun yeni bir sayfasını açıklar... Var-
olan her şey sonsuz Tanrı'nın bir düşüncesidir:
Tabiat O'nun nesri, insanoğlu ise şiiiridir." Ni-
tekim Rose-Croix'lar da *Liber Mundi*'yi, *Tabia-
tın Büyük Kitabı*'nı, bunda yazılı tanrısal "işa-
ret"lere erişmek için, aynı yönde inceliyorlar-
dı.

Bütün ezoterik doktrinlerde bulunan (ve
Kabala'nın temel sezgilerini Descartes'ın diliyle
tekrar ele almaktan başka şey yapmıyacak
olan Spinoza'nın da hoşlandığı), kamu-tanrıci
görünüştaki bu teori, Katolik Kilisesince çoğu
zaman kuşkuyla karşılanmıştır; çünkü, her şey-
de *kendiliğinden varolmaklık (immanence)* dü-
şüncesini, *yücelik (transcendence)* düşüncesin-
den üstün tutmak eğilimindedir. Ama yine de

Dünyayı tanrılaştırmak için iki tarz yok mudur? Onu tanrı yapıp tapınmak —ki bu, tam anlamıyla kamutanrıcılıktır— ya da tersine, günümüzde Teilhard de Chardin'in yaptığı gibi onda: “Tanrı’yı hazır-nâzır, *her şeyde kendiliğinden varolarak* görmek ve bizim buluşmamız ve kendisinin cisimleşmesi için meydana getirdiği bir tanrısal ortamda O’na tapınmak.” Daha önce de St. Paul: “Tanrı, bütün varlıklarda her şey,” diyordu.

VI — Gelenek

Bütün inisyasyonlar gibi masonluğun da Mutlak’a ulaşmak yolundaki yüksek iddiası, geleneğe olan bağlılığından kuvvet almaktadır ve remizleri de bunun anahtarını ve ulaştırma usulünü teşkil etmektedir.

Şuna da dikkat edelim ki, gelenek terimi iki ayrı anlam edinmektedir. Bir yandan Bilgi’nin kaynağını, öbür yandan da onun iletilip ulaştırılması usulünü göstermektedir. Bunların ilki değişmez ve mutlaktır. İkincisi ise insanlığın ve onun peşpeşe gelen medeniyetlerinin Bilgi’yi arayıp bulmak için birkaç bin yıldır yapageldikleri araştırmanın senkretik sonucudur. Bu ikincisi zamanlara ve ortamlara göre, sesini duyurmak için durmadan hal ve şartlara uyabilir ve yeni unsurların katılmasıyla zenginleşebilir.

Dinlerin çoğu da tanrısal nesneye bağlanmak için buna benzer bir kavrama başvurlar, fakat buna tanrısal bir ilham, bir vahiy değeri verirler ki, özellikle Kutsal Kitap ya da Kur'an gibi mukaddes kitapların muhtevası bunda ifadesini bulur. Fakat *Gelenek* için de, masonluğun başvurduğu tarzda, durum aynı mıdır? Locanın açıldığı ülkede bu geleneği anlatan Kutsal Şariat Kitabı —yani hristiyan ülkelerde Kutsal Kitap ve daha belirli olarak Yohanna İncil'i— mason için mecburî olarak bu tanrısal vahiy niteliğine bürünür mü?

Bu imkân tamamen gayrıvarit olmamakla beraber, durum hiç de böyle değildir. Eğer Bilgi'nin büyük sorusuna verilecek cevap Gelenek yoluyla ulaştırılacaksa bu, yine de insanın —ve her insanın— içindedir, çünkü ispat edilmekten çok, hissedilmektedir. Şu halde, inisiyatik düzlemde bu geleneği tanımlamak mümkün değildir; ama hiç değilse bunun niteliğini anlamak kolaydır. Bu, dinlerin metafizik temeline, din duygusunu okşamak için onların getirdikleri cevaba uygun düşmektedir. (Şu halde Gelenek, ölümlere ayak uydurmakla yetinen gelenekçilikle karıştırılmamalıdır. Tarikatin sırrına eren kimse için gelenek, ferdin Beşerî nesneyle kaynaşması ve onun da Evrenle kaynaşmasıdır.)

İnsan, dinlerin ezoterik muhtevasına bağ-

landı mı, ilkelerinde böyle yüceltilen dinlerin döne dolaşa Çaba'ya, Olgunluğu araştırmaya, insanoğlunun Bilgi ve Sevgi ile ve bunların içinde Varlık'la inanç birliğine ulaşmasına gelip dayandıklarını görür. Tarihçilerle filozoflar, dinlerin birbirleriyle çatışmak şöyle dursun, birçok ortak yanları olduğunu da müşahade ederler. Bunların ezoterizmi, her birini yükselterek hepsini birden yücelten bu ortak bağı bulma imkânını sağlar. Bu tıpkılık, zamanı bilinmiyecek kadar eski bir olaydır ve gerek tabiatüstü olarak, gerekse birkaç bilgenin normalin ötesinde olarak, sezgi yoluyla keşfettikleri bir gelenegi, bir vahyi akla getirmiştir. Bu gelenek şimdi çeşitli dinlerin perdeleri altında kaybolmuş bulunmaktadır ve bunu tapınışların, dinsel usûl ve sıraların herbirinde ifade eden birbirine eş remizlerin ezoterik anlaşılışı yoluyla yeniden bulup keşfetmenin önemi vardır.

A. Pike şunları yazıyor: "Hiçbir zamanın malı olmıyan masonluk, bütün zamanların malıdır; hiçbir dinden olmadığından, kendi büyük gerçeklerini bütün dinlerde bulmaktadır. Masonluk hiçbir "âmentü"ye olan inancı ortadan kaldırmamaktadır. Fakat bu âmentü Tanrı'ya olan derin sevgiyi alçaltıp beşer tutkularının seviyesine indirirse, insanoğlunun yüksek kadelerini inkâr ederse, yüce Tanrı'nın iyiliği ile iyi-

cilliğine saldırırsa ve masonluğun büyük sütunları olan İnanç, Umud ve Sevgi'yi baltalarsa bunun dışında kalır." Masonluğun sırrına eren kimsenin ulaşmağa can attığı yüce amaç olan *Evrenin Ulu Mimarı* remzinin bütün kapsamı işte o zaman anlaşılır. Bu kimse, kendisi de bir mason olan Goethe ile birlikte şöyle diyebilir:

*Erfüll davon dein Herz, so gross es ist,
Und wenn du ganz in dem Gefühle selig bist,
Nenn' es dann wie du willst,
Nenn's Glück! Herz! Liebe! Gott!
Ich habe keinen Namen
Dafür! Gefühl ist alles;
Name ist Schall und Rauch,
Umnebelnd Himmelsglut.*

(Gönlünü —ne kadar büyük olursa olsun—, o Görülemez nesneyle doldur. Ve yüreğin mutlulukla dolup taşınca ne istersen onu söyle: Mutluluk! Gönül! Sevgi! Tanrı! de. Sana bir ad önerecek değilim. İşin başı duygudur: Ad gürültüyle dumandan başka şey değildir, göklerin ihtişamını bizden gizleyen bir sistir.)

III

USÛL ve ÂDAB - TEŞKİLÂT

Geçmişteki ve şimdiki mason usûl ve âdabı (ya da sistemleri) sayıca pek çoktur. Teşkilâta gelince bunlar, *loca*'ların *mahfiller* ya da *tapınaklar*) idarî federasyonlarıdır ki genel olarak *Büyük Localar* ya da *Meşrik-i Âzamalar* halinde gruplanmışlardır. 1717 denberi yeryüzünde kurulmuş olan bütün usûl ve âdabla bütün teşkilâtın tam bir listesini çıkarmak söz konusu olamaz (Ragon 1853 de: "Masonlukların sayısı altmışı aşkındır," diye yazıyordu). Biz ilk kaynak olarak bütün usûl ve âdab türlerinin gelip dayandığı *Gelenek*'i ele alalım ve bu türlerin bir yabancıyı tarikate alırken ya da kendi usullerini uygularken bu geleneği nasıl kullandıklarını gözden geçirelim. Bu arada, mason tarikatını aralarında bölüşen çeşitli eğilimleri açıklamamızın da önemi vardır. Bu bakımdan şöyle bir ayırım yapabiliriz:

1 — *Tanrıci* nitelikteki Anglo-Sakson masonluğu;

2 — *Yaradancı* nitelikteki geleneksel ma-

sonluk: İskoçya Usûl ve Âdabı, Misraim Usûlü, Memphis Usûlü;

3 — *Dinsel* nitelikteki masonluklar;

4 — *Büyyüye* değgin masonluklar;

5 — Modern, *akılcı* masonluk.

I — Birleşik Büyük Loca ve Anglo-Sakson masonluğu

1815 de yayınlanan *İngiltere Birleşik Büyük Locası Yasaları*, İngiliz masonlarının temel kuralı olarak kalmaktadır. Bunda artık Anderson'un ilân ettiği geniş hoşgörünün değil de, *kişisel bir tanrıçılık*'ın, Cournot'ya göre "herkesin aklının erebileceği" bir tanrıçılığın söz konusu olduğunu biliyoruz: Bu, İradesini açıklamak bakımından Tanrı'ya, insanları gibi duygular atfetmektedir. O tarihten beri yapılan uygulamalar bu eğilimi daha belirli hale sokmuştur.

York Usûl ve Âdabı adıyla anılan İngiliz usûlleri mânalıdır. Mason adayına, masonluğun sırlarına erişmeği nasıl elde etmeği umduğu sorulur. Büyük uzman, ona şu cevabı vermesini fısıldar: "Tanrı'nın yardımıyla." Yoksa aday kabul edilmez. Arkasından dua gelir. Locanın üstad-ı muhteremi, yaptığı konuşmada adaya: "Günün bir parçasının Kaadir-i Mutlak Tanrı'ya dua ile geçirilmesi gerektiğini;

Kutsal Kitap'ın gerçeğin şaşmaz rehberi olduğunu; adayın Tanrı'ya karşı ödevini ondan öğreneceğini; bu ödevin Tanrı adını ancak saygı ile ağıza almaktan ve yaratığın Yaradan'a borçlu olduğu hürmetten ibaret olduğunu" bildirir.

Son zamanlarda Uruguay Büyük Locası'na yolladığı bir mektupta, *İngiltere Birleşik Büyük Locası* şöyle diyordu: "Masonluk her yönelimi ya da düşünceyi kabul eden bir felsefî hareket değildir... Gerçek masonluk, Tanrı'nın varlığına inancı koruyup yaymak; masonların yaşayışlarıyla hal ve gidişlerini —hangisi olursa olsun— kendi öz dinlerinin ilkeleri üzerine ayarlamaları amacını güden bir tapınıştır.. fakat bu, aramıza kabul edilenin üzerine el basarak Tarikate bağlılık andı içebileceği kutsal bir kitabı olan, tektanrıci bir din olmak gerektir." Uruguay Büyük Locası bu mektubu 18 Ekim 1950 günlü bir genelgesinde zikretmiştir.

Bu tanrıci ödevlere paralel olarak İngiliz masonluğu, Vaftizci Yahya ile İncil yazarı Yohanna'nın öğretilerini aşağı yukarı bilmezlikten gelmektedir. Zamanımızda: "İngiltere Birleşik Büyük Locası için Yahya ile Yohanna'nın yortusu, "küçük yortular"dır. Yasaya göre, Tarikatin büyük yortusu, İngiltere'nin koruyucusu olan Saint-George yortusudur." Locaların çalışmalarında Kutsal Kitap artık Yohanna

İncili'nin bulunduğu bölümde değil, Krallar Kitabı'nın ya da Tarihler Kitabı'nın bulunduğu bölümlerde açık tutulur. Bunun nedeni, Tapınağın kurulmasına ya da Hiram efsanesine ilişkin remizli imaların bunlarda bulunuşudur. Zaten asıl önemi olan Kutsal Kitap'ın, Tanrı iradesinin açınlanışının bir ifadesi olarak, kapalı olsa dahi, orada bulunmasıdır.

Şüphe yok ki hâlâ ilân edilmekte olan hoşgörü, Kutsal Kitap'ı zorunlu olarak istememektedir. Fakat Kutsal Şariat Kitabı, ülkenin dini dolayısıyla, "Evrenin Ulu Mimarı'nın açınlanan iradesini içinde taşır sayılan" kitap olmak gerektir.

Bütün tartışma bundan çıkmaktadır. Birleşik Büyük Loca'ya göre, locaya gelen mason, kendi ülkesinin diniyle amel eder; Tanrı'ya inanır; fazla olarak, kabul etmiş olduğu ve üzerinde tartışılması yakışık almıyacak olan *Tanrı'nın yüceliği*'nin etkili inayetiyle Gerçek'e ulaşır. Şu halde masonluğa girişin amacı ve masonluk çalışmaları neden ibaret kalır? Ahlâk kurallarına uymak, ki bu, dinsel inançları ne olursa olsun bütün insanlar arasında bir bağ olmak gerektir ama, şu kesin şartla ki, bu insanlar bir dine sahip olsunlar ve bu din, tektanrıca olsun. Kısacası, üstün tutulan, tanrısal nesnenin *yüceliği* ilkesidir; oysa geleneksel ma-

sonluk *her zaman, her yerde kendiliğinden var-olmahlık* ilkesini üstün tutmaktadır.

Aynı tanrıci ilkeler, Amerikan teşkilâtları tarafından da ifade edilmektedir. Nitekim 1924 te New York Devleti hür ve kabul edilmiş masonları Büyük Loca (Genel Kurul) halinde toplanarak aşağıdaki "mason âmentüsü"nü ilân etmişlerdir:

"Tek bir Tanrı vardır, bütün insanların babasıdır.

"Kutsal Kitap masonlukta Büyük Işık'tır, inançta ve amelde kural ve rehberdir.

"İnsanoğlu ölümsüzdür.

"Hal ve gidiş, kaderi tâyin eder.

"Tanrı sevgisinden sonra insan sevgisi, insanoğlunun birinci ödevidir.

"İnsanoğlu'nun Tanrı ile haşır-neşir olması demek olan ibadet, en büyük yardımcıdır."

*Güney Carolina Büyük Locası'nın "Ahiman Rezon"*unda, yahut *Yasa'sında* (1948) şunlar okunmaktadır: "Her kim bilgi aşkıyle, yararlılık alanını genişletmek isteğiyle ya da başka bir erdemli nedenle mason olmak isterse, kendisine şunların bildirilmesi gerektir: Tanrı'nın

varlığına kesinlikle inanmalıdır, Evrenin Ulu Mimarı ve Yöneticisi olarak ona tapınmalı ve itaat etmelidir... Masonun ahlâksal ve dinsel görevleri, şu buyruğun içindedir: “Efendin olan Tanrı’nı bütün kalbinle, komşularını da kendin gibi seveceksin.”

II — “Geleneksel” masonluk

1. *ESKİ VE KABUL EDİLMİŞ İSKOÇYA USÛL VE ÂDABI.* — *Eski ve Kabul Edilmiş İskoçya Usûl ve Âdabı*’nın ve ilk *Yüce Konsey*’in 1801 de Charleston’da kurulduğunu; onun ardından da 1804 te *Fransa Yüce Konseyi*’nin kurulduğunu daha önce anlatmıştık. O zamandan beri birçok ülkelerde *Yüce Konsey*’ler kurulmuştur. Nitekim *Fransa Yüce Konseyi*’nin 1894 te kendi içinde *Fransa Büyük Locaları*’nı kurduğunu ve bu kuruluşun (mavi localar diye adlandırılan) ilk üç derecenin yönetimine yetkili olduğunu da gördük. Bu teşkilât her yerde aynıdır. GÜDÜLEN ilke aşağı-yukarı şudur: “*Yüce Konsey*’ler yüksek dereceleri yönetir, *Büyük Localar* da sembolik mahfilleri idare eder.”

Bilindiği gibi *İskoçya masonluğu* 33 dereceye bölünmüştür. Bunları, tevcih eden mahfillerin adlarıyla birlikte, hatırlatalım (Fîilî bir

kabul törenine konu olan dereceleri *italik* harflerle belirttik; öteki dereceler sadece ilgiliye bildirilmek suretiyle tevcih edilmekte ve bunlara ilişkin törenler artık yapılmamaktadır):

Mavi localar ya da sembolik mahfiller:

1. Çırak; 2. Kalfa; 3. Usta.

Olgunlaşma loca ya da mahfilleri: 4. Gizli Usta; 5. Olgun Usta; 6. Sır Kâtibi; 7. Kethüda ve yargıç; 8. Binalar Yöneticisi; 9. Dokuzların Seçkin Ustası; 10. Onbeşlerin Seçkin Ünlüsü; 11. Seçkin Yüce Şövalye; 12. *Büyük-Usta Mimar*; 13. *Kıralî Kubbe Şövalyesi*; 14. *Kutsal Kubbe Büyük Seçkini*, yahut *Yüce Mason*.

Meclisler: 15. Şark yahut Kılıç Şövalyesi; 16. Kudüs Prensi; 17. Doğu ve Batı Şövalyesi; 18. *Rose-Croix Şövalyesi*.

Yüksek Meclisler: 19. Büyük Rahip yahut Cennet'in Yüce İskoçyalısı; 20. Saygıdeğer Büyük-Usta; 21. Nuh'un Torunu yahut Prusya Şövalyesi; 22. Kıralî Balta Şövalyesi yahut Lübnan Prensi; 23. Otağ Reisi; 24. Otağ Prensi; 25. Tunç Yılan Şövalyesi; 26. Teslisçi İskoçyalı yahut İyilik Prensi; 27. Tapınak Büyük Komandörü; 28. Güneş Şövalyesi; 29. *St. Andrew Büyük İskoçyalısı*; 30. *Büyük Seçkin Şövalye Kadosh*.

Mahkemeler: 31. *Büyük soruşturmacı-detimci komandör*.

Yüksek Dereceler Meclisi: 32. Kıraltı Sır Yüce Prensi.

Yüce Konsey: 33. Egemen Büyük Genel Denetimci.

Teskilâtın en çok 33 üyesi bulunan bir *Yüce Konsey* tarafından yönetildiğini, bunların 33 derecelikler arasından ömür boyunca seçildiğini ve başlarında bir *egemen büyük komandör* bulunduğunu ekliyelim.

Tarikat usûl ve âdabına göre ilk üç derece, bunlara kabul edilenlere, nefislerine hâkim olmayı öğretir. 4. den 18. e kadar olan dereceler Evren'i tanımak, yani sevgi yoluyla evrensellğe ulaşmak amacını güderler. 30. dereceye hazırlayan derecelerle 30. derece —ki bütün derecelerin bireşimidir— insanlık düzeninin evrensel nesneyle âhenk halinde gerçekleştirilmesi yollarını öğretirler. 31, 32 ve 33. derecelere gelince, bunlar “idarî” diye adlandırılan derecelerdir.

Derecelerin sembolizminin ve usûl ve âdabının —ki bu, geçmişteki kabul törenlerinin bir panteonudur— dışında olarak, *Eski ve Kabul Edilmiş Iskoçya Usulü*'ne can veren ruh bu tarikatın, bütün Yüce Konsey'lerin iştirâkiyle 22 Eylül 1875 te Lausanne'da toplanan *Milletler-arası Konvan*'da kabul edilen Evrensel Yasa'sında tanımlanmıştır:

“I. — Masonluk, kökü insan toplumunun kaynağına dayanan bir kardeşlik kurumudur. Doktrini bir üstün kuvvetin bulunduğunu tanı-
maktır ki, bunun varlığını *Evrenin Ulu Mimarı* adı altında ilân eder.”

Bu doktrin, *Fransa Yüce Konseyi Yargı Genel Tüzüğü* ile *Fransa Büyük Locası*’nın genel tüzüğünde özellikle teyid edilmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte, kabul etmek gerektir ki, geleneksel ilkeler, Fransa Büyük Locası’nın tüzüğünde, olayların etkisiyle hafifletilmiş bulunmaktadır. Son savaştanberi çok belirli ve kökten bir değişme olmuştur. Kesin dönüm noktası Büyük Loca’nın 1953 teki Konvan’ında verilen şu kararlar aşılmıştır: Konvan, mason toplantıları sırasında mahfiller için *Kutsal Şeriat Kitabı*’nı Üstad-ı Muhterem’in kürsüsüne koyma mecburiliğini hatırlatmış ve “hiçbir özel dinî niteliği olmıyan” bu kitabın “masona ilham veren en yüksek ruhaniyet sembolü sayıldığını” belirtmiştir.

Büyük Loca bu hareketiyle masonluğun evrenselliğine bağlılığını teyid etmiş olmaktadır. Nitekim, *Evrenin Yüce Mimarı* deyiminin muhafazasıyla bu bağlılık, her zaman için belirtilmiş bulunuyordu. Bunun kavramı Fransa Büyük Locası’nın Üstâd-ı Âzamı tarafından 1959 da şöyle açıklanmıştı:

“Beyaz, sarı ya da kara derili, zengin ya da yoksul, budist, müslüman, yahudi, hristiyan ya da dinden yana özgür düşünceli, kim olursan ol, ister kafayla ister elle çalış, tapmaklarımız (mahfillerimiz) sana açıktır, ama bir tek şartla: Kabul edip saygı gösterdiğimiz inançlarınızla kamlarımızın üstünde olarak, bizim *Olgunluğun Varlığı*’na olan binlerce yıllık geleneksel inancımızı siz de paylaşınız.

“Yalnız, iyice anlaşılm, sizin Olgunluk kavramını bir ihtimal, bir imkân olarak kabul etmeniz yetmez. Onun varlığına da inanmanız gerektir. Çünkü olgunluğun başlıca özel niteliği, varolmak değil midir? Öbür iki özel niteliği de, sonsuzluk ve evrenselliştir. Sizin bu Olgunluğu tabiatüstü ve deneyüstü bir Kendilik (zatiyet = entité) olarak, yahut her yerde her zaman kendiliğinden varolan bir Kudret veya herhangi bir başka nesne olarak gözünüz önüne getirmeniz, bizim için önemli değildir. Önemli olan, sizin onu üç özelliği ile: varlık, süreklilik ve evrensellelikle birlikte tasarlamanızdır.

“Bizim “Evrenin Ulu Mimarı” sözüyle sembolleştirdiğimiz, işte bu üstün Kudrettir. Evet, bu söz herkesin kendi seçeceği kavramla doldurmakta serbest olduğu bir remizdir. Fakat bu sembolün içinde bir İnanç vardır: Olgunluğun varlığına ve insanoglunun bu olgunluğa,

onun sırrına vararak, yani ondan pay alarak erişmesi mümkün olduğuna inanış.”

İnsan bu *Evrenin Ulu Mimarı* kavramıyla Teilhard de Chardin'in “Tanrı, Bilinmeyen nesne olarak eğer daha önce var idiye, insanoğlunun Ruha doğru yükselişinde gerçekleştiğini” göstermek için yaptığı çaba arasında bir yakınlık kurmaktan kendini alamamaktadır.

2. *TÂDİL EDİLMİŞ İSKOÇYA USÛL VE ÂDABI*. — 1782 de Wilhelmsbad'da düzenlenen Tâdil Edilmiş İskoçya Usûl ve Âdabı, başlıca J.-B. Willermoz'un eseri olmuştur.

Lyonlu bir tuhafiye taciri olan Willermoz (1730-1824), parlak bir akıldan çok sağduyuya sahip bir insandı. Martinès de Pasqually ile L.-C. de Saint-Martin'in öğrencisiydi. İç ilham ve tefekkür bakımından bunlar kadar yetenekli değildi, fakat düşüncelerden çok olayları ölçüp tartacak kabiliyeteydi. Masonluğun remizleri altında gizli en üstün sırlara ulaşmak arzusuyla yanıp tutuşuyordu.

Pasqually'nin “İnsanoğlunun olgunlaşması ve çıktığı Kaynağa yaklaşması, onunla yeniden birleşmesi” yolunda bir doktrini vardı. Willermoz bu doktrinin metafizik bir gerçek değerinde olduğuna inanıyordu. Aynı zamanda bu doktrinin masonlukça yansıtılması gerektiği kanı-

sındaydı. Fakat, Pasqually ile De Saint-Martin'-in sapmalarının tersine olarak o, olağan masonluğu gözden uzak tutmamaktaydı. Çalışkan mizacı, her şeyi inceden inceye kurup düzenleme merakı onu, Pasqually'nin öğrettiği gizli şeyleri olağan masonluğa uygulama çarelerini aramağa sevketti. Bu masonluğu çok iyi biliyordu, çünkü hemen bütün rejimlere üye idi ve bunların gerekliklerini üst derecelerde yerine getiriyordu. Bu arada 1773 te "Stricte Observance" rejimine de üye oldu. Masonluğun bütün kollarının nüfuzlu üyeleriyle temasta ve sürekli yazışma halindeydi.

1778 le Lyon'da, Willermoz'nun başkanlığında *Galya Konvanı* adıyla bir konvan (genel kurul) toplantısı yapıldı. Amacı, masonlukta reform yapmaktı. Fakat fiiliyatta, burada görüşülmesi gereken konulardan yalnız bir teki, usûl ve âdab konusu ele alındı. Bundan da *Fran-sa Birleşik ve Düzeltilmiş Locaları Mason Kuralları* çıktı. Aslında sözkonusu olan, yeni bir usûl'dü ve kuralı da *Kutsal Belde Hayırsever Şövalyeleri*'ninkinin aynıydı. Bu teşkilâtın üyeleri de "Tapınak Şövalyeleri" unvanına tercihan, bu unvanı alacaklardı.

İşte, Wilhelmsbad konvanında, *Galya Konvanı*'nın mason kuralları onaylandı. Aynı zamanda, yeniden inşa edilecek Tapınağın, *Kut-*

sal Belde'nin tapınağı olduğu belirtildi. Tâdil Edilmiş İskoçya Usûl ve Âdabı o sırada: *St. Jean (John) masonluğu sembolik Localarından* (çıraklar, kalfalar, ustalar), *St. Andre (Andrew) sembolik Localarından* (4. derecede İskoçya ustası), iki sınıftan (acemi şövalye adaylarıyla Kutsal Belde Hayırsever Şövalyeleri'nden) kurulu iki *Il'den* meydana gelmekteydi ki bunlar, *İç Tarikat'i* teşkil ediyorlardı.

Tarikatin Willermoz tarafından ilham edilen usûl ve âdabı, onun doktrin üzerindeki düşüncesini ışığa kavuşturmaktadır ki bu, yazdığı mektuplarda daha da belirli hale sokulup geliştirilmiştir. 20 Ocak 1780 gününü taşıyan bir mektupta, Braunschweig Dükü'ne şunları yazıyordu: "Temel masonluğun, insanı ve tabiati tanımaktan başka amacı yoktur; Süleyman Tapınağı üzerine kurulu olduğundan, insanın bilgisine yabancı kalmaz. Çünkü onun kuruluşundanberi varolmuş bulunan bütün bilge kişiler, bu ünlü tapınağın kendisinin ancak, genel olarak insanın dünkü, bugünkü, yarınki hallerinde evrensel tipi olmak için varolduğunu kabul etmişlerdir."

İhtilâl kasırgasından sonra, Tâdil Edilmiş İskoçya Usûl ve Âdabı ancak Cenevre'de ve Zürich'te yeniden kuruldu. Böylece *İsviçre Bağımsız Direktuarı ve Manastır Başkanlığı* meydana

na geldi ki, bunun ilk üç derecesi 1844 te "*Alpina*" İsviçre Büyük Locası'nın içinde eridi. 1910 da usûl ve âdabın yeniden kurulma denemesi Fransa Meşrik-ı Âzami'nin içinde Dr. Camille Savoire ve E. de Ribeaucourt tarafından yapıldı; o da bağımsızlığını hemencecik yeniden elde etti ve 1913 te *Fransa Ulusal Bağımsız Büyük Locası*'nı kurdu.

Camille Savoire'a gelince o, Meşrik-ı Âzam'a sadık kaldı ve Usûl ve Âdab Büyük Meclisi büyük komandörü oldu. 1934 te bu kuruluşun bağrında başgösteren bir içkavga, başında Camille Savoire'ın bulunduğu gürültülü bir bölünmeye yol açtı ve o da *Galya Bağımsız Büyük Manastırı*'nı kurdu. Bu yüzden Fransa'da iki tane *Tâdil Edilmiş İskoçya Direktuarı*'nın yanyana varoluşu gibi bir durum ortaya çıktı. Bu yüzden İsviçre Büyük Manastır Başkanlığı, ancak kendisi tarafından Savoire Kardeşeye verilen yetkilerin geçerli olduğunu 1936 da açıklamak zorunda kaldı. 1938 de bu Direktuar'ın birkaç locası, Fransa Büyük Locası ile birleşti.

1939 da savaş başlayınca Galya Büyük Manastır Başkanlığı uykuya daldı (yani, çalışmalarına ara verdi); 1945 de çalışmalarına yeniden başladı. 1954 de İsviçre Büyük Manastır Başkanlığı 1936 imtiyazını yeniledi. Aynı yıl

Fransa Tâdil Edilmiş Rejim Büyük Locası kuruldu ve St. Jean sembolik localarının kurulması ve yönetimi için *Galya Büyük Manastır Başkanlığı*'ndan yetki aldı. Şunu da ekliyelim ki, 16 Haziran 1962 de Galya Manastırı eski şansölyesi R. Wibaux Kardeş tarafından bir *Fransa Büyük Manastırı* kurulmuş; bütün teşkilâtlar karşısında bağımsız olduğunu; İskoçya Tâdil Edilmiş Usûlünün içinde bulunduğu başarısızlıktan kurtarmak ve usûl ve âdabı düzenleyici bir rol oynamak niyetinde olduğunu bildirmiştir.

Tâdil Edilmiş İskoçya Usulü ya da Templier Tarikati "hristiyan" ve "St. Jean'cı" niteliğini her zaman ilân etmiştir. Kabulünü istediği görevler şunlardır: "İnanç yüce bir kudret, "Evrenin Ulu Mimarı" deyimiyile remzedilen tinsel bir ilkedir; andiçme kürsüsünün üzerinde, St. Jean (Yohanna) İncili'nin başladığı bölümde açık olan Kutsal Kitap duracaktır; çalışma oturumları Evrenin Ulu Mimarı'nın şânı anılarak, bilimin ve aklın muzaffer olması ve iyiliğin hüküm sürmesi dileğiyle başlayıp bitecektir."

3. *MISRAİM USULÜ VE MEMPHİS USULÜ*. — Geleneğe bağlılık bakımından İskoçya usullerine yakın olan iki usûl de *Misraim* ve *Memphis* usulleridir. Ancak bunlar, inisiyatik

kaynaklarını hristiyanlık ezoterizmi üzerine kurmazlar da Gelenek'e ulaşmak için insanlığın en eski tapınışlarını, özellikle Mısır'ınkileri benimserler. Kısacası, geleneksel olmaktan çok gelenekçidirler.

Misraim usulü 1813 e doğru Fransa'da kurulmuş, Fransa'ya Marc, Michel ve Joseph Bédarride adında üç kardeş tarafından getirilmiştir. Öncüleri bunu sembolik olarak Gelenek'e bağlamak için Tanrı'nın dolaysız kudretine ve tarihsel olarak da ilk Mısır krallarından Misraim'e malediyorlardı. Bu usulün (remzî, felsefî, mistik ve kabalistik olmak üzere) dört seriye bölünmüş 90 derecesi vardır. Savaşöncesi-ne değin özellikle *Gökkuşağı Anı Locası* tarafından uygulanan bu tarikat, J.-H. Probst-Bibaren'in teşebbüsüyle 1956 da Fransa'da yine ortaya çıkmıştır.

1938 de Marconis de Nègre tarafından kurulan *Memphis Usulü* Antik Çağın bütün inisiyasyonlarını sürdürmek iddiasındadır ama, "Templier"leri, yakın zamandaki kurucuları olarak kabul eder. Rivayete göre bunlar, Marconis de Nègre'in de yazdığı gibi, masonluk bilgisinin tümünü "Doğu"daki kardeşlerden almışlardır ve bunun kurucusu, Memphis'te rahip olan Ormus adlı bir bilge kişidir. Dört İncil yazarından biri olan Markos tarafından Hristi-

yan dinine sokulmuştur. Üç sembolik dereceden ayrı olarak, bu tarikatın 92 derecesi vardır. Bunlar, sırasıyle ahlâk öğretimine, nedenlerle kaynakların araştırılmasına, yüksek felsefeye yani “Tanrı’ya ermişlik = théosophie” incelemelerine ayrılmış üç seriye bölünmüş bulunmaktadır.

Memphis tarikatının locaları çeşitli olaylardan sonra 1862 de Meşrik-ı Azam’la birleşmiş bulunmaktadırlar. Öte yandan 1899 da bazı localarda *Memphis-Misraim Usulü* adı altında Memphis ve Misraim tarikatleri arasında bir birleşme yapılmıştır. Adına *Memphis İlkel ve Eski Doğu Usûl ve Âdabı* denen bir tarikat yine Probst-Bibaren tarafından 1947 de Fransa’da yeniden canlandırılmıştır.

Yeniden kurulan bu tarikat, Marconis de Nègre’in kurduğundan hissedilir derecede farklıdır. “Özü bakımından ulaşılmaz nitelikteki kendi hayatını yaşıyan ve insanoğluna da kutsal Kelâm’la açmlanmış bulunan sonsuz bir Ruh’a inancım” belirtmektedir. “Bütün felsefî, hermetik veya simyacı tarikatlerin sentezi” olan bu tarikat, kökünü ilkel *Philalète*’ler tarikatine dayamaktadır. Amaçları “Tabiat kanunlarını ve bunun insanlar ve tanrısal düzlemle olan ilişkilerini araştırmak” olarak özetlenmektedir; üyeleri “ezoterik Büyülü Taş’ı arıyanla-

rın “operatif” Kalfalar arasına kabul edilmiş gerçek halefleri” olduklarını ilân etmektedirler.

Bu iki “Mısır” tarikatı arasında birleşmek için başlayan hareket 1959 da bunların *Birleşmiş Memphis ve Misarim Mason Tarikatleri Yüce Konseyi* halinde bir araya gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu yeni teşkilâtın Prensipler Bildirisi amaç olarak: “Hermetik, inisyatik ve geleneksel masonluğun ilkelerini benimsediğini; şimdiki anda fertlerle toplumların tinselleştirilmesine; gelecekte ve Varlığın en eski haline sokulmasına çalışacağını” ilân etmektedir.

III — “Dinsel” nitelikteki mason tarikatleri

Masonluğun bazı kolları tanrısal nesneye ulaşmak için dinsel şekillerin gerekli olduğunu kabul ederek, usûl ve âdabları içinde bu bakımdan kendilerine en uygun görünen birtakım uygulamaları benimsemişlerdir. Yani bir bakıma sorunu tersine çevirmişlerdir ve Gelenek’e ulaşmak için tapınıştan hareket edecek yerde, —üzerinde hak iddia ettikleri— Gelenekten hareketle kendi yarattıkları bir tapınışı tanımlayıp kabul ettirmektedirler. Gerek bu tarikat kolları, gerekse onların kurucuları yalnız masonluğun değil, düşüncelerin tarihinde de büyük önem kazanmışlardır. Bunlar, köklerini özellikle Swedenborg’un teorilerinden almaktadırlar.

1. EMMANUEL DE SWEDENBORG. —

1688 de Stockholm'da doğmuş, 1772 de Londra'da ölmüştür. Büyük bir düşünce ve kültür adamıydı. Aynı zamanda filozof, bilgin ve dilciydi. Birtakım görüntülerden ilhamlanarak Tanrı'nın kendisine Hristiyan Kilisesini ıslâh görevini verdiği inandı. Yazdığı eserlerle kendisini yeni bir dinin önderi ilân etti. Düşünceleri İsveç'te, İngiltere'de, Almanya'da parlak bir başarı kazandı. Kurucusu olduğu kilisenin günümüzde dahi birkaç yüz bin mensubu vardır.

Swedenborg, Tanrı'nın, vaktiyle Musa'ya yaptığı gibi, melekleri aracılığı ile Kelâm'ını kendisine söyletip yazdırdığı iddiasındadır. Bu kelâm, Yehova'dır ve yaratıcı varlık, görülen tek Tanrı, hayat, sevgi ve sağduyu olan İsa'da cisimlenerek erişilir hale gelmiştir. "*Gökteki Sırlar*" adlı eserinde Swedenborg şunları yazıyor: "İnsanoğlu Cenâb-ı Hak'taki Yüce Tanrısal Nesne üzerinde kat'iyen hiçbir fikir sahibi olamaz; çünkü bu tanrısal nesne onun aklından çok, pek çok yüksektir; fakat Cenâb-ı Hak'ın beşerî tanrısalılık yönü üzerinde bir düşünce edinebilir. İşte, Yohanna İncili'ndeki şu sözler bundan gelmektedir: "Tek oğlu dışında kimse Tanrı'yı görmüş değildir, Baba'ya herkes ancak O'nun yolundan geçerek gelir. Aynı nedendir ki O'na "Aracı" denir."

Swedenborg'un inanişına göre, ölüm, insanoglunda sadece görünürde vardır. Çünkü o anda o, öbür dünyadaki sonsuz yaşayış için doğmuş bulunmaktadır. "Yaşar, çünkü beden bakımından insan değildir de ruh bakımından insandır." (Swedenborg'un *"Cennet ve Cehennem Üzerine"* adlı eserinden).

Swedenborg, masonluğun sırları üzerinde derin araştırmalar yapmıştı. Doktrinlerinin en eski çağlara uzandığı inanişındaydı. Onun içindir ki, masonluğu da kendi reformuna çok yakından karıştırmıştır. Gerçekten, masonluk, onun tasarladığı, geleceğin Kilisesi'nin taşıdır.

"Kilise insanın dışında değil, içindedir. O, Tanrısal nesne'yi yürekten kabul ederek O'ndan Kelâm yoluyla gerçeği öğrenip uygulayanlardan meydana gelir." (*Cennet ve Cehennem Üzerine*). "Bundan önceki Kilise sona erince yeni bir Kilise'nin kurulacağı Vâhiy'de haber verilmiştir: Bu yeni Kilise'de *"Tanrı Kişilikte de, Özde de tektir, Teslis O'ndadır ve bu Tanrı Cenab-ı Hak'tır"* doktrini en önemli yeri tutacaktır. İşte bu Kilisedir ki Cennet'de sesini duyurmaktadır. Buna da Cenab-ı Hak'kı Yerle Göğün Tanrısı olarak tanımayan hiç kimse giremez." (*Koruyucu Tanrı* adlı eserden).

Çalışmalarını Swedenborg'un doğrudan

doğruya ilhamladığı masonlar arasında Pernety ile Chastanier'yi anmak yerinde olur.

Benediktin papazlığından ayrılmış olan *Antoine-Joseph Pernety* (1716-1801) 1766 yılına doğru *Avignon Ermişleri* tarikatini kurdu ve bu, sonradan *Gerçek Masonlar Akademisi* adı altında Montpellier'ye aktarıldı. Üyelerinden biri olan *Boileau* Kardeş 1776 da Paris'te, *Toplum Sözleşmesi* Locası'nda buna çok yakın bir kol olan *Felsefi İskoçya Usûl ve Âdabı'nı* kurdu.

Bénédict Chastanier, Swedenborg'un *Cennet* sistemini *Tanrı'ya Ermiş Meczuplar* adı altında yaymak amacıyla 1767 de Paris'te gizli bir dernek kurmak için boş yere uğraştı. Başarısızlığa uğrayınca sistemini Londra'da uyguladı ve muvaffak oldu.

1783 te *Marki de Thomé*, Swedenborg'un doktrinini, buna karıştırılmış yabancı unsurlardan ayıklamak istedi. Bu amaçla Paris'te *Swedenborg Usûl ve Âdabı'nın* kendisini kurdu ki bu, XIX. yüzyılın ortalarında Kuzeyin birkaç locasında hâlâ yürürlükteydi.

Swedenborg'un doktrinleri, 1781 e doğru Prens Karl'ın kurduğu *İsveç Usulü'nü* derinden etkiledi. Mistik, dinsel, taassupla uygulanan ve yalnız hristiyanları kabul eden bu tarikat, İs-

kandinav ülkelerinde şimdi de uygulanmaktadır. Rose-Croix'ların, Swedenborg'un ve İskoçya doktrinlerinin bir karışımıdır; ayrıca felsefî bakımdan Templier'lerden gelme olduğu iddiasındadır.

2. MARTINÉS DE PASQUALLY. —

Swedenborg'un masonluk üzerindeki etkisi en fazla, birçok bakımlardan kendisinin çömezi olan *Martinés de Pasqually*'nin aracılığı ile kendini gösterdi.

Rivayete göre *Pasqually*, Grenoble bölgesinde 1715 e doğru doğmuş, 1774 te de Haiti'deki Port-au-Prince'de ölmüştür. *Varlıkların ilk özgürlüklerine, tanrısal ve ruhsal kudretlerine dönüşleri üzerine İnceleme*'sinde bir çeşit mistik kamutanrıçılığı tutar göründü. G. Bord diyor ki: "Başlangıçta bütün varlıklar Tanrı'nın cenneti'nde toplanmıştır. Tanrı bütün nesneleri varetmiştir, bu birlik içinde, o varlıkları kendi iradesiyle yönetmiştir. Beri yandan da onları sürekli bir üretme ile çeşitli rütbede melekler haline soktu. Fakat bunların çoğalmaları, günah işleyip düşmelerine yol açtı. Şu halde, yaratılan insanoğlu günah işleyip düşmüştür. Artık sürgündedir ve eski durumunu yeniden elde etmek istegindedir. Fakat bunun için kendi iradesini Tanrı'nın iradesi ile eş hale sok-

mak ve dolayısıyla kendisi ortadan çekilip yok olmak zorundadır. Fakat bu amaca erişmek için ara-dünyayı dolduran ruhların yardımı gerektir, bunlarla temasa geçmek lâzımdır. İşte böyle derece derece yükselerek ve esrarlı bir tapınışı uygulayarak Tanrı'ya kadar ulaşmak mümkün olacaktır."

Bu tapınışın düzenlenip uygulanması, (İbranicede rahip anlamına gelen ve) Tanrı'nın sevgili kullarının kurdukları "*Coens Tarikati*" üyelerinin amacıdır. Bu tarikatın dört sınıfa ya da tapınağa bölünmüş on derecesi vardır. Birinci tapınağın doktrini (yani, tarikate giriş yahut St. Jean masonluğu) insanoğlunun yaradılışına, başkaldırmasına ve cezalanmasına ilishkindir. 2. ve 3. tapınakların sırlarında şöyle denilmektedir: İnsanoğlu yeni, kutsal ve örnek bir hayat sürerek ilk haysiyetini tekrar elde ettiği zaman yaradanına yaklaşır. Tanrısal solukla canlanarak *onun sevgili kulu Coen* mertebesine erişir. *Réaux-Croix*'ların gizli sınıfı olan 4. sınıfın amacı, tarikatın sırrına erenleri öte dünyalarla ve Göksel Kudretler dünyasıyla temasa geçirmektir. Bu da birtakım büyüculük eylemleri ile sağlanır. Çünkü gerçek Réau'lar (*Réau*, kudretli rahip demektir) ilkel tapınışın papazlık pâyesi veren yetkisini ellerinde bulundurmaktadırlar.

Tanrı'nın sevgili kulları Coen'ler tarikatini uygulayan localar Fransa'nın güneyinde (Montpellier, Marsilya, Toulouse ve Bordeaux şehirlerinde) 1754 ten başlayarak kuruldu. Martinès de Pasqually bunu 1766 da Paris'e getirdi ve burada Bacon de la Chevalerie ve Willermoz ile birlikte bir Coen tapınağı kurdu. 1767 de de bütün tarikat üzerinde geniş yetkileri olan egemen bir *Mahkeme* meydana getirdi.

Gerçek bir dinsel büyüculük olan bu Coen tarikatının uygulamaları, belirli sayıda birtakım büyüculük tapınışlarından ibaretti. (Kefaret tapınışı; şeytanları kovma tapınışı; savaşı önleyici tapınışı; tanrısal kanunun düşmanlarına karşı koyma tapınışı; tanrısal Ruh'un yeryüzüne inmesini sağlayacak tapınışı; tanrısal bağdaştırıcı Ruh'u kendine bağlama tapınışı v.b.).

Bu dinsel büyüculükte "sihirli çemberler" ve "mumlar" kullanılıyordu, ama bunlar, dekoratif ve sembolik birer ışık kaynağı olmaktan çok, görünmez varlıkları bir araya getiren temsili tasvirler, süslü püslü urbalar giydirilmiş heykelciklerdi. Bu "sempatik" ve etkili, fakat ortada olmıyan, yahut koruyucu, ölmüş ya da insanlıkdışı varlıklar, âyinlerde çağırılıyordu. R. Ambelain bu konuda şunları yazmaktaydı: "Tanrının ve meleklerin yardımıyla yapıldığı

iddia olunan bu büyücülüğün aktif yönü, büyü çözen, bedeni saran dünyevî hâleyi temizleyen, arıtan işlemlerden meydana gelmeydi. Pasif yönü ise birtakım ışıklı görüntüler elde etmekte ki, bu sayede göksel kudretlerin elle tutulur halde kendilerini göstermeleri sağlanıyor, dola-yısıyle yapılan işlemler başarıyla bitmiş oluyordu..." Yine Ambelain'e göre, "bütün bunların amacı öbür dünyayı örten "perdeyi" bir an için kaldırarak göklerdeki cennetin, masallara geçmiş "mutluluk beldesi"nin, sonsuz bir sabahın hüküm sürdüğü ülkenin kapısını aralamaktı."

3. *L.-C. de SAINT MARTIN.* — Martinés de Pasqually'nin ölümünden sonra onun öğrettikleri iki kol halinde ayrıldı. Bunlardan biri, Willermoz'nun ihtiyatlı ve bilgili çalışması sayesinde geleneksel mason ezoterizmine ulaştı. İkincisi ise yüksek mistiğin kanaliyle, yani metafizik çözümleme yeteneği sayesinde L.-C. de Saint-Martin'in "iç yol" diye adlandırılan teorisini ve tekniğini getirdi.

İlkin avukatlık, daha sonra subaylık yapan L.-C. de Saint-Martin (1743-1803), Pasqually'nin sekreteri ve çömezi oldu. Masonluğa girdi ama bunda, benimsemiş olduğu yüksek tinselliği bulamadı ve çekildi. 1775 te "*Bilinmiyen Fii-lozof*" takma adı altında —ki bu, onun lâkabı

olarak kalmıştır— ilk eseri olan *Yanlıklar ve Gerçek Üzerine*, yahut *İnsanları Bilimin Evrensel İlkesine Çağırış*'ı yayınladı. Sonradan daha başka birçok kitaplar yazdı ki başlıcaları şunlardır: *Tanrı, İnsan ve Evren Arasındaki İlişkilerin Doğal Tablosu* (1782); *Arzu İnsanı* (1790); *Ece Homo* (1792); *Yeni İnsan* (1792); *Fransız İhtilâli Üzerine Felsefî ve Dinî Düşünceler* (1796); *İnsan Birliği Üzerine Bir Göz Atış* (1797); *Timsah yahut İyilikle Kötülüğün Savaşı* (1798); *Ruh-İnsanın Görevi* (1802).

Pasqually'nin doktrini L.-C. de Saint-Martin üzerinde silinmez bir manevî iz bırakmış olmakla beraber o, öbür dünyanın görüntülerine, bel'rtilerine çok az ilgi gösterir; hattâ daha ileri giderek, bunların manevî yararlarını az çok kuşku ile karşılar. Saint-Martin katıksız bir kurgucudur ve *Tanrı'nın sevgili kulları Coen'lerin* mistik tarikatının büyücülük ve dinle ilgili yönü onu gözle görülür şekilde rahatsız eder. Öyle ki, masonluğun alışılmış usûl ve âdabını reddettiği gibi, Pasqually'nin Tanrı ile ilgili büyücülüğünü de toptan reddeder.

Hiçbir felsefe kolu bireyciliğe (ferdiyetçiliğe) Martinizm kadar saygı göstermez. Birlik doktrini olarak bu felsefe insanoğlunu tinsel bakımdan ve iç âlem bakımından yükseltmek amacını güder. L.-C. de Saint-Martin'e göre, ar-

tık sözkonusu olan Kilise, tapınış ya da usûl ve âdab değildir. İnsanın ruhu tek ve gerçek tapınaktır. İnsanoğlu Tanrı'mn rahibidir, görevi evrende onun İnayetinin buyruklarını taşımaktır. Simyacılardan amacı Büyülü Taş'ı elde etmektir ama, asıl yaratılacak —daha doğrusu bulunacak— Büyülü Taş, insanın kendi benliğinin merkezinde yavaş yavaş, sabırla, İsa'nın bize sembolünü gösterdiği Göksel Benlik'in Simgesini yaratmaktan ibarettir. Çünkü Tanrı, insanda bulunur ve insanı bilmenin gerekli sonucu olan Tanrı bilgisine, Gönül ve Ruh kapısından girilir ve bunların birincisi, çok daha önemlidir.

4. *MODERN MARTİNİZM*. — Saint-Martin'in yaşantısı ile doktrini —yani, *Martinizm*'in kendisi— *Bilinmeyen Filozof*'un ne özel bir tarikat kurduğunu ne de hele ona kendi adını verdiğini düşündüremez. Onun için yüz yıl sonra, 1888 de *Papus* (Dr. Gérard Encausse) tarafından “yenileştirilmiş” bir *Martinist Tarikatı*'nin tekrar ortaya çıktığını görerek şaşmamak mümkün değildir. *Papus*'ün söylediğine göre, *bilinmeyen üstün kişiler* üstadın “takdis”ini hiçbir grupta ilişkileri olmaksızın, kendi kişisel sorumlulukları altında aktarmışlardı. Nitekim L.-C. de Saint-Martin rahip Lanoue ile Chaptal'a “sır vermişti”. Sonra da değerli ema-

net, rivayete göre Lanoue'dan başlayarak sıra ile André Chénier'ye, J.-A. Hennequin'e, Henri de Latouche'a, Antoine Desbarolles'a, Amélio de Boisse-Mortemart'a ve P.-A. Chaboseau'ya geçmişti. Chaptal'dan başlayan zincire gelince bu da 1880 de Henri Delaage'a ulaşmış, o da tarikatin kuralını Papus'e aktarmıştı.

Faal teşkilât meraklısı olan Papus, bir Tarikat kurmağa karar verdi, bu da *Martinist Tarikati* adını aldı. Çevresinde Parisli birkaç gizli bilim uzmanı bir Yüce Konsey halinde toplanmıştı ki şunlardı: P.-A. Chaboseau, Stanislas de Guaita, Chamuel, Sedir (Yvon Leloup), Paul Adam, Maurice Barrès (S. de Guaita'nın dostu sıfatıyla), Georges Montière, Charles Barlet, Jules Lejay, Jacques Burget ve Joséphin Péladan. Sonradan Barrès'le Péladan çekildiler. Onların yerine Victor-Emile Michelet ile Dr. Marc Haven geçirildi.

Papus, hristiyan ezoterik geleneğine dayanarak tarikate "kişisel hür giriş" usulünü koymuştu. Simya, büyü gibi gizli bilimlerin yenileyicisi olarak Martnizmi de bunlara yöneltmek niyetindeydi. Tarkatin üye, sırra ermiş üye, bilinmiyen üstün kişi olmak üzere üç derecesi vardı. Papus 1916 da öldüğü sırada Avrupa ile Kuzey ve Güney Amerika'da 160 locası bulunmaktaydı.

Birtakım değişmeler, dallanıp kollara ayrılmalar sonucunda başka birçok martinist tarikatler doğdu. Papus'ün oğlu Dr. Philippe Encausse'un yönettiği *L'Initiation* adlı dergi 1958 de bir *Martinist Tarikatleri Birliği* kurulduğunu geçenlerde haber vermiştir. Derginin Ekim 1960 tarihini taşıyan 3 sayılı ilâvesinde belirttiğine göre, "bu birlik, Geleneksel Martinizm'in şimdi ayakta kalmış üç kolu olan *Martinist-Martinezist Tarikati* (H.-C. Dupont), *Martinist Tarikati* (Ph. Encausse) ve *Tanrı'nın gözdeleleri Cohen'ler* (R. Ambelain) tarafından kurulmuştur." Bu birlik "tarikatin geleneksel iki yolunun başlangıçtaki gibi ayakta durmasına ve temiz kalmasına göz-kulak olduğunu" söylemektedir. "Yolların biri *Saint-Martin Martinizmi* (Gönül yolu) ; öbürü *Don Martinez de Pasqually Martinezizmi* ("operatif" yol) dir."

IV — Masonluk ve büyücülük

Büyücülük çoğu zaman dine aykırı sayılarmıştır. Aslı aranırsa her ikisi de köklerini din duygusundan alırlar; büyücülük bu duygunun pozitif kutuplaşması, din ise negatif kutuplaşmasıdır. Dinsel eylem bir ibadet, büyü eylemi ise bir iradenin ifadesidir. Büyücülükle din arasındaki temel fark, bunlardan herbirinin öne sürdüğü tanrısal nesnenin iki niteli-

ğindeki ayrılıktır: Biri “Tanrı her zaman, her yerde kendiliğinden vardır,” der, öbürü “yücelik” ilkesini benimser.

Tanrı’nın her zaman, her yerde kendiliğinden varoluşu onun Bilgeliliğinin de her zaman, her yerde kendiliğinden varolduğunu gerektirir ve insanoğlunun da pay aldığı ve kolayca öğrenebileceği bir evrendeki âhengin temellerini atmış olur. Bu, “nereye gidiyoruz?” yolundaki büyük soruya karşılık bulma iddiasıdır ki, hermetist geleneğe de uygundur. O gelenek için bu hal, evrenin büyüklüğü ile bunun ayrılmaz parçası olan insanoğlunun küçüklüğü arasındaki tıpkılığı göstermektedir. Bundan da sonuç olarak, ferdî bir hazırlanışı içine alan genel bir determinizm çıkar. Şu halde, büyük ve gizli törenlerle birtakım tarikatlere kabul edilişlerin, Tanrı iradesini yerine getirmek üzere, her zaman için bir büyücülük okulu olduğu anlaşılır. Sonra, inisyatik ve hermetik gelenek içinde yer alan masonluğun, bu şekilde anlaşılacak geniş mânadaki büyücülükle bir yakınlığı olduğunu düşünmek de garip sayılmamalıdır.

Bununla birlikte, geleneksel masonluk hakkında böyle bir benzerliği ne müşahade, ne tahmin ettirecek hiçbir şey yoktur. Bununla birlikte masonluğun bazı kolları kararlarını vermişler ve evreni etkilemek için, insanoğlunun

hizmetine giren büyücülüğün icrasını kendilerine amaç edinmişlerdir.

1. SCHROEPFER İLE SCHROEDER. —

Masonluğun büyücülükle ilgili bu davranışı ferdî bir teşebbüs olarak değil de, teşkilâtın ve tarikatın bir iradesi olarak, özellikle XVIII. yüzyılda dikkati çekmiştir. Akıl asrı olan bu yüzyıl, aynı zamanda, asırların belki en mistiği olmuştur.

Bu eğilimin en gürültülü belirtileri ilkin Almanya'da görüldü. 1768 de, Leipzig'de limonatacılık yapan *Schroepfer*, üyelerini cehennem zebanileriyle ve göksel kuvvetlerle temasa geçirmek amacını güden bir loca kurdu. Ragon'un yazdığına göre: bu adam "bazı önemli şahsiyetlerin öleceklerini birtakım hayaletler aracılığı ile önceden haber vererek Berlin'de ve bütün Prusya'da her yana dehşet saçtı. Bu ölümler de her zaman gerçekleşiyordu... Prusya Kraliçesi bu adamın kehanetlerde bulunmasını yasak etti." *Schroepfer* 1774 de beynine bir kurşun sıkarak canına kıydı; kurduğu sistem de kendisiyle birlikte yokoldu.

Schroeder 1766 da Marburg'da "Gerçek ve Eski Rose-Croix Masonları" adıyla bir teşkilât kurdu. 1779 da Saarburt'daki bir locada bir büyücülük, teozofî ve simya okulu açtı ve rivayete göre, sonradan ünü her yana yayılacak o-

lan Cagliostro'ya da gizli bilimleri öğretti. *Seh-roeder tarikati* ya da *Tâdil edilmiş Rose-Croix* diye adlandırılan sistemi XIX. yüzyılın ortalarında Hamburg'daki iki loca tarafından hâlâ uygulanmaktaydı.

Gizli bilimlerle uğraşan bu iki Alman tarikatine, *Haute Observance* tarikati de ilâve edilebilir ki bu, 1767 de Viyana'da *Stricte Observance* hareketinin içinde çıkan bir hizipleşmeden doğmuş bulunmaktaydı. Bu tarikat simya, büyücülük ve kabala ile uğraşıyordu.

Fransa'da da Paris'teki *Saint-Jean d'Ecoses du Comtat Venaissin* locasını anabiliriz: 1770 ile 1775 arasında bu loca, hermetik bilimler ve özellikle müneccimlikle uğraşan bir Bilgeler Akademisi kurmuştu.

2. *MESMER VE EVRENSEL ÂHENK TARİKATI*. — 1780 e doğru Avusturyalı bir hekim olan *Franz-Anton Mesmer* (1734-1815) —ki, fikirlerini meşhur Kont de Saint-Germain'den aldığı söyleniyordu— büyük bir keşifte bulunduğunu ilân etti: “Soluk alan her canlının ruhu, bütün örgenlenmiş varlıkların hayat ilkesi olan, hayvansal manyetizma” idi bu. Doktorun localara girişi doktrininin yayılışını kolaylaştırmakla beraber, onun faaliyeti ilkin masonluğun dışında cereyan etti. Deneyler yapıldı ve şu düşünceye varıldı ki, manyetik a-

kim, gerçekte yoktur ve ona atfedilen etkiler, üstün bir insanın daha az olgun bir başkası üzerindeki kudretinin sonucundan başka şey değildir. Bunun üzerine, manyetizmayı icra için deneyden geçmiş ve Tanrı'nın inayetiyle, inanç ve irade gücüyle bu işi yapabilecek olan insanları seçmek gerekli olduğuna inanıldı. Bu düşüncelerin sonucu olarak 1783 de Paris'te *Evrensel Ahenk Tarikati* adı altında bir mason derneği kuruldu. Bunun görevi, üyelerini gizli bir törenle ve sır vererek kabul edip arı hale getirmek ve böylece onları, Mesmer'in doktrinini uygulamaya ve yaymaya daha elverişli hale getirmektir.

3. *CAGLIOSTRO VE MISIR MASONLUGU*. — Masonluğun büyüçülükle eş tutulmasının en ünlü örneği, *Cagliostro*'nun eseri olmuştur.

Bu olağanüstü insanın üzerindeki karanlık henüz tamamen dağılmış değildir. Büyücü müydü, şarlatan mı? İnsanlığın hayrına çalışan bir kimse miydi, yoksa maceracının biri mi? Kimin nesi olduğu bile henüz iyice anlaşılmış değildir. Roma'daki duruşmasından başhyarak kendisi Joseph Balsamo (1743-1795) ile bir tutuluyordu. Fakat (*Dr. Marc Haven* takma adı altında yazı yazan ve) onun hayat hikâyesini yazan en bilgili bir kimse olan *Dr. Lalande* "Bal-

samo ile Cagliostro'nun aynı kişi olduğunun hiç kimse tarafından ispatlanmış olmadığını" tesbit etmiştir.

Cagliostro masonluğa 1777 de Londra'da kabul edilmişti. Hollanda, Almanya, Polonya ve Rusya'da tarikatın bütün kollarının localalarına girip çıktı ve her yerde büyük ilgi uyandırdı. Onun büyücülük usullerini kullandığı ilk defa 1779 da Mitau'da görüldü. 1783-1784 de on bir ay Bordeaux'da kaldı. Orada masonlukla gittikçe daha fazla uğraşmağa başladı. Aynı zamanda "mutatabbip (hekim taslağı)" olarak kazandığı başarılar, yolculukları sırasında edindiği ünü haklı göstermekteydi.

20 Ekim 1784 de Cagliostro, Lyon'a bir büyücünün ve masonlukta büyük bir üstadın ününü edinmiş olarak geliyordu. O sıralarda Lyon masonları meleklerin ve gök varlıklarının aracılığı ile yapılan büyücülüğe pek merak sardırılmışlardı. Martinezizm, mesmerizm, swedenborgizm zihinleri boyuna kurcalıyordu. Cagliostro *Bilgelğin Zaferi* adlı yeni bir loca kurdu. Loca kurulur kurulmaz da hastaları iyileştirmeler, açmlamalar, kehanetler, hayalet görüntüleri, maddileştirmeler türünden hârikalar, bu ateşli ortamda birbirini kovaladı.

O zaman Cagliostro, kendisinden icazet almağa lââyık gördüğü bütün kimseler için bir

loca kurmağı düşündü. En eski çağlardaki tarikatlerin geleneksel kaynağından geldiğini göstermek için, bu mahfil *Mısır Tarikati Ana Locası* adını ve yetkilerini alacaktı. Kendisi de *Büyük Mısırlı* unvanını alarak *Mısır Masonluğu Usûl ve Âdabı'nı* yazdı. Bunda "sevgili oğulları"na "tek arı mason doktrini"ni açıklayıp anlatıyordu.

Tarikatin üç dereceye bölünmüş olan çalışmaları büyüculük işlemlerinden meydana gelmişti. Bu çalışmalar sırasında tam anlamıyla temiz ve masum genç oğlanlarla kızlar (yavru lar ya da güvercinler) medyum olarak kullanılmaktaydı. Bunlar kendilerine son amaç olarak Tanrı'nın tapınağına kabul edilmek şerefini seçmişlerdi. Zaten tarikate kabul edilişin konusu da günahkâr insanın yitirdiği haysiyetini, şerefini yeniden kazanmasını sağlamaktı. Bu diriliş manevî ve bedenî bakımlardan, iki yönlü olmak gerekti. İnsan yeni bir hayata doğunca sağlam bir bedende sağlam bir ruha sahip oluyor; Tanrı'nın inayetiyle üstadlık sıfatı da onda yerleşmiş oluyordu. İşte o zaman böyle bir kimse Tanrı'nın sevgili kulu pâyesine erişiyor; Tanrı'nın prensip olarak insanoğluna lûtfettiği bütün bilgilerle bütün kudretten yararlanıyordu.

Cagliostro, Tanrı'nın kendisine bahşettiği-

ni söylediği işte bu kudretlerle yetkiler adına yüksekten konuşup yüksekten iş görüyordu. Bunlara sahip olmakla yetinmiyor, bunun kanıtını da veriyordu. Dr. Marc Haven'e göre: "En gizli hastalıkları, en saklı manevî acıları sezdiyse; bir insanın meslek hayatını ya da bir toplumun kaderini yıllar önceden görebildiyse bunun nedeni, olayların kendisi için ayrı ayrı, tek tek olmayışmdandı. Bunların sonradan gerçekleşmesi, şimdiki hallerin gerekli sonucuydu ve yalnız onun kafası bunlar arasındaki çeşitli bağlantıları kavrayabiliyordu."

Cagliostro, Lyon'dan 27 Ocak 1785 de ayrıldı ve gelip Paris'te yerleşti. O sırada *Philalète'ler Konvansı* (genel kurulu) toplanmış bulunmaktaydı. *Birleşik Dostlar* locası tarafından düzenlenen bu toplantı "gerçek mason biliminin doktrininin, kökünün ve tarihsel bağlarıyla şimdiki durumunun en esaslı noktalarını tartışıp aydınlatmak için tarikatın bütün kollarındaki masonlara sesleniyordu.

İlgililer, Cagliostro'yu; biraz da çekinerek, konvansa dâvet ettiler. O da kendi görüşlerini, Mısır masonluğunun ilkelerini kabul ettirmek çarelerini araştırdı. Fakat başarısızlığa uğradı ve Philalète'lerle selâmı sabahı kesti. 30 Nisan 1785 de onlara şöyle yazıyordu: "Gerçeği aradığınızı söylüyorsunuz; ben bunu size getir-

dim ama, siz onu hor gördünüz... Madem ki Ulu Tanrı'nın vaidlerine ve onun yeryüzündeki rahibine inanmadınız, ben de sizi kendi halinize bırakıyorum ve şunu da açıkça söylüyorum: Görevim artık sizi aydınlatmak, size bilgi vermek değildir. Zavallı Philalète'ler, tohumlarınıızı boşuna ekiyorsunuz, kötü şeyler biçeceksiniz." Cagliostro, Konvanda konuştuğu sırada bütün masonlara sesleniyordu, kehaneti ise masonluğun bütün yapıp ettiklerini kapsıyordu. Ondan sonra da büyük üstad artık yalnız kendi tarikatıyla uğraşmağa başladı, öğütlerini kendi Mısır localarına sakladı. Masonluğa aldırmaz oldu ve ona karşı uzun boylu saygı beslemediğini de gizlemedi.

V — Modern masonluk

5 Haziran 1865 de Fransa Meşrik-ı Âzamı'nın genel kurulu, yasasının birinci maddesini şu şekilde kabul etmişti: "Masonluk ilke olarak Tanrı'nın varlığını, ruhun ölümsüzlüğünü ve insanlar arasında dayanışmayı benimsemiştir. Vicdan hürlüğüne her insanın kendi öz hakkı olarak bakar ve hiç kimseyi inançları yüzünden kınamaz."

1877 de Meşrik-ı Âzam, protestan papazı Desmons'un teklifi üzerine, bu maddenin birinci fıkrasını kaldırmağa karar veriyordu. Bu-

nun âni sonucu, evrensel masonlukla ve özellikle İngiltere Birleşik Büyük Locası'yla her türlü bağı koparması oldu. Oysa bu yenilik, Meşrik-ı Âzam'a sık sık takaza edildiği gibi, bir tanrıtanımazlık ilânı niteliğinde değildi. Herhangi dogmatik bir fikir beyanından, hoşgörü kaygısıyla kaçınmak anlamına geliyordu.

Meşrik-ı Âzam Genel Kurulunun 1877 deki kararın verilmesiyle sonuçlanan tartışmaları mânalıdır:

“Masonluk ne yaradancı, ne tanrıtanımaz, ne de hattâ pozitivisttir. İnsanlar arasında dayanışmayı ilân edip uygulayan bir kuruluş olarak her türlü dogmaya ve her türlü dinsel “âmentü”ye yabancıdır. Tek ilkesi, vicdan hür-lüğüne mutlak saygı göstermektir... Hiçbir ak-lı başında, dürüst insan, Fransa Meşrik-ı Âza-mının localarından Tanrı'ya inancı ve ruhun ölümsüzlüğünü uzaklaştırmak istediğini ciddi olarak söyleyemez. Tersine, Meşrik-ı Âzam, mutlak vicdan hür-lüğü adına üyelerinin ina-nışlarına, doktrinlerine ve kanılarına saygı gös-terdiğini resmen beyan ve ilân etmiştir.”

Bu mutlak hoşgörüyü kesinlikle doğrula-mak için de Meşrik-ı Âzam, 1723 tarihli An-derson *Yasalarının* metnine dayanmaktaydı. Ni-tekim aynı eğilime, birkaç yabancı teşkilât da

katılmışlardı. Bundan da genel olarak şu sonuç çıkmaktadır: İnsanın metafizik kaderi sorunu ve özellikle Sonsuz ve Bilinemez'le olan ilişkileri konusu, masonluğun meşgul olduğu araştırmalar dışında kalmak gerektir. Böylece masonluk özellikle insancı, ilerici ve akılcı bir kuruluş olarak ortaya çıkmaktadır. Usûl ve âdabı, remizleri —ki “yenilikçiler”in çoğu bunları hafifletmek eğilimindedir— üyeleri için, benliklerinde başarmak ödevinde oldukları ruhî ve manevî çalışmayı daha elle tutulur hale getiren somut araçlardan ibarettir.

Şurası muhakkak ki hal ve şartların baskısı altında ve III. Cumhuriyetin kuruluşunun yol açtığı politik kavgaların havası içinde doktrin bakımından takınılan tavır, dışarıda da yankılar uyandırmakta gecikmedi. Kilisenin yeni kuralları tanrısal ilkelerle bağdaşmaz saymasına karşılık, koyu cumhuriyetçi olan masonlar, bu ilkelerin kapsamını ve özünü inkâr etmek eğilimindedir. Bu, her iki tarafın da, değerleri birbirine karıştırmasıydı. İki tarafın tavrında bugün aynı sertlik yoktur ama, “modern” diye adlandırılan masonluğun eğilimleri yine olduğu gibi kalmıştır.

Birlik Zinciri adlı mason gazetesinin Şubat 1959 sayısında şu satırlar vardı:

“Bizi ilk defa bu tarikate sokanların te-

mel anlayışına geri dönmek, yani localarımızda insanoğlunun ve onu çevreliyen gerçeklerin —bütün zorlayıcı tesadüflerin dışında olarak— incelenmesi üzerine kurulu bir öğretim ve eğitim sağlamak gerektir. Tarikate yeni girenlere her şeyden önce *herkesin herkese karşı borçlu olduğu insanlık görevleri* anlayışını aşılacak uygun olacaktır.

“Başaracağımız işin özü, düşüncenin hür-lüğe kavuşturulması çabasının, ahlâkı yükseltme, yardımlaşma görevinin peşini bırakmamak, onu daha da mükemmelleştirmekten ibarettir: Tıpkı 1723 masonlarının iki yüz yıldan fazla zamandır vicdan hürlüğü parolası altında yap-mağa başlamış oldukları gibi.”

1960 Konvanmda Meşrık-ı Âzamın Üstâd-ı Âzamı şöyle diyordu:

“Bizi bekliyen yarınlar hiçbir determinizmle ve hiçbir kaderle ilgili değildir. Bunlar Tan-rı'nın istediği ya da herhangi bir büyükün ha-zırladığı günler olmayacaktır. Eğer yarınlarımızı önceden kestirip hazırlamayı bilirsek bunlar, bizim yaptığımız yarınlar olacaktır. Geleceğin bilimsel usullerle incelenmesi sayesinde bugü-nün düzenlenmesi için yapılacak bu çalışmada, birkaç sâbit nokta bize yol gösterebilir ve gös-termelidir: Bunlar, eserimizin sürekli işaret

direkleri ve varlığımızı haklı gösteren unsurlar olacaktır ki şöyle sıralıyabiliriz:

- İcğüdü haline gelene kadar ileri vardırılmış kardeşlik duygusu;
- Evrensel ölçüde yurttaşlık duygusu, ki bu zaten bizim öz ülkümüzdür;
- Son olarak da insanoğlunu ve temsil ettiği değerleri, onu asıl niteliyen nesnelerle birlikte korumak: Akla, sürekli ahlâksal değerlere ve hürlüğe boyun eğmek.

Çünkü bilmek, her şey demek değildir. Önce anlamak, anlamayı istemek gerektir. Sonra sevmek, sevmeyi istemek de gerektir.”

S O N U Ç

MASONLUĞUN ETKİSİ — GELECEK İÇİN UMUTLAR

Geleneksel ezoterizm ve onun inisiyatik amaçları yüzyıllar boyu düşünce üzerinde ve onun çeşitli biçimleri —yani sanat, edebiyat, felsefe, toplum ve din alanlarındaki tezahürleri— üzerinde önemli bir etki yapmıştır. Onun masonluk alanındaki etkisi de modern çağda toplu bir fikir vermektedir.

Genel olarak Sanat alanında *Güzellik*'in kendisi, İyilikle beraber, —Eflâtun'un dediği gibi— tek, basit, ebedî, evrensel, değişmez, cisimsiz ve görünmez ise, *Mükemmel* ile içli-dışlı ve heyecanlı bir birleşme olan inisiyatik yolun, Güzel'in gerçekleşmesi bakımından ne kadar uygun bir tarz olduğu kendiliğinden anlaşılır. Masonluğun mutlak bilgiyi akıllüstü bir ilhamla getirdiğini iddia ettiği ölçüde, onun “düşünce”si de remizler ve benzetmeler dünyasında hareket halindedir. Dolayısıyla o da çok tabii olarak, bir ifade aracıdır diye, *Sanat*'a başvurma eğilimindedir. Bilinçaltının gizli de-

rinliklerini açıklayabilme kabiliyetini kendi madde-dışı niteliğine borçlu olan müzik, bu bakımdan, inisiyatik güçlerle en dolu sanat koludur. Bu güçlerin en iyi şekilde *Sihirli Flüt*'te ortaya serildiğine çoğu zaman işaret edilmiştir. Bu da, Wagner'e göre, bir mason olan *Mozart*'ın ışık ve sevgi dehâsının bir eseridir. (Bu vesile ile *Mozart*'ın da, *Rameau* ve *Cherubini* gibi daha birçok tanınmış bestecinin de doğrudan doğruya mason âyinlerinden ilhamlanan eserleri bulunduğunu hatırlatalım.)

Edebiyat ve felsefe alanında hermetist akımın, masonluğun ve martinizmin, XVIII. yüzyılın akılcılığı karşısında nasıl bir karşı-kuvvet rolü oynıyarak romantizmi hazırladıkları, haklı olarak belirtilmiştir. A. Viatte'm da *Romantizmin gizli kaynakları* adlı tezinde yazdığı gibi, "Rousseau'dan sonra, Cermen edebiyatlarından sonra (ve onlarla birlikte) "Cezbecilik (Illuminisme)" de biz, Fransız romantizminin başlıca bileşkenlerinden birini göreceğiz."

Romantizmin kökünü aldığı bu Cermen kaynaklarının kendilerine dâhi Klopstock, Herder, Wieland, Lessing, Fichte, Kleist gibi ünlü masonların getirdikleri katkılar küçümsenemez. Fakat bunların en büyüğü *Goethe*'dir. 1780 de Weimar'daki *Amalia* Locasına girerek mason olmuştur. Ömrü boyunca aşkla, şevkle

gerçek peşinde, tabiati anlama çabası peşinde koşmuş; beşerî olaya da bunların içinde yerini vermediği denemiştir. Eserleri —ve özellikle, birçok parçalarını buraya aktardığımız *Faust*— yüksek ölçüde inisyatik ve masonik bir ilhamın ürünleridir.

Ezoterik ve masonik doktrinlerin doğrudan doğruya etkisi altında kalmış büyük romantikler pek çoktur. Bunlar arasında *Mme de Stael*, *Ch. Nodier*, *Gérard de Nerval*, *George Sand* ve özellikle *Balzac*'ı sayabiliriz. Balzac —hiç değilse fikren— *Henri de Latouche*'un aracılığı ile Martinizm ve —*Eliphas Levi* adı altında ün kazanmış olan— *A.-L. Constant Kardeş*'in aracılığı ile de gizli bilimler yoluna girmiştir. Bu etki özellikle *Séraphita*'da, *Mutlak'ı Ararken*'de, *Vadideki Zambak*'ta görülür. *La Rabouilleuse*'e gelince, bu eseri kaynağını *Issoudun*'de, *Beyaz Külenin Koruyucuları* adlı bir locanın bağrında almıştır. Bu etki, daha az dolaysız olmakla beraber, *Lamartine*'de ve *Victor Hugo*'da da belirli haldedir.

Daha sonra *Baudelaire*, peşinden sembolist hareket; özellikle geleneksel cezbecilik, eserlerinin içine işlemiş olan *Rimbaud* ve *Stéphane Mallarmé* gelmektedir. Stéphane Mallarmé, *Chaussée-d'Antin* sokağında, ezoteristlerin buluştukları yer olan, *Edmond Bailly*'nin “Ba-

ğımsız Sanat" adlı kitabevine sık sık giderdi. Orada da en çok Villiers de L'Isle-Adam'ın etkisi altında kalmıştı. Ona da: "Gizli bilimler, fikirden fışkıırveren bir nesne olan her edebiyatın tâbi olduğu katkısız işaretlerin başlangıcıdır," diye yazmıştı. Aynı eğilim, "Bağımsız Sanat" kitabevine sık sık gidenlerin bir başkası olan büyük besteci *Claude Debussy*'de de görölmektedir.

Gizli bilimler, hermetizm v.b. eskiden pozitivistlerin, bilimcilerin ve ağırbaşlı kimsele-
rin hiç hoşlanmadıkları nesnelerdi. Şimdiyse devir değişmiştir ve "mecazı mürsel" yoluyla *hermetik* diye adlandırılabilir olan geniş senkretik sistemin bütün değeri artık daha iyi anlaşılmaktadır. Eski Yunanlılarla Romalıların ve Rönesans hümanistlerinin temel felsefesine mirasçı olan bu sisteme, XVII. yüzyıl Rose-Croix'ları, Descartesçılığı da sokmağı denemişlerdi. Ve masonluğun, XVIII. yüzyıldaki yenileşmesi sırasında akılla mistik nesnenin bu buluşmasını yansıtan bir ayna rolünü oynadığı görölmektedir.

Diyalektik aklın, düşüncenin tek biçimi olmadığını *Bergson*'danberi biliyoruz. Bilinçaltı, hattâ bilinçüstü akımlar, yaratıcı sezgi akımı vardır ki bunlar, belki de Mutlak'ın tek kavranış tarzlarıdır. İnisiyatik metodun psikolojik te-

meli olan bu güçlerin genişliği, duyumdışı algılar ve beyinin elektronik yetileri üzerinde yapılan en son incelemelerin sonuçlarıyla da doğrulanmış bulunmaktadır.

Bilim alanındaki bulgular da eski simyacılar üzerine dikkati çekmiş bulunuyor. Gitgide daha matematik bir ifadeye bürünen ve *Einstein, Louis de Broglie* ya da *Fred Hoyle*'la, dünyayı bir formülün içine sığdırma eğiliminde olan bu bilim, hermetizmin temel ilkesi olan *Teklik'e* yine üstünlük kazandırmaktadır. *Tüm Tümenin içindedir*. Bu bilim aynı zamanda bize, inorganik nesneye sımsıkı bağlı olan hayatın, ilerliyen bir karmaşıklık ve artan bir ruhsallık hali olduğunu göstermektedir. Devamlı evrim halinde, dinamik ve yaratıcı bir süreç olan evren, en azından (Lecomte du Noüy'e göre) "vicdanın hürlüğe kavuşması"nı, (Teilhard de Chardin'e göre) "Ruha doğru bir yürüyüş"ü ifade etmektedir. Ve bu evren en mükemmel olarak, evrimin zirvesi ve taçlanması demek olan, insanda kendini açığa vurmaktadır. Jean-Paul Sartre'a göre, "yüce amaçlar"a doğru bir "aşma, öteye geçme" sayılan *Hümanizm* Evrenin, üstün bir düzen ve âhenkten meydana gelen nihaî hale doğru gidişinde, onun bir çeşit kanunudur. Biyolojist Albert Vandel: "Bugünkü günde insan, dünyanın özetidir," diye yazıyor.

Materyalizm'le *spiritüalizm* arasındaki dar düşünceli karşıtlığın kalkmasıyle bu, Hermes'in ileri sürdüğü "Tüm, Ruh'tur; Evren, Zihin'dir" ilkesiyle *Zihincilik Kanunu*'na, ve "Hiçbir şey durmaz, her şey kımıldar, her şey titreşir" ilkesiyle de *Titreşim Kanunu*'na dönüş değil midir?

Tanrısal Nesne kavramına varıncaya kadar her şey, bilimin ışığında yeni bir görünüşe bürünmektedir. İster Tanrı, ister Akıl, ister Evrenin Ulu Mimarı diye adlandırılınsın, bugün bütün düşünen insanların ulaşmayı özledikleri Mükemmellik'in, Mutlak'ın, ya da İlke'nin, Öz'ün, Bilgi'ye doğru ilerleyiş sırasında meydana geldiğini söylemek aşırılık olmaz. Bu, tarikate kabul edilene Gelenek'in hedef olarak gösterdiği *Öze dönüş* değil midir?

Fakat, tıpkı temeli senteze dayanan Gelenek gibi, bilim de bizi onun gerekliliğine götürür ve sonunda gelip onun âleti olan metafizik'e dayanır. Dahası var: En ileri ucunda ve bir çeşit yüce paradoksla, metafiziğin yetersizliğini itiraf ederek, onu haklı gösterir. Bilimsel kanun onu kaçınılmaz yaklaşıklığını (approximation) ve bağıntıcılığını (relativisme) kabul eder. Çünkü bilimin gerekirciliği, nicelik fiziğinin gerekmezciliği haline girmiştir.

Bilimin bu sınırlılığı bizi, bugünkü dünya-

nın dramıyla karşı karşıya getirmektedir. Özellikle bilime —ya da bir bilim yetersizliğine— güvenmiş olan dünya, etkileyici nedenlerle erek nedenlerinin zirvesinde insan tecrübesinin eksikliğinden başka şey bulunmadığını, bunun da dolaylı şekilde *kuşku*'nun ve *korku*'nun kaynağı olduğunu görmektedir.

Modern insanın bu sıkıntıları, eline verilen olağanüstü bilim unsurları arasındaki sentez eksikliğinden olduğu kadar, bu unsurların, çok lüzumlu olan, beşerî yönüne geçişin yokluğundan ileri gelmektedir. Şaşırان ve zaman'la mekân'ın uçsuz-bucaksızlığını idrâk eden insan-oğlu, yıldızlar âleminin azameti içinde kendi gözle görülür hiçliğini ve yararsızlığını kaygıyla ölçmektedir. Aynı zamanda, ideoloji ve çıkar engellerine rağmen, beşerî nesnenin bir *gezenleşme*'sine de şahit olmaktayız ve evrensel ve üstün bir değeri araştırarak olan bir yeni-hümanizmin gerekliliği, kendini gittikçe daha çok duyurmaktadır.

Gerçeğin son noktasına ulaşmak üzere yapılan bu geniş araştırmada, bu evrenselliği Beşerî Nesne ile Sonsuz'un, Zaman'la Ebedilik'in, Gönül'le Akıl'ın ortak ölçüsünde gerçekleştirmek için masonluğun, elinde tuttuğu geleneksel miras sayesinde, ön plânda rol oynayabileceği muhakkaktır. C. Chevillon'un dediği gibi,

o “nedenlerin bilimi ve daha özel olarak, büyük dâvanın bilimi” değil midir? Ve tapınak uzakta ise, bunu yapacak olanlar yakındadır. Öne sürdüğü *Sevgi kanunu* ile ve *Bilgi’nin*, bizdeki ve kardeşlerimiz olan bütün insanlardaki *Işık’ın* anlayış tarzı olarak masonluk, manevî düzlemde, tek ve toplu yaşayış için çok gerekli olan kuralı getirmek iddiasında bulunamaz mı? Varlık’ın bağrında, benliğimizle onu çevreliyen dünya arasında âhenkli bir denge demek olan mutluluğa bizi eristirecek anahtarı veremez mi? İşte o zaman, *Oswald Wirth’in* şu sözlerinin derin anlamı daha iyi anlaşılır: “Masonluk, dünyayı yeniden kurma işine çağırılmış bulunmaktadır, bu da onun gücünün üstünde değildir ama, onun, nasıl olması gerekiyorsa öyle olması şartıyla.”

S O N

İ Ç İ N D E K İ L E R

Çevirenin Önsözü	3
Giriş	5

BİRİNCİ BÖLÜM

MASONLUĞUN KURULUŞ TARİHİ

I. EFSANELER	13
I. Zanaatın Efsaneleri	15
II. Efsane ve Tarihi	20
II. OPERATİF MASONLUK	23
I. Roma "collegia"ları	24
II. Manastır dernekleri, dernek "confrérie"leri ve Lonca birlikleri "gilde"ler	28
III. Hür zanaatlar ve hür duvarcılık	34
III. SPEKÜLÂTİF MASONLUK, BÜYÜK BRİTAN- YADA DOĞUŞU VE GELİŞMESİ	39
I. Operatifler ve spekülâtifler	39
II. "Kabul edilen (acceptés)" masonlar	43
III. Felsefî, politik ve dinsel etkiler	47
IV. Londra Büyük Locasının kuruluşu	50
V. "Eskiler"le "Yeniler" arasındaki ayrılma	53
VI. Birleşik Büyük Loca ve York usûl ve âdabı	55
IV. FRANSA'DA MASONLUK	57
I. Masonluğun Fransa'ya girişi	57
II. Masonluğun ilerlemeleri	59
III. İlk Büyük Loca	64
IV. Büyük Locadan Meşrık-ı Âzam'a	66
V. Fransa Meşrık-ı Âzam'ının kuruluşu	68
VI. Masonluk ve kral	70

VII. İskoççuluk	76
VIII. Tadil edilmiş İskoçya usûl ve âdabı	83
IX. Masonluk ve Fransız İhtilâli	85
X. XIX. ve XX. yüzyılda Fransız masonluğu	90
XI. 1940 daki kapanış ve yeniden açılış	98
V. YERYÜZÜNDE MASONLUK	102
I. Masonluğun gelişmesi	102
II. Masonluk ve kilise	104
III. Dünyada masonluğun bugünkü durumu	109
IV. Masonluk ve kadınlar	113

İKİNCİ BÖLÜM

DOKTRİN, USÛL VE ÂDAB VE TEŞKİLÂT

I. MANEVÎ VE FİKRÎ KAYNAKLAR	121
I. Johanist ezoterizm	121
II. Sır öğreterek tarikate alma geleneği, Hermetizm ve Hümanizm	124
III. Hermetizm ve masonluk	132
IV. Masonluk ve Rose-Croix	134
II. MASONLUĞA GİRİŞ, SEMBOLİZM-GELENEK	138
I. İnisiyatik yol ve sembolizm	138
II. Mason sırrı	142
III. Akıl ve sevgi	145
IV. Mutlak'ın araştırılması, ölümsüzlük	147
V. Birlik Kanunu	150
VI. Gelenek	152
III. USÛL VE ÂDAB - TEŞKİLÂT	156
I. Birleşik Büyük Loca ve Anglo-Sakson masonluğu	157
II. "Geleneksel" masonluk	161
III. "Dinsel" nitelikteki mason tarikati	173
IV. Masonluk ve Büyücülük	184
V. Modern masonluk	192
SONUÇ : MASONLUĞUN ETKİSİ - GELECEK İÇİN UYARMALAR	197